

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
 OTTO PICK
 ŠÉFREDAKTOR
 ZDENĚK ZBOŘIL
 ZÁSTUPCE ŠÉFREDAKTORA
 ROBERT SCHUSTER
 ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
 MILENA STREJČKOVÁ
 SEKRETÁŘKA REDAKCE
 IRENA KREJČOVÁ
 GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
 GRAFICKÁ ÚPRAVA MILENA BOUČKOVÁ
 AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
 DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:
 VOJTĚCH BELLING
 LADISLAV CABADA, MILOŠ CALDA,
 ADAM ČERNÝ, PETR DOSTÁL,
 MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK,
 JOSEF FUČÍK, RADEK KHOL,
 MIROSLAV KUNŠTÁT, KAI-OLAF LANG,
 KRISTINA LARISCHOVÁ, PETR LEBEDA,
 PAVEL MÁŠA, ALOIZ NEUSTADT,
 KAREL PEZL, OTTO PICK,
 MILOŠ POJAR, PAVEL PŠEJA,
 RICHARD SEEMANN, JIŘÍ SCHNEIDER,
 PAVEL SVOBODA
 IVO ŠLOSARČÍK, JIŘÍ ŠTĚPANOVSÝ,
 KVĚTA ŠUBRTOVÁ, FRANTIŠEK ŠULC,
 FILIP TESAŘ, JOSEF VESELY,
 TOMÁŠ VESELY

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.
 Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 29,50 Kč. Předplatné na rok činí 294 Kč, pro studenty a důchodce 244 Kč, ve Slovenské republice 584,40 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210
 Tiskne ProKonzult s. r. o., závod Vrútky, Švermova 8, 038 61 Vrútky.
 Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje ProKonzult, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8, 038 61 Vrútky, tel.: 00421/43/4281434, fax: 0042143/4281696. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz
 Podávání tlačevoiny povolené SsRP Banská Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996.

OBSAH 12/2004 ROČNÍK XXVIII

STR.

Světový / Česko a svět	2
Kultura, civilizace, náboženství a politika (-zz-)	3
KULTURA, CIVILIZACE A POLITIKA	
KATOLICKÁ CÍRKEV O MÍRU A VÁLCE / Michaela Freiová	4
PRAVOSLAVÍ, RUSKO A DOMNĚLÝ STŘET CIVILIZACÍ / Filip Tesař	6
ŽIDÉ, IZRAEL A VÁLKA / Marek Čejka	8
ISLÁM MEZI DIALOGEM A STŘETEM CIVILIZACÍ / Miloš Mendel	10
BUDDHISTICKÁ KAŽDODENNOST / Stanislav Komárek	13
ZEMĚMI SVĚTA	
GEOPOLITIKA ISLAMU, DEMOGRAFICKO-CIVILIZAČNÉ TENDENCE V UZBEKISTANE A STREDNEJ ÁZII / Peter Juza	15
SLOVINSKÁ POLITIKA POD NOVÝM PREMIÉREM / Ladislav Cabada	18
OČEKÁVAT V BĚLORUSKU POLITICKÉ ZMĚNY PROSTŘEDNICTVÍM VOLEB JE ILUZE / Lubomír Gombos	20
VZTAHY A PROBLÉMY	
ASOCIAČNÍ DOHODA EU-MERCOSUR / Miroslav Suja	22
VOLNÁ TRIBUNA	
ZMĚNY VE VOJENSTVÍ A VYZBROJOVÁNÍ V EUROATLANTICKÉM PROSTORU / Josef Fučík	24
FRANCOUZSKÉ HLEDÁNÍ EVROPSKÉ IDENTITY / Pavel Sitek	27
RECENZE	
VLÁDA MOCI, NEBO VLÁDA PRÁVA? / Miroslav Tůma	29
KONEC DEMOKRACIE V RAKOUSKU 1932-38 / Jiří Beránek	30
ČESKÉ POHRANIČÍ – BARIÉRA, NEBO PROSTOR ZPROSTŘEDKOVÁNÍ? / Lukáš Novotný	31
RUMUNSKO POD VLÁDOU DRACULESKA / Pavel Orálek	32
VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV	34
ANKETA	36
OBSAH MP 2004 – ROČNÍK XXVIII	37

Upozorňujeme naše čtenáře a předplatitele na Slovensku, že od ledna 2005 bude naši distribuci na Slovensku zajišťovat společnost L. K. Permanent, s.r.o. P.P. 4, 834 14 Bratislava 34, tel.: 02/444 53 711, fax: 02/443 73 311, e-mail: herslova@lkpermanent.sk, www.predplatne.sk

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Organizace spojených národů v jubilejním roce: podaří se prosadit reformu světové organizace? ► Brazílie, Indie, Japonsko a Německo jako noví členové Rady bezpečnosti OSN? ► Informační politika OSN ► Ukrajina po prezidentských volbách ► Nový směr reformy německé armády ► Česká republika a Lisabonská strategie

SVĚTOZOR

1. – bylo oznámeno, že Spojené státy začaly posilovat své jednotky v Iráku, aby zajistily bezpečnost při lednových volbách. V té době tam má být rozmístěno asi 142 000 amerických vojáků, tzn. o 4000 více než nyní.

1. – Mezinárodní tribunál pro zločiny v bývalé Jugoslávii dal souhlas k tomu, aby se někdejší srbský prezident Slobodan Milošević hájil sám, ovšem za pomoci dalších právníků.

2. – prezidentské volby ve Spojených státech vyhrál dosavadní republikánský prezident George W. Bush. Republikáni posílili i v Kongresu. Ve Sněmovně reprezentantů mají nyní 232 a v Senátu 53 mandátů.

2. – v Maďarsku skončila povinná základní vojenská služba. Zákonánná povinnost sloužit vlasti v případě potřeby ale zůstane zachována a pokračovat budou také odvody na vojnu

2. – první zprávy zprádního kandidáta na úřad ukrajinského prezidenta Viktora Juščenka protestovali v Kyjevě proti zkrusování prvního kola prezidentských voleb.

2. – v Amsterdamu byl zavražděn kontroverzní nizozemský filmový režisér a novinář Théo van Gogh, který ve svém filmu Submission kritizoval násilí proti ženám v islámských společnostech.

3. – bylo oficiálně oznámeno, že v prezidentských volbách v Afghánistánu, které se konaly 9. října, zvítězil dosavadní prezident Hamid Karzai, když získal 55,4 procenta hlasů.

3. – znovuzvolený americký prezident Bush na tiskové konferenci vyzval svět k jednotě ve válce proti terorismu a slíbil, že tento boj povede až do „úplné porážky nepřitele“.

4. – se konal v Bruselu summit Evropské unie, který jednal především o ekonomické výkonnosti Společenství při zachování jejího sociálního modelu a o masové migraci do Evropy. Podle výsledků summitu by měly skončit kontroly na vnitřních hranicích do roku 2007, záleží však na tom, jak rychle budou staré i nové země schopny plnit pravidla nového schengenského informačního systému. Unie se zavázala, že postupně přijme

jednotnou azylovou proceduru, aby zabránila opakování žádostí o azyl postupně v jednotlivých zemích unie.

4. – německý kancléř Gerhard Schröder a jeho polský protějšek Martin Belka se při setkání ve Varšavě shodli na tom, že neexistuje žádná právní cesta, která by vedla k odškodnění Němců vysídlených po 2. světové válce z Polska.

8. – americká armáda a irácké jednotky zahájily tvrdý boj o Fallúdu, která byla v posledních měsících hlavní baštou povstalců.

10. – irácký premiér Ajád Alávi vyhlásil amnestii pro ty povstalce, kteří nenesou odpovědnost za těžké zločiny.

11. – v Paříži zemřel prezident Palestinské autonomie Jásir Arafat. Pohřben byl 12. listopadu v Ramalláhu. Jeho nástupcem v čele Organizace pro osvobození Palestiny se stal Mahmúd Abbás.

11. – rumunský prezident Ion Iliescu prohlásil, že přijímá jménem státu odpovědnost za vyhlazení více než 200 000 Židů rumunského původu za 2. světové války.

12. – nizozemská protiteroristická policie zasáhla proti údajnému výcvikovému táboru Strany kurdských pracujících v Nizozemsku a zadržela 29 podezřelých. Někteří z nich údajně plánovali teroristické útoky proti Turecku.

12. – Bavorsko zakázalo od 1. ledna 2005 jako pátá německá spolková země nošení muslimských šátků.

14. – bylo oznámeno, že volby nového prezidenta Palestinské autonomie se budou konat 9. ledna 2005.

14. – nejsilnější ozbrojená protestantská skupina v Severním Irsku, Sdružení na obranu Ulsteru prohlásila, že se vzdává používání násilí. Za uplynulých 30 let má tato skupina na svědomí životy 400 katolíků.

14. – americký prezident George W. Bush přijal demisi ministra zahraničí Colina Powella a rovněž ministryně zemědělství Ann Venemanové, ministra energetiky Spencera Abrahamu a školství Roda Peige. Nástupkyní Powella má být dosavadní poradkyně pro otázky národní bezpečnosti Condoleezza Riceová.

15. – ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov v televizi prohlásil, že

Moskva je připravena předat Japonsku dva ze čtyř Kurilských ostrovů.

15. – před Mezinárodní tribunál pro zločiny v bývalé Jugoslávii předstoupili poprvé v historii této instituce tři kosovští Albánci, které obžaloba viní z vraždění a mučení srbských a albánských civilistů v internačním táboře Lapušnik v roce 1998.

17. – ruský prezident Vladimir Putin podle agentury ITAR-TASS prohlásil, že Moskva bude mít brzy ve svém arzenálu nové jaderné zbraň, jaké nemají a nebudou mít jiné mocnosti.

18. – Evropský parlament vyslovil důvěru nové Evropské komisi v čele s José Barrosem. Komise se ujala funkce 22. listopadu. Kontroverzní Rocco Buttiglione byl nahrazen italským exministrem zahraničí Frankem Frattinim. Parlament také schválil rezoluci, která zavazuje předsedu Komise, aby v případech, že některý z komisařů ztratí důvěru EP, požádal tohoto politika o demisi nebo parlamentu vysvětlil, proč to neudělal.

19. – bylo oznámeno, že barská vojenská vláda osvobodí 3937 vězňů, kteří byli neprávem či chybně odsouzeni bývalým národním úřadem zpravodajských služeb, který byl v říjnu rozpuštěn.

19. – Rada bezpečnosti OSN schválila rezoluci, která má pomoci nastolit mír v Súdánu. Dokument vyzývá znesvářené strany, aby podepsáním mírové dohody ukončily válku, která trvá více než 20 let a vyžádala si dva milióny lidských životů. Válčící strany v dodatku slíbily, že mírovou dohodu uzavřou do konce roku. Rezoluce nehrozí žádnými sankcemi.

21. – ve druhém kole prezidentských voleb na Ukrajině vyhrál podle volební komise premiér Viktor Janukovyč. Stoupenci zprádního kandidáta Viktora Juščenka začali protestovat proti zmanipulování volebních výsledků. Demonstrace pokračovaly i v následujících dnech.

22. – Írán zmrazil veškeré své operace související s obohacováním uranu, jak se k tomu zavázal v nedávné dohodě s Evropskou unií.

22. – bylo zveřejněno, že francouzští lékaři nezjistili u Jásira Arafata žádné stopy po otravě některým

z prostředků známých lékařské vědě. Sdělil to Arafatův synovec Násir Kidva po převzetí kopie lékařské dokumentace.

23. – jižně od Bagdádu a u města Kirkúku byla zahájena nová operace amerických, britských a iráckých vojáků proti povstalcům. Akce měla narušit spojení mezi povstaleckými skupinami.

25. – ukrajinský Nejvyšší soud zakázal zveřejnění konečných oficiálních výsledků prezidentských voleb, dokud se neprosetří stížnost opozice týkající se postupu volební komise.

25. – jihokorejská agentura Jonhap oznámila, že Severní Korea chce údajně bezodkladně obnovit šestistranné jednání o svém jaderném programu.

26. – oba kandidáti na ukrajinského prezidenta, Viktor Juščenko a Viktor Janukovyč, se na schůzce shodli, že své spory vyřeší nenásilně s pomocí společné pracovní skupiny. Doněcká ruská mluvící oblast pohrozila vyhlášením referenda o autonomii, nerozežene-li armáda demonstranty.

26. – zástupci 15 iráckých politických stran podepsali petici požadující o půl roku odložit parlamentní volby, které se mají konat koncem ledna.

28. – v prvním kole rumunských prezidentských voleb získali nejvíce hlasů dosavadní premiér Adrian Nastase a opoziční vůdce Traian Basescu. V parlamentních volbách zvítězila Nastaseho Sociálnědemokratická strana.

28. – irácká prozatímní poradní rada se vyslovila proti odložení voleb.

29. – dosavadní ukrajinský prezident Leonid Kučma navrhl opakování prezidentských voleb. Případné rozdělení státu označil za nepřijatelné.

29. – ukrajinský Nejvyšší soud začal projednávat stížnosti opozice na zmanipulování výsledků voleb.

29. – Sdružení zemí jihovýchodní Asie (ASEAN) a Čína se dohodly na vytvoření zatím největší zóny volného obchodu na světě.

30. – kandidát na post rumunského prezidenta, bukurešťský starosta Traian Basescu požádal o opakování prezidentských i parlamentních voleb „kvůli podvodům zjištěným pozorovateli při sčítání hlasů“.

ČESKO A SVĚT

1. – Poslanecká sněmovna a Senát Parlamentu České republiky schválily dvouměsíční prodloužení mise českých vojenských policistů v Iráku, kteří tam budou působit až do konce února 2005.

2. – český premiér Stanislav Gross prohlásil na summitu Evropské unie, že Česká republika neuvažuje o rozšíření pomoci pro Irák, protože stávající přítomnost vojenské policie uspokojuje poptávku z oblasti.

10. – vláda premiéra Stanislava

Grosse rozhodla, že Česká republika podpoří na prosincovém summitu Evropské unie zahájení vstupních rozhovorů s Tureckem, které ovšem nemusejí vést automaticky k plnohodnotnému členství.

18. – většina z českých europoslanců vyslovila při hlasování v Evropském parlamentu důvěru nové Komisi v čele s José Barrosem. Pro Komisi zvedli ruku zástupci ODS, KDU-ČSL, Sdružení nezávislých/Evropských demokratů, ČSSD a nezařazená poslankyně Jana Bošáková. Proti byli naopak všichni

přítomní poslanci KSČM a Vladimír Zelezný.

19. – kancléř Gerhard Schröder na tiskové konferenci prohlásil, že Německo bude stát po boku České republiky při soudním projednávání žalob sudetských Němců, podobně jak to slíbil Polsku.

20. – český prezident Václav Klaus v Berlíně prohlásil, že je stoprocentně proti přijetí evropské ústavy, protože podle jeho názoru mění stávající členské státy v pouhé regiony a provincie. Během svého pobytu v Německu se Klaus zároveň vyslo-

vil proti zmiřování současného vkladu Paktu stability a růstu.

22. – bylo oznámeno, že Česká republika přispěje nejméně 350 vojáků do vznikajících sil rychlé reakce Evropské unie. Spolu s partnery z Německa a Rakouska by měli čeští vojáci vytvořit jedno ze 13 samostatných uskupení.

26. – předseda české vlády Stanislav Gross vyzval spolu s premiéry Německa a Španělska ve francouzském deníku Le Monde všechny Evropany ke schválení ústavní smlouvy Evropské unie.

Kultura, civilizace, náboženství a politika

Dokonce i německý kancléř Gerhard Schröder, pokud zpravodajské agentury správně překládaly, už varoval nedávno před *válkou kultur*. Tedy před ničím jiným, než co nazval Samuel Huntington střetem civilizací. Před tímto paradigmatickým viděním dějin a politiky varovali nejrůznější jeho kritici, kteří se obávali, že jistě vážné míněné obavy budou zneužity k ospravedlnování, nebo dokonce propagaci nejrůznějších konfliktů a válek. A také věděli, že už Karl W. Deutsch říkal, že politika se vyjadřuje, a tedy dělá pomocí sloganů, které redukuje politiku na snadno zapamatovatelné a opakovatelné mantry.

Tak se také stalo. Z Huntingtonových studií jsme si většinou zapamatovali, že svět je rozdělen do civilizačních nebo kulturních okruhů a že jejich povaha je dána jejich vztahem k náboženství. A jako se stále ještě dohadujeme, jaký je rozdíl mezi kulturou a civilizací a která interpretace těchto pojmů je právě nejaktuálnější, podobné obtíže máme i s náboženstvím. V Evropě sice víme, že nejstarší definice *religio est cultus deorum* (náboženství je uctívání bohů) je nedostatečná, byt často používaná, ale začínáme také tušit, že v jiných částech světa je slovo náboženství často nepoužitelné, a dokonce nesrozumitelné.

A k tomu všemu se nám ještě všechna tato slova dostala do politiky a ve věku globalizace do světové nebo mezinárodní politiky. Co tedy je pravým důvodem návratu k pojmosloví Nikolaje D. Danilevského, Oswalda Spenglera, R. G. Collingwooda, Arnolda Toynbeeho (a u nás Jaroslava Krejčího), Erika Voegelina nebo Bernarda Lewise? Pro všechny tyto autory jsou kultura a civilizace jak duchovní entitou, tak souborem různých technických dovedností, a hledají východiska k jejich studiu v křesťanském moralizování nebo představě o jakési mlhavě definované krizi Západu, kterou je možné překonat díky náboženskosti, respektive náboženství a jeho ekklesiastickým nebo z nich odvozeným strukturám.

Snad si mohu dovolit připomenout jednu myšlenku z *Politiky významu* celý život mne provázejícího Clifforda Geertze: *Jedna z věcí, které každý zná, ale nikdo doopravdy neví, jak je názorně vyložit, je, že politika země odráží její kulturní vzorec...Mezi proudem událostí, které tvoří politický život, a pavučinou věř, které obsahuje kultura, je těžké najít střední termín. Na jedné straně vše vypadá jako neuspořádaná změť intrik a překvapení; na druhé straně jako rozsáhlá konfigurace ustálených soudů...*

Monotónní opakování nápadně podobných představ a spekulativních závěrů není tedy jen problémem současného politika. Tvůrci celosvětových modelů nebo vzorů dějin se ale také dostávají do kontaktů s politickou mocí, ať již jako její posluhující soupoutníci, nebo jí pronásledovaní kritici. Nicméně neustále se opakující zkoumání *tvůrčích sil*, ať již je chápeme jako *tvůrčí menšiny* či *tvůrčí jednotlivce*, stejně jako studium *filosofie dějin*

a jejich řádu svědčí o tom, že názor, že společenský pořádek, politický systém a politika jako proces jsou formátovány nejen transcendentální autoritou nebo přímo božím zjevením, ale i kulturními nebo civilizačními instrumenty, obvykle majícími podobu bezchybného a nezpochybnitelného obrazu existence. Tím, že je stvořeno zobrazení dokonalosti, jak si ji představuje právě jen její tvůrce, vzniká také závazek vytvářet alespoň napodobeninu tohoto ideálu a bez ohledu na míru autorské fantasie. Objevuje se pak celá soustava paradigmát, která vůbec nemusejí mít vztah k realitě. Jejich oprávněnost potvrzují jen naléhavé proklamace a po nich následující rychle zaváděné politické rituály.

Ačkoli to na první pohled vypadá trochu složité, je to jeden z nejbánálnějších způsobů přemýšlení, který ale vzrušuje lidi a občany rozdělené a zařazené již výše zmíněnými autoritami do různých klasifikačních tříd a skupin. Existuje tedy opravdu euroamerická nebo severoatlantická civilizace jako jakási *Ultima Thule*, poslední útočiště těch, kteří přežijí, nebo jsou kulturní, civilizační a náboženské rozdíly mezi Američanem z Nového Mexika nebo Arizony, rakouským Tyrolákem, jihomoravským zpěvným pijákem vína nebo pivomilným kritikem politických poměrů v české hospodě tak hluboké, že je nedokáže přiblížit ani nápadně podobně prožívaná víra a sváteční vytržení z každodennosti? Není možné, že řecká filosofie, římské právo a židovský monismus jsou tak definitivním dědictvím, že Evropana odlišují od těch druhých, že jej činí lepším, nebo dokonce vyšším, mírněji tím, kdo *dospěl k humanitě a překonal kosmologický řád*? A chceme-li své znalosti současného světa konfrontovat ještě brutálněji: Opravdu proti sobě stojí svět islámu a svět křesťanství, a když ano, kterého islámu a kterého křesťanství?

Asi není lepšího příkladu než konfušní debata o vstupu Turecka do Evropy, v níž se obvykle směšují nejrůznější argumenty jakoby bez ohledu na jejich relevanci pro politická rozhodnutí, kterými jakákoli rozšíření Evropské unie jsou a vždy byla. To, že i zkušenosti technokraté politické moci se neobávají výpůjček z arzenálu negativních a pozitivních emocí, nesvědčí o ničem jiném, než že předsudky a residua dávné i nedávné minulosti převažují nad racionální argumentací. Většina evropských politiků totiž reaguje nejen na aktuální současnost ve svých zemích, ale často i na jejich minulost. Argument, že islám nepatří do Evropy, je téměř totožný s prohlášeními starými jen několik desítek let, která se týkala Židů nebo Slovanů, a to přesto, že se na obecných školách v celé Evropě učí, že muslimové byli v Evropě dřív, než se podařilo zapsat dějiny většiny evropských národů.

Zdá se tedy, že se pohybujeme na povrchu hluboko zasahující iracionality, která zatemňovala vidění světa už *evropským objevitelům* Afriky, Ameriky, Austrálie i většiny asijského kontinentu. Že vyhlášený ideál občanství je ideálem jen pro některé, přede vybrané, že jen někomu je přiznána historie a účast na dějinách a že jsme nastoupili nějakou novou *Conradovu Cestu do temnot*, jenomže opačným směrem. Ale protože nám na ni svítí hořící menšiny a kostely v Nizozemsku, je jakékoli tážení se po smyslu věcí nejen oprávněné, ale i potřebné.

Podobná varování, která jsme zmínili hned na začátku této úvahy, jen dokazují, že svět předsudků a historických dědictví tvoří gordický uzel, který se zatím nikdo neodvážil rozetnout. Nicméně ale alespoň položení otázky, zda skutečně civilizace, kultura a náboženství tak významně determinují současnou mezinárodní politiku, je oprávněné. A protože už přešla vzrušení nad tím, zda je objevování *středu*, nebo dokonce *střetu kultur* a civilizací oprávněné, pokusili jsme se v tomto čísle Mezinárodní politiky vrátit se alespoň na několika vybraných příkladech k tomuto stále svěžímu tématu evropského politického diskursu.

-zz-

zboril@iir.cz

Katolická církev o míru a válce

V listopadu 2002 se arcibiskup Renato Martino, tehdejší prezident vatikánské delegace, vyjádřil pro plné členství Svatého stolce v OSN. To naznačilo určitou změnu postoje, protože dosavadní postavení stálého pozorovatele si Svatý stolec sám zvolil: má tak možnost zasahovat do jednání, ale ne hlasovat. Při té příležitosti arcibiskup Martino řekl: „Má práce v posledních šestnácti letech byla tvrdou zkouškou, ale výsledky diplomacie OSN by byly často úplně jiné, kdybychom tam nebyli.“

MICHAELA FREIOVÁ

Přítom levicové nevládní organizace v čele s propatrovatými „Katolíky za svobodnou volbu“ periodicky vystupují s požadavkem, aby byl Svatý stolec pozorovatelem státu zrušen. Přehlíží přitom, že Svatý stolec rozvíjí mezinárodní vztahy od 4. století, že jeho diplomacie je starší než většina současných států a že má diplomatické vztahy se 177 zeměmi.

Hlavním důvodem odporu k působení Svatého stolce v OSN je jeho důraz na ochranu lidského života, který naráží na agendu levicových nevládních organizací i některých levicových vlád. Katolická církev pochopila o něco dříve než běžné mediální mínění, že Západ může přežít a ožít jen tehdy, zachová-li si pouto k náboženskému a filosofickému základu své civilizace.

Katolická nauka o věcech míru a války je prakticky tak stará jako křesťanství samo. Mír jako nejvyšší hodnotu občanského života zdůrazňují už církevní otcové. Tak Augustinus Aurelius v práci *De civitate Dei* píše:

Mír těla je tedy spořádaný poměr jeho částí, mír nerozumné duše je spořádané ukojení žádosti, mír duše rozumné je spořádaný soulad poznání a jednání, mírem těla a duše je spořádaný život a blaho živého tvora; ... mír mezi lidmi je spořádaná svornost, ... Mírem všehomíra je pokoj řádu. Řád je uspořádání věcí stejných i nesejných, každé na svém místě. (XIX, 13)

Mír je tedy v Augustinově pojetí shodný s řádem, s uspořádáním lidské společnosti. Že takové uspořádání nemůže být zvenčí vnuceno, ale vnitřně přijato a prožíváno, dokládá v téže knize kap. 24:

... lid je rozumná lidská společnost, sdružená na podkladě svorného společenství ve věcech, jež miluje... (Lid) je tím lepší, čím lepší věcí se týká jeho svornost, a tím horší, čím horších věcí se týká. ...

Když se po stěhování národů začala rodit křesťanská Evropa, sáhli její první političtí myslitelé, zejména teologové z okruhu Karla Velikého, právě po Augustinovi, jehož důraz na nutnou nedokonalost pozemského řádu, který je však i při této své ne-

dokonalosti pro člověka výsostně žádoucí, se vlastně stal východiskem západního politického myšlení, resp. jeho obranou proti utopickým koncepcím. (Ostatně Karel sám měl právě Augustinovu práci *De civitate Dei* v oblibě.)

Zásadního významu nabývá pak v karolinském zákonodárství pojem míru, *Pax*, převzatý právě z Augustinovy Boží obce. V Karlově listě *De litteris collendis* se píše:

„Ať je mír a svornost a jednomyslnost ve všem křesťanském lidu, mezi biskupy, opaty, komity, soudci, a vůbec všemi, vyššími nebo nižšími osobami, protože bez míru se Bohu nelíbí nic – ani svatá oběť na oltáři.“

Zřetelně se také v právních normách vymezuje vnitřní prostor říše, kde – *infra patriam* – platí řada nařízení omezujících možnost konfliktu (zákaz nošení zbraní, kmenových válek, krevní msty apod.). Vůdčí motiv karolinských právních ustanovení – „mír – spravedlnost – jednota“ – je v podstatě momentem náboženským. Zatímco středověká stavovská společnost je složitě uspořádána odstupňováním místních a stavovských práv a povinností – není uniformní ani centralistická v našem smyslu slova – a „spravedlnost“ se této mnohostátnosti musí přizpůsobit, je dovoleno „mír“ vynutit, a tak z něj učinit jednotící prvek rodící se společnosti. V kapitulařské adresovaném Villovi (z roku 805) Karel v bodě 5 předepisuje:

„Zbraně ať se uvnitř vlasti nenosí, tj. štíty, a kopí a brnění. A pokud se (osoby v konfliktu, mř) vzpouzejí, ať se jim domluví ..., a ať jsou přinuceni k míru, pokud se jim nechce. A když se ani tak nedají zpacifikovat, ať jsou předvedeni před Nás...“

Alkuin, patrně nejvýraznější z duchů obklo-

pujících Karla Velikého, identifikoval Karla s augustinovským ideálem křesťanského císaře, ale to mu nebránilo, aby se postavil kriticky k jeho konkrétním počínům. Opakovaně se stavěl proti násilí, pokud bylo na dobytých územích uplatňováno jako misijní metoda. Právě na Augustina se odvolává a opakuje: „Víra je věc dobrovolná,“ a kritizuje Karla tam, kde používá násilí. „*Jak tohle prospěje křesťanskému lidu?*“, ptá se ho po výpravě do Beneventa. – Zde by bylo namístě ukázat, jak neobvyklý je biblický pohled na vztah posvátné a světské moci: to, že panovník není zdrojem, ale pouze příjemcem božské milosti, a že tedy může být z náboženské pozice kritizován, je unikátní a v jiných civilizačních okruzích nemyslné.

Mezi myšlením Alkuinovým a Augustinovým je nicméně významný rozdíl. DCD odpovídá negativně na otázku, která se navzdory tomu stala jedním z hnacích motivů křesťanské éry: totiž na otázku, zda lze spasit, resp. pozemsky naplnit dějiny.

Augustin nevidí v křesťanství možnost zásadního vývoje politického a společenského života k lepšímu. Bůh podle něho dává království dobrým i zlým podle řádu, který je znám pouze Jemu, „blazenost ale dává toliko dobrým: ji totiž mohou mít i nemít otroci, mohou ji mít i nemít králové“ – tj. naplnění života, spása, přísluší pouze jednotlivcům, nikoli kolektivům. Tisícileté kralování svatých chápe Augustin jako podíl svatých na církvi, jako kralování rzye duchovní, které se v tisíci-

leté říši týká pouze kralování duší. Eschatologická perspektiva se u Augustina týká pouze jednotlivců.

Naproti tomu Alkuinovou představou naplnění pozemských dějin je sjednocená, politicky stabilní Evropa. Přes dvacet let byl duchovním vůdcem a oporou panovníka, který po celou tuto dobu vládl evropské říši a vybudoval v jejích hranicích prostor míru a civilizačního vzestupu: za stejnou dobu se v Alkuinově rodném Northumberlandu vystříдалo sedm králů, přičemž politické změny byly provázeny násilím všeho druhu. – Mír a stabilita byla touhou, kterou na evropském kontinentě kultivovala křesťanská liturgie už po několik staletí: už z doby merovejské (počátek 6. století) je citována klauzule *pro stabilitate regni a pro tranquillitate patriae*.

V křesťanském, o Starý i Nový zákon se opírajícím politickém prostředí je tedy posvátným pojmem MÍR, nikoli válka. Válka je v křesťanském – a tedy neutopickém – myšlení spíše nezbytnost, která podléhá striktním pravidlům, přičemž tato pravidla neurčuje politická moc sama. Válka se chápe jako zlo, jemuž se v některých situacích nelze vyhnout.

Rozklad o takových situacích podává ve své Summě Tomáš Akvinský

(1225–1274). V části II, otázce 40, se ptá: „Je vždycky hříšné vést válku?“ – První námitka zní: Vést válku je vždycky hříšné, protože trest platí pouze za hříchy, a ti, kdo vedou válku, budou potrestáni podle Mt 26, 52: „Každý, kdo mečem zachází, mečem schází.“ Proto jsou války vždycky nezákonné.

Druhá námitka zní: Cokoli se vzpírá Boží vůli, je hříchy. Válka je proti Boží vůli, protože Písmo (Rm 12, 19) říká: „Nechť jste sami odplácet, milovaní, ale nechte místo pro Boží soud, neboť je psáno „Mně patří pomsta, já odplátím, praví Pán.“ Proto je válka vždycky hříšná.

Třetí námitka: Nic kromě hříchu neodporuje ctnosti. Ale válka je opakem míru. Proto je válka vždycky hříšná.

Čtvrtá námitka: Uplatnění zákona je samo o sobě zákonné, jak ukazují vědecká cvičení. Ale válečná cvičení na turnajích jsou Církví zakázána, a proto těm, kdo v turnajích zahynou, je odepřen církevní pohřeb. Proto je válka sama o sobě hříchem.

Sed contra est:

Proti tomu však namítá Augustin v kázání o synu setníkovi (Ep. Ad Marcel., cxxxviii): „Jestliže křesťanské náboženství obecně zakazuje válku, pak ti, kdo hledají spásnou radu v evangeliu, by měli odhodit zbraně a vzdát se vojenské služby. Ale naopak je řečeno: *Tázali se ho i vojáci „A co máme dělat my?“ Rekl jim: „Nikomu nečiňte násilí, nikoho nevydírejte, spokojte se se svým žoldem.“* „Jestliže jim poručil, aby byli spokojeni se svým žoldem, nezakázal vojenskou službu.“

Respondeo dicendum:

Odpovídám tedy, řka: Má-li být válka spravedlivá, jsou nezbytné tři věci. Zaprvé autorita vladaře, na jehož rozkaz se válka vede. Válku totiž nemůže vyhlásit

sit soukromá osoba, protože ta se může domáhat svých práv od nadřízeného soudu. ... Proto je řečeno vládčům (Ž 81,3–4): „*Dopomozte nuznému a sirotkovi k právu, poníženému a chudému zjednejte spravedlnost, pomozte vyváznout nuznému ubožáků, svévolným ho vytrhněte z rukou...*“ ... Proto Augustin v listě proti Faustinovi říká: „*Přirozený řád, který nastoluje mír mezi smrtelníky, potřebuje moc, aby vyhlásil a vedl válku, a tato moc má být v rukou těch, kdo vykonávají nejvyšší autoritu*“.

Za druhé, je zapotřebí spravedlivé příčiny, což znamená, že ti, na něž se útočí, si to z nějakého důvodu zaslouží. ...

Za třetí, je nezbytné, aby válčící měli správný úmysl, aby jim šlo o prosazení dobra proti zlu. ...

Katolická tradice připouští především válku obrannou včetně preventivního zásahu. Aktuální vnitřní spor o oprávněnost války v Iráku se týká právě pojmu „preventivní“. – Jezuita P. Hans Langendorf na začátku roku 2003 vysvětlil, že „teorie mezinárodního práva rozlišuje mezi preventivním a preemptivním užitím síly. Preemptivním úderem se předchází útoku konkrétně připravovanému, který už více nebo méně bezprostředně hrozí. V tom případě jde o akt sebeobranu, jež mezinárodní právo kryje. Naproti tomu preventivní válkou se míní napadení podnikané proto, že je protivník všeobecně pokládán za ohrožujícího a nebezpečného. Takový útok je v rozporu s mezinárodním právem i s církevní naukou.“

Přesto všechno došlo už na začátku druhé války v Zálivu ke sporu mezi vatikánskými činiteli a americkými katolíky, reprezentovanými Michaellem Novakem a papežským životopiscem Georgem Weigelem. Zdá se, že vatikánský činitel, konkrétně kardinál Sodano, nepřiměřeně publikovali soukromý papežův názor proti této válce. Přitom je jen těžko myslitelné, že v dnešním propojeném světě, kde se papež jako reprezentant katolické universalisty cítí odpovědný za všechny lidi i za budoucnost celého lidstva, by se on sám i Svatý stolec postavil jednoznačně za jednu z bojujících stran.

Lze tedy shrnout, že katolická nauka válku zcela neodmítá, ale požaduje:

„Přísně se musí zvažovat striktní podmínky, které ospravedlňují obranu vojenskou mocí. Takové rozhodnutí je pro svou závažnost podrobena přísným podmínkám mravní oprávněnosti. Je třeba:

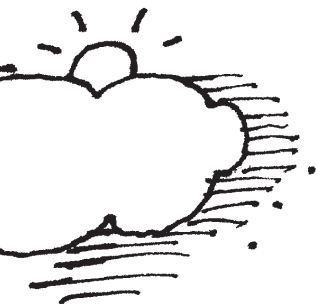
– aby škoda způsobená národu nebo společenství národů útočníkem byla trvalá, těžká a jistá;

– aby se všechny jiné prostředky, jak tomu zabránit, ukázaly neproveditelné nebo neúčinné;

– aby byly odůvodněné vyhlídky na úspěch;

– aby použití zbraní nevyvolalo mnohem těžší zla a zmatky než zlo, které je třeba odstranit. ...“ (Katechismus čl. 2309)

frei@mbox.dkm.cz

Pravoslaví, Rusko a domnělý střet civilizací

Existuje svébytný pravoslavný svět? Jak by ne, napadne asi leckoho automaticky, co Tolstoj, Dostojevskij... Co odpor Ruska a Řecka proti zásahům NATO namířeným proti pravoslavným Srbům? Ve shrnujících dílech o geopolitice či politické geografii, ať už se jedná o Samuela Huntingtona¹⁾ a jemu podobné, nebo o autory české,²⁾ bývá pravidelně nějakým způsobem definované „pravoslavné civilizaci“ vymezeno místo vedle západní civilizace. Vytváří se tak dojem, že vedle západní Evropy, Evropy Occidens, existuje i její přirozený protipól, Europa Oriens.

I když tento dojem je zčásti přirozený, je potřeba hned na počátku říci, že jakákoli „pravoslavná civilizace“ netvoří ve skutečnosti ucelený soubor. A není ani plně souměřitelná se západoevropským (euroamerickým) civilizačním okruhem. Neznamená to, že by šlo o pouhou fikci. Ve skutečnosti jde více než o specifickou „civilizaci“, o vyjádření politického a kulturního vlivu Ruska na určité státy a národy, s nimiž ho spojuje církevní tradice. Tyto další státy jsou však nejrozličnějšími způsoby propojeny nejen s Ruskem, ale také s jinými státy, politickými bloky a kulturními okruhy. Povrch planetární souše zkrátka není jednoduše dělitelný do přesně ohraničených „civilizací“. Tato představa vychází mimo jiné z analogie s kategorizací lidstva podle jazykové příbuznosti, zkřížené s náboženským dělením, charakteristickým pro dějiny středověké a novověké západní Evropy. Opírá se o přirozenou představu o rozdílech mezi lidskými kulturami, v daném případě má ale poměrně vratký základ.

Pravoslaví existuje oficiálně od velké schizmatu v roce 1054, oddalování východního a západního křesťanství však v té době trvalo již několik století, přinejmenším od pádu západní římské říše. To však nevyplulo myšlenkovou výměnu, jež po velké schizmatu a ještě více po křížových výpravách, zvláště čtvrté, která pokořila Konstantinopolis, ustává a mění se v konflikt. Stejně jako má hluboké kořeny východní křesťanská tradice, hluboko sahá i politická tradice s ní spojená a reprezentovaná východní římskou říší.

Západní a východní křesťanství, západořímská a východořímská říše, to jsou pojmy všeobecně známé. Právě proto vytvářejí snadno dojem přirozených protikladů. Ve skutečnosti však jde často o hledání rozdílů mezi soupeři v konfliktu, jehož podstatou jsou například mocenské nároky. Nikoli náhodou nacházíme zdůrazňování údajných

rozdílů mezi západní a východní civilizací zvláště v Chorvatsku, také v Polsku a pak rovněž ve vztazích USA–Rusko. Tedy na hranici dvou kultur, kde různé národy vnímají sebe sama jako přední stráž svého světa, anebo na vyšší úrovni, kde dva státy vnímají sebe sama naopak jako hlavní voj. Ve všech případech je ve hře silné soupeření.

Existence určitých nepopíratelných rozdílů neznámá automaticky, že existuje ucelený soubor hodnot charakterizující druhou stranu (vnímanou například prostřednictvím vyznání) jako principiálně odlišnou. Může se stejně dobře jednat o zdůraznění protikladů mezi vlastní stranou a protivníkem. Takové zdůraznění může být účelové, nepresné, dokonce lživé, a především v sobě může zahrnovat mylné připisování rysů, které jsou obecné, výlučně konkrétnímu soupeři. Není náhodou, že Chorvatsko i Polsko leží ve vlastní percepci světa na periferii „svého“ civilizačního okruhu, a kromě pokřiveného stereotypu o pravoslavném světě zde nacházíme také pokřivený auto-stereotyp o vlastní příslušnosti k Západu, zahrnující i představu sebe sama jako obránce hranic civilizace. Čím více je vlastní pozice vnímána jako okrajová, tím hůře bývá vykreslený soused.

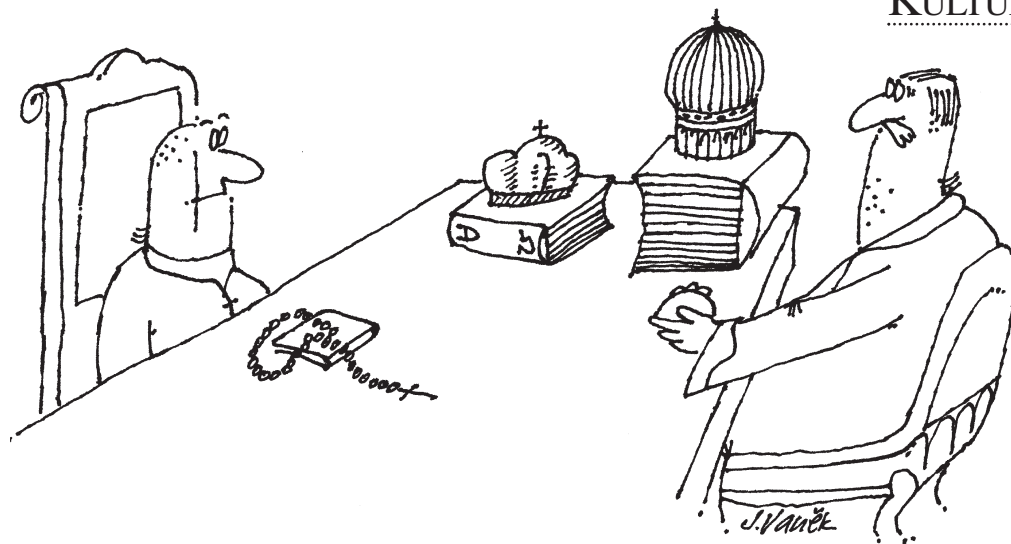
Ačkoli stereotypní představy vytvářejí iluzi, že sahají svými kořeny hluboko do minulosti, skutečnost bývá jiná. Po velkém schizmatu, kdy by měla stále silněji vyvstávat specifika „západní“ a „východní“ civilizace, nám dostupné historické poznání předkládá jiný obrazek: intenzivní styky mezi Čechami a Německem, Čechami a Chorvatskem, Čechami a Rusí, Rusí a Byzancí, Rusí a Porýním.³⁾ Ne tedy zvětšující se propast mezi dvěma světy, ale obraz živě komunikujícího světa ležícího na spojnicí mezi někdejší římským západem a Byzancí. Dodejme, že v této době se ve velkém začíná na evropském západě rozšiřovat tzv. římské právo, ve skutečnosti nikoli geo-

graficky „římské“ („italské“), nýbrž byzantské – kodifikováno bylo dávno po pádu Říma i Ravenny do rukou barbarů z podnětu císaře Justiniana.

Není pochyb, že mezi Římem a Konstantinopolí té doby existoval silný politický antagonismus – tak silný, že pravoslavnému patriarchovi byl ve chvíli, kdy osmanská armáda stála téměř pod hradbami Konstantinopole podle známého výroku milejší turcký turban než papežská tiára, jinými slovy, otevřená nadvláda muslimů než skrytá nadvláda katolíků. Také na straně katolíků se v té době už rodily negativní stereotypy o pravoslavných, shrnuté později v pojem „byzantinismus“. Jejich základem byly představy křesťanů o Byzantincích jako o věrolomných a záłudných lidech,⁴⁾ jež mohly být ve skutečnosti vyvolány kulturním střetem lidí, kteří dosud v životě nepoznali obyčejný záchod, s rozvinutým prostředím obchodní a politické metropole. Mohlo dost dobře jít o obdobu stejného pohledu na velké město, podobného stereotypnímu pohledu mnoha Čechů na „Pražáky“ nebo mnoha Slováků na Bratislavany.

Co ovšem skutečně odlišovalo východní Římskou říši, a po ní i moskevské carství, od Západu, byla konstrukce impéria s jediným řídícím centrem, zděděná po velkých říších starověku včetně samotného Říma. Také Paříž, Londýn nebo Praha se také staly centry, kterým se co do politického a hospodářského významu nemohlo žádné jiné rovnat, ale to neznamenovalo redukci ostatních měst na převodní páky ústřední moci, sídla úřadů a vojenských posádek. Existence městské samosprávy je do značné míry specifickým evropským Západu, přeneseným potom kolonisty i do zámoří. V Evropě samotné však není nijak specificky vázána na západokřesťanský civilizační okruh a není ani tak výlučná, jak by se mohlo zdát (více méně souběžně s Evropou se rozvíjela například v Japonsku, byla typická i pro raná období mnoha civilizačních okruhů – středomořského, mezopotámského, mayského...). Především však nevyznačoval automaticky dělicí hranici mezi západním a východním křesťanstvím.

Středověké ruské obchodní republiky byly bez ohledu na svou náboženskou orientaci spíše součástí širšího baltského kulturního společenství, kam patřila Uppsala a Jomsburg stejně jako Novgorod a Kyjev, zatímco středověké Bulharsko po dlouhou dobu bylo v mnohém podobné stejné barsko-antické syntéze, jaká vykrystalizovala na většině území západní Evropy. Změnu přinesla mongolská a osmanská expanze. Ta první zapříchla celkový úpadek středověkých ruských knížectví a umožnila jednomu z periferních center – Moskvě – nastoupit cestu k centralizaci neznámé na západě kontinentu, ta druhá upevnila centralizovaný systém zděděný po Byzanci na Balkáně. Oblasti pravoslavné tradice tedy od počátku novověku žily pod vlivem dvou imperiálních center, Istanbulu a Moskvy. Centralizace osmanského i moskevského

státního aparátu odsunula autonomii nejčastěji na geografickou periférii, jako v případě kozáků nebo autonomních balkánských kmenových společenství, případně do sféry sociálních vztahů, „výhodných styků“, jako v případě členů vlivných řeckých rodin z istanbulske kupecké čtvrti Fanar, kteří byli od konce 17. století jmenováni knížaty ve Valašsku a Moldavsku.

Dobytím Konstantinopole osmanskými Turky dostala dosavadní byzantsko-turecká syntéza nový rozměr, takže můžeme s jistým právem hovořit o „civilizaci řecko-turecké“. Postupem doby se řecký pravoslavný a turecký muslimský kulturní okruh dostaly do opozice a do konfliktu, tento vývoj však měl průběh velmi pozvolný.

Mocenský vzestup Ruska, které lákal výnosný černomořský obchod a pak úžiny Bospor a Dardanely, umožňující vstup do Středomoří, vyústil ve vojenskou expanzi na Balkán. Rusko na podporu svých zájmů často podněcovalo zdejší pravoslavné křesťany ke vzpourám a mírovou smlouvou z roku 1772 získalo mandát k ochraně sultánových křesťanských poddaných,⁵⁾ v praxi k ochraně balkánských pravoslavných. V téže době krystalizuje v kruzích kolem carevny Kateřiny II. idea o obnovení byzantské říše. Ta sice korespondovala s nároky ruských carů na císařské dědictví po zaniklém konstantinopolském trůnu, ale nemáme obracet příčinnou souvislost: cílem expanze nebylo uplatnění těchto nároků – cíle expanze byly mocenské a zmíněné nároky je měly ideově legitimizovat. Protože možnost ustavení ruské hegemonie na Balkáně od té doby s různými výkyvy trvala, ožil v souvislosti s ní koncem 19. století znovu i pojem byzantinismus, vyvolaný dobou hrozbou obnovení „řecko-slovanského“, byzantského impéria pod ruskou dominancí. Při balkánských válkách v letech 1912–13 byl přenesen na Turky (nemožnost modernizace osmanského impéria byla vysvětlována „asiatským byzantinismem“), a po roce 1917 byl na Západě použit k osvětlení kořenů a důsledků bolševické revoluce v Rusku.⁶⁾ Nejnověji byl pak užíván ve spojitosti s Kučmovou Ukrajinou

a Miloševićovým Srbskem, zvláště v polském a chorvatském tisku. Ve všech těchto případech byl pojem „byzantinismus“ použit k dokazování vlastní nadřazenosti a k potvrzení toho, že „druzí“ jsou odlišní, nikoli k vysvětlení této odlišnosti. To dotýká se pojmu samozřejmě diskvalifikuje, ideu svébytného „pravoslavného světa“ to ovšem nevyvrací.

Ruský patronát nad malými pravoslavnými národy na Balkáně koresponduje také se zesíleným bojem proti katolictví. Mohlo by to naznačovat, že existuje sepětí moci a ideologie postavené na pravoslavném základě, analogické politickému katolicismu? K potlačování katolictví dochází v době, kdy v Rusku ještě existovalo těsné sepětí moci a náboženství, inspirované římsko-byzantským vzorem. K vytvoření katolického politického proudu ovšem dochází právě v době, kdy toto spojení definitivně mizí.⁷⁾ A v době, kdy se sepětí moci a náboženství vytrácí i v Rusku, je archaická ideologie pravoslavní nahrazována v okruhu cara Nikolaje II. novou ideologií – panslavismem. Ten byl do jisté míry formován i přetavením dřívějších myšlenek o obnovení pravoslavné římské říše do nové podoby (jeho kořeny byly ovšem mnohem širší), použít ho k vymezení „civilizace“ je ale téměř nemožné. Nejenže vylučuje neslovanské pravoslavné národy a naopak zahrnuje slovanské, ale jiné než pravoslavné národy. Především nebyl u těch národů, kterých se týkal, všeobecně přijat jako základ sebedefinování.

Pokud bychom hledali specifický ruský nebo pravoslavný soubor hodnot, můžeme snadno jmenovat například tradicionalismus, odpor vůči racionalismu nebo mesianismus.⁸⁾ Nacházíme je u ruských kulturních velikánů, jako jsou v úvodu zmínění Dostojevskij a Tolstoj, ale rozhodně necharakterizují ruskou kulturu jako celek (stačí se podívat na to, jak je například vývoj ruské hudby či baletu organicky provázán s evropským západem). Některé z nich v různé míře nacházíme u jiných národů pravoslavné tradice, a samozřejmě se promítají i do

politiky. Nejčastěji ovšem tehdy, když se dotýká národ cítí ohrožen pomyslným Západem. Bývá tedy často spíše výrazem vnitřní nejistoty než přesvědčení.

Není pochyb, že vývoj pravoslavní postupoval v mnohém odlišně od západního křesťanství. Důležitou roli hrálo kromě převzetí pozdněřímského postavení světského vládce (císaře) s jeho právy a povinnostmi ve věcech církevní organizace i víry i přetrvávání římského nazírání na vlastnictví, které postavení východních církevních institucí a osob vzdálilo katolickému a ještě více protestantskému světu.⁹⁾ Avšak v moderní historii bychom po nějakých rysech, které by vyznačovaly nějaké specifické vnitřní uspořádání státu, příznačné pro státy pravoslavné tradice, hledali marně. Kdybychom v tomto směru chtěli nalézt jakýkoli jednotící bod, nejspíš bychom se dostali k tomu, že po většinu moderních dějin vládly ve státech pravoslavné tradice konzervativní monarchie nebo autoritativní režimy; časté byly také převraty. To ale nedokládá specifickou politickou tradici. Právě naopak – ukazuje to na nedostatek tradice, na nedostatečnou stabilitu domácích politických institucí. Snad by se dalo hovořit i o společných dějinných okolnostech, které to způsobily, ale ne o společném kulturním základě, který je toho příčinou.

Konečně bychom se mohli ptát, zdali něco sjednocuje země pravoslavné tradice v zahraniční politice. Mesianismus už byl zmíněn; není ovšem přítomen univerzálně. Asi nejvíce ho nacházíme v Srbsku, které bylo na Rusku kulturně a duchovně dlouho závislé. Příčinou je vymizení srbské šlechty v bojích s Osmany a od konce 18. století závislost srbského vyššího duchovenstva na ruském patriarchovi. Určité shody v geopolitickém postavení také přibližují Srbsko k Rusku v odporu vůči Západu nebo islámu. Vrchol tohoto přiblížení nastal nepochybně v době po rozpadu Jugoslávie. Rusko a Ukrajina tehdy působily jako míroví prostředníci na straně Srbů. Bosenskosrbský vůdce Radovan Karadžić s Moskvou pravidelně konzultoval své kroky. Další „pravoslavný“ – řecký premiér Konstantin Mitsotakis vedl zprostředkující misi mezi Západem a Srby.¹⁰⁾ Projekt pravoslavné aliance vyvrcholil ratifikací přistoupení srbsko-černohorské Jugoslávie (SRJ) ke spolku Ruska a Běloruska v dubnu 1999, kdy byla SRJ terčem útoku NATO. Neslavně však skončil o dva měsíce později, kdy na Kosovu mělo v režii Srbska a Ruska dojít k ruskému vojenskému výsadbku. Dva státy z okruhu „pravoslavné civilizace“, Rumunsko a Bulharsko, čekatelé členství v NATO, však ruskému výsadbkovému kontingentu nedovolily přelet přes své území. To odhalilo celkem zřetelně, že pravoslavná aliance je ve skutečnosti fikcí. Podobně, jako kdysi idea obnovy byzantské říše je používána pouze jako účelová zástěrka k realizaci konkrétních mocenských záměrů, v tomto případě k zdůvodnění ruského angažování na Balkáně v kontextu soupeření mezi USA/NATO a Ruskem.

Hranice „Západu“ není ostrá, ale plynulá i v čase, i v prostoru, hranice „Východu“ je zřetelná ještě mnohem méně. V řecké ústavě je stále psáno, že „převažujícím náboženstvím v Řecku je východní pravoslavná církev“, jejíž hlavou je „náš Pán Ježíš Kristus“ a jež je neoddělitelně spojená s „každou církví Kristovou stejné doktríny“ (část II, čl. 3, písm. 1).¹¹⁾ Postkomunistická bulharská ústava, která prošla sítím veřejné debaty, stále uvádí, že „východní pravoslavné křesťanství je pokládáno za tradiční náboženství“ Bulharska, i když vyznávání jakéhokoli náboženství je svobodné a náboženské instituce jsou odděleny od státu (čl. 13, písm. 1, 2, 3).¹²⁾ V dnešní době se však jedná spíše o svědectví tradice, než o sebedefinování. Spíše než o zdůrazňování slůvka „pravoslavná“ v textu ústavy by bylo namísto připomenout analogii s Irskem (v jehož politické tradici se rovněž setkáváme s hledáním úkrytu v tradicionalismu a nacházíme v ní i stopy mesianismu), kde byla pasáž o speciálním postavení katolické církve vyňata z ústavy teprve v roce 1973.¹³⁾ A tak navzdory přesvědčení ruského patriarchy Alexeje II. o tom, že Rusko je a vždycky bylo centrem východní křesťanské civilizace,¹⁴⁾ musíme ho usvědčit z omylu: taková civilizace neexistuje. Dokazovat její existenci je stejně marné, jako obhajovat například civilizaci „protestantskou“, principiálně odlišnou od „katolické“.

tesar@iir.cz

¹⁾ Huntington, Samuel: Sřet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu, Praha, Rybka Publishers, 2001, s. 189–195.

²⁾ Baar, Vladimír: Národy na prahu 21. století. Emancipace nebo nacionalismus? Ostrava, Tilia, 2002, s. 29–30.

³⁾ Dvorník, František: Zrod střední a východní Evropy. Mezi Byzancí a Římem, Praha, Prostor, s. 273–299.

⁴⁾ Angelov, Dimiter G.: Byzantinism: The Imaginary and Real Heritage of Byzantium in South-eastern Europe. In: Keridis, Dimitris – Elias-Bursac, Ellen – Yatromanolakis (eds.): New Approaches to Balkan Studies, Everett, Fidelity Press, 2003, s. 7.

⁵⁾ Stavrianos, L. S.: The Balkans since 1453, London, Hurst & Company, 2001, s. 192.

⁶⁾ Angelov, 2003, s. 12, 13.

⁷⁾ Maier, Hans: Revoluce a církev. K dějinám počátků křesťanské demokracie, Brno, CDK, 1999, s. 103 a dále.

⁸⁾ Špidlík, Tomáš: Ruská idea. Jiný pohled na člověka, Velehrad, Refugium, 1996, zvláště s. 99–108, 161–192.

⁹⁾ Hledíková, Zdeňka: Církev a její struktura v dějinách. In: Historické listy, 2, 1992, s. 6.

¹⁰⁾ Gow, James: Triumph of the Lack of Will. International Diplomacy and the Yugoslav War, London, Hurst & Company, 1997, s. 184–222, 246–247.

¹¹⁾ www.cecl.gr/RigasNetwork/databank/Constitutions/Greece.html.

¹²⁾ www.cecl.gr/RigasNetwork/databank/Constitutions/Greece.html.

¹³⁾ www.taoiseach.gov.ie/upload/static/256.pdf.

¹⁴⁾ Smith, Mark A.: The Russian Orthodox Church, Defence Academy of the United Kingdom, Conflict Studies Research Centre, 2002, s. 9.

Židé, Izrael a válka

Moderní Stát Izrael se mnohým vybaví jako synonymum válečníka, i když třeba různě chápaného – jeho stoupci v něm spatřují „chrabrého obránce“, odpůrci naopak „podlého agresora“. Také izraelská armáda a arabsko-izraelské války se staly takřka legendárními. I biblické boje a bitvy mezi Izraelity a Filištiny, hlavně pak střet Davida s Goliášem, či příběhy siláka Samsona, který mimo jiné „čelistí osličí zabil v bitvě tisíc mužů“, jsou vyprávění známá i dnes, a to nejen Židům. Lze však říci, že judaismus je náboženství bytostně spojené s válkou a konflikty? Co třeba dnešní ultraortodoxní Židé, kteří odmítají sloužit v izraelské armádě a brát do rukou zbraně? Jak jdou dohromady současná militantní hnutí židovských osadníků a mírové organizace v dnešním Izraeli?

MAREK ČEJKA

Z historického pohledu lze říci, že judaismus pohlíží na válku a násilné konflikty jako na jevy, které jsou za určitých okolností eticky odůvodnitelné. V samotné Tóře dává na různých místech Bůh souhlas k válce. Vždyť i samotné biblické jméno Izrael bývá překládáno jako „zápasí Bůh“. Bůh vede v Tóře Židy nezřídky do bojů, přináší jim vítězství a chrání je před nepřáteli. Je tak v určitých případech nábožensky i morálně akceptovatelné, že dojde k zabití druhého člověka. To však jen v situaci, že se násilí nedá odvrátit mírovou cestou:

„Když přitáhneš k městu, abys proti němu bojoval, nabídneš mu mír.“

(Deuteronomium 20:10)

Jedním dechem se však na stejných místech dozvíme, že:

„Jestliže ti odpoví mírem a otevře ti bránu, tu všechn lid, který je v něm, podrobíš nuceným pracím a budou ti sloužit.“ ... „Ale ve městech těchto národů, které ti dává Hospodin, tvůj Bůh, do dědictví, nenecháš naživu naprosto nikoho.“

(Deuteronomium 20:11, 16)

Podobně tedy jako u mnoha jiných náboženských textů z nežidovského prostředí je i Tóra nezřídky z dnešního pohledu kontroverzní a nemusí z ní vždy vyzařovat jen snášenlivost. Je však zjevné, že mnohé z dnešního pohledu sporné části lze moderním výkladem vyložit mírumilovně, nikoliv doslovně. Navíc stejná svatá kniha uvádí i tato slova:

„I překuj své meče na radlice, svá kopí na vinařské nože. Pronárod nepozdvihne meč proti pronárodu, nebudou se již cvičit v boji.“

(Izajáš 2:4)

Tóra a jiné části židovského práva nesporně nabízí dostatek prostoru nejen náboženským fundamentalistům, ale paradoxně i antisemitům, kteří z kontextu vytržená ustanovení dokáží mistrně využít ve svůj prospěch. To je ale problém všech velkých

současných náboženství, v současnosti zřejmě nejvíc islámu.

Starověcí rabíni uvádějí, že existují tři typy válek pro židovský stát.²⁾

• **Povinná válka:** války, v nichž Bůh přikazuje Židům bojovat. Jedná se například o biblické války proti Kenaancům, Jebusecům atd.

• **Obranná válka:** v případě, že je židovský národ napaden, je povinen se bránit. Jedná se tedy rovněž o povinnou válku. Tato doktrína v sobě zahrnuje i preventivní útok proti zemi, která se chystá k útoku na židovský stát. Někteří rabíni v tomto duchu zdůvodnili izraelský útok v roce 1967 na sousední arabské státy, zvané „šestidenní válka“. Někteří rabíni dokonce obrannou válku za válku vůbec nepovažují, neboť se jedná o čin v souladu s Halachou (židovským právem) vycházející z příkazu Tóry: „Kdo prolíje krev člověka, toho krev bude člověkem prolita...“ (Genesis 9:6)

• **Nepovinná válka:** Může přijít na řadu v případě, že žádný způsob vyjednávání není možný.

Židé v diaspoře a válka

Přístup Židů k válce, hlavně pak v moderních dějinách, nelze samozřejmě posuzovat pouze na základě biblických principů. Mnoho Židů se od svého náboženství odvrátilo a přijalo jinou identitu, či se o to aspoň pokusilo. To jim v západním světě bylo umožněno relativně nedávno, až v 18. a 19. století. Do té doby byli totiž považováni nejen za nedostatečně loajální k státu, ve kterém žijí (z toho důvodu bylo mnohým Židům zapovězeno brát do ruky zbraň), ale především byli považováni za občany druhé kategorie.³⁾ Následné umožnění vstupu do armády pak mnoho z nich považovalo za součást zrovnoprávnění s ostatními. Ani v 19. století však nebylo v některých armádách možné (Rusko, Prusko), aby se Židé stali například důstojníky.

V zákopec první světové války pak proti sobě stanuly statisíce Židů v řadách různých armád – 60 000 v britské armádě, 50 000 ve francouzské, téměř půl milionu v ruské, 300 000 v rakousko-uherské a další desetitisíce v rámci německých a tureckých armád. Za druhé světové války jen z řad americké židovské komunity sloužilo ve spojeneckých vojskách přes půl milionu lidí židovského původu. 150 000 amerických Židů bojovalo později v korejské válce a 30 000 ve Vietnamu. Sovětský historik Jacob Kantor uvádí, že půl milionu Židů bojovalo za druhé světové války v Rudé armádě a 140 z nich bylo dokonce oceněno titulem „Hrdina Sovětského svazu“. Někteří z Židů v diaspoře dokonce dosáhli na nejvyšší velitelské posty. Vilos Böhm a Giorgio Liuzzi byli jedinými Židy, kteří se v dějinách Diaspory stali vrchními veliteli armád – první velel vojskům Maďarské republiky rad a druhý italské armádě. Generály se stali Grigorij Stern, Jacob Krejzer (oba v Rudé armádě) a sir John Monash (velitel australských sil za první světové války). Na post admirálů dosáhli Ben Moreel (US Navy), Augusto Capon a Roberto Segre (oba v italském námořnictvu). Jediným Židem, který se stal velitelem letectva, byl Jaakov Šmuškevič v Sovětském svazu.⁴⁾

Později se legendárními židovskými vojévůdci stali muži jako Moše Dajan, Jicchak Rabin, Ariel Šaron, Mordechaj Gur a další. Ti už ale nepůsobili ve službách nejrůznějších států, jejichž byli občany, ale bojovali za svou židovskou identitu pod vlajkou Izraele.

Náboženství a armáda v současném Izraeli

Podobně jako u Židů v Diaspoře není možné ani přístup soudobého Státu Izrael k válkám a konfliktům vidět jen z biblického pohledu. Izrael je totiž oficiálně sekulární stát a mnoho z jeho židovských občanů se mezi věřící nepočítá (i když většina z nich má přinejmenším úctu k židovské tradici a historii). Nelze však zároveň ani říci, že by současný Stát Izrael byl „zcela standardní“ západní demokracií. Okolnosti jeho vzniku (mám na mysli hlavně sionismus, antisemitismus a jeho nejbrutálnější projev – holocaust) i některé další fenomény jeho vývoje (například takřka výlučný etnokratický princip při získávání občanství) jsou natolik specifické, že ho činí do značné míry státem *sui generis*.

Stát Izrael sice vznikl ve značně nepřátelském prostředí arabského světa, ale i tragické dějiny Židů první poloviny 20. století se zasloužily o to, že myšlenky sionismu i pozdější židovský stát kladou velký důraz na vojenskou sílu v duchu: „Něco podobného se už nesmí opakovat.“

Avšak ani v sekulárním izraelském státě nestojí náboženství v pozadí, což se projevuje i v armádě. Propojení izraelské armády s náboženstvím se jeví silnější než ve většině světových demokracií. Totéž lze říci i o militarizaci izraelské společnosti.

Vždyť pro naprostou většinu mladých lidí (včetně děvčat) je služba v armádě povinná, a navíc velmi dlouhá (3 roky u mužů a 20 měsíců u žen) a nezdídky i nebezpečná.⁵⁾ I když Izraelec či Izraelka vojenskou službu absolvují, čeká je ještě úloha rezervisty a jsou často povolováni na vojenská cvičení. Navíc nesloužit v armádě znamená pro občany židovského státu značně si zneškodnit budoucí profesní kariéru. Úspěšná vojenská dráha se tak stala vstupenkou do politiky pro mnoho bývalých generálů a důstojníků – Šarona, Rabina, Baraka, Dajana a další.

Náboženství není od izraelské armády odděleno. Působí v ní například Vrchní vojenský rabinát (*Rabanut cva'it rašit*), který má prostřednictvím vojenských rabínů zastoupení ve vojenských jednotkách. Navíc v armádě působí ještě další náboženští činitelé z ministerstva pro náboženské záležitosti.⁶⁾ Vojenské jednotky také disponují pojízdnými synagogami. Provizorními svatostánky jsou vybaveny dokonce i izraelské ponorky. Vojáci dostávají košer stravu, participují na náboženských svátcích a každý voják dostává po složení vojenské přísahy Tóru.

V současném Izraeli je z hlediska brannosti, vztahu k válce, přístupu k vlastenectví zajímavý rozdíl mezi dvěma velkými částmi zdejší komunity ortodoxních Židů. Jedna její část, která se označuje jako **náboženští sionisté** (jedná se o tzv. moderní ortodoxii), je velmi silně vlastenecky založena. To se mimo jiné projevuje i pozitivním vztahem k vojenské službě pro Izrael. Někteří náboženští sionisté tak dokonce absolvují i zvláštní delší (čtyřletou) vojenskou

službu kombinovanou se studiem Tóry ve zvláštních *ješivách* (talmudických školách). Tyto jednotky – složené z náboženských sionistů – mají také silnější vlastenecký náboj než jednotky sekulární. Jejich patriotismus k Izraeli je totiž podepřen různými nábožensko-nacionálními interpretacemi židovských svatých textů.

Diametrálně odlišný přístup k armádě, a někdy dokonce k samotné loajalitě svět-skému státu mají tzv. **ultraortodoxní Židé** (*charedim*, tradiční ortodoxie). Ideálem státu je pro ně židovská teokracie, nikoliv současný sekulární Stát Izrael. Někteří ho odmítají se vším všudy, většina má k němu ale spíš pragmatický přístup a využívá ho. Ultraortodoxním jejich tradiční pojetí judaismu zapovídá nejen brát do rukou zbraň, ale i podporovat formou vojenské služby světský stát (třeba i náhradní vojenskou službou beze zbraně). Většina z nich je tak základní vojenské služby v armádě zproštěna. To se děje k nelibosti většiny ostatních Izraelců, kteří v armádě sloužit musejí. Tato skutečnost ještě stupňuje fakt, že u studentů ješiv se předpokládá, že jsou zcela vytížení studiem, a tudíž nemusejí pracovat ani odvádět daně. V důsledku toho 60 procent z nich žije na náklady daňových poplatníků. Pravidelné dotace obrovskými finančními sumami ze státního rozpočtu pro náboženské školy nesou sekulární daňoví poplatníci s velkou nevolí a nezdídky označují religiozni studenty za „příživníky“.

Zproštění ultraortodoxních studentů vojenské služby umožnilo paradoxně sami sekulární sionisté. První premiér Izraele David Ben-Gurion dal totiž v roce 1948 souhlas s vynětím *charedim* z branné služby.⁷⁾ Tehdy se ale výjimka týkala jen několika stovek náboženských studentů. Vynětí se však stalo precedentem a v průběhu dal-

ších let se počet studentů vynatých z vojenské služby neustále zvyšoval. Dnes se tak jedná o desetitisíce mužů. Cháredim se jakýmkoli pokusům o zavedení odvodů tvrdostijně brání za pomoci svých politiků a stran. To pak s sebou nese i zvyšující se odpor v sekulární izraelské společnosti vůči nim. V roce 2002 bylo dokonce vynětí ultraortodoxních studentů z vojenské služby přeneseno z roviny nepsané zvyklosti (tzv. status quo ve věcech vztahu náboženství a státu) do roviny legislativní, přijetím tzv. *Talova zákona*.⁸⁾

Odhlédneme-li od pragmatismu dnešních cháredim, nelze o židovství rozhodně říci, že by bylo náboženstvím pacifismu. Na druhé straně je jeho ústředním principem ochrana lidského života. Ten lze ale chránit i tak, že bude potlačováno zlo, k čemuž je často zapotřebí násilí a konfliktů. Historická traumata a náboženské principy se do jisté míry promítají i do bojovného ducha moderního Izraele. To s sebou ale nese i různé kontroverze, které byly zmíněny výše. Mezi Izraelci je dnes mnoho stoupenců tvrdé politiky vůči Palestincům a Arabům. Jiní ale mají za to, že konflikty nelze řešit jen násilnou cestou. Dokonce i někteří z izraelských vojáků a důstojníků odmítají nastoupit vojenskou službu na palestinských územích z důvodu svědomí. Je zajímavé, že i nejznámější izraelský mírotvorci měli za sebou často kariéru tvrdých válečníků, kterým bylo stěží možno vyčítat přehnaný pacifismus. Slavná jsou slova nejznámějšího z nich, Jicchaka Rabina: „Lepší jsou bolesti míru než agónie války.“ Tohoto muže ale v roce 1995 paradoxně zabil jeho židovský spoluobčan, který tvrdil, že „jedná v souladu s boží vůlí“, neboť „zabíjí vraha“.

chunky1805@yahoo.com

¹⁾ Viz např. Pavlincová, H.; Horyna, B. (eds.): Slovník judaismus, křesťanství, islám, nakladatelství Olomouc, Olomouc 2003, s. 105, nebo Newman, J.; Sivan, G.: Judaismus od A do Z, Sefer, Praha 1998, s. 63.

²⁾ BBC: The Ethics of War and Judaism, <http://www.bbc.co.uk/religion/ethics/war/judaism.shtml>

³⁾ Je paradoxní, že z podobných důvodů neslouží v současné izraelské armádě izraelští Arabové – formálně rovnoprávní občané Izraele.

⁴⁾ Encyclopaedia Judaica CD-ROM Edition Version 1.0, 1997.

⁵⁾ Noví přistěhovalci, kteří jsou starší 18 let, slouží jen zkrácenou dobu, a ti, kteří jsou starší 24 let, jsou odváděni pouze na 120 dní. Nové přistěhovalkyně starší 18 let jsou z vojenské služby vyňaty úplně. Noví přistěhovalci, kteří už vojenskou službu absolvovali ve svých rodných zemích, mají službu v izraelské armádě zkrácenou.

⁶⁾ <http://www.idf.il/>

⁷⁾ Jedním z argumentů Ben-Guriona bylo, že by tito muži v žádném případě nebyli pro izraelskou armádu efektivní, a argumentoval i tím, že toto opatření „napomůže udržet při životě jiskru židovské tradice a vzdělanosti“.

⁸⁾ K problematice vztahu náboženství a armády v Izraeli viz také Čejka, M.: Judaismus, politika a Stát Izrael – rozšířené a aktualizované vydání, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 2003, s. 49–52.

Islám

mezi dialogem

a střetem civilizací

MILOŠ
MENDEL

Střet civilizací? Ne, střet fundamentalismů!

Na jaře roku 2002 vydalo nakladatelství Evropský literární klub brožurku esejů, jež měla reagovat na české vydání Huntingtonovy knihy *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*.¹⁾ Nepřekvapilo, že většina autorů Huntingtonovu hypotézu z akademických pozic zpochybnila. Překvapivé však bylo, jak neztvrdle vyzněla kritika samého faktu, že Huntington svou typologii „civilizací“ založil na špatných předpokladech, povrchní znalosti světových dějin, a dokonce náboženské a etnické geografie²⁾ a že výrazněji nevyzněla charakteristika „islámské civilizace“, s níž by se měl střet Západu odehrát především.

Od doby, kdy Huntington knihu vydal, uplynulo již osm let a mnohé z událostí na světové scéně jako by mu dávaly za pravdu. Týká se to zejména „střetu“, který na sebe v ideologické rovině vzal fabulačně téměř shodné a dramatické rysy. Na jedné straně stojí koncept „vyzyvatele“ – amorfního konglomerátu subverzivních skupin, jež dnes představuje především nadnárodní teroristická síť *al-Káida* (arab. Základna) a její lokální odnože. Na straně druhé stojí ideový koncept neokonzervativního křídla republikánské pravice v USA, o nějž se opírá současná americká vláda. Tento koncept se napájí z tradice skripturalismu – doslovné interpretace biblických textů a z názorů evangelikálních denominací jižanského a středozápadního protestantismu.³⁾ V obou případech se jedná – přes všechny historicky a kulturně podmíněné odlišnosti – o fundamentalistické varianty obou velkých monoteistických náboženství, jež nebezpečně vstoupily na půdu mezinárodní politiky a rozpoutaly svou válku „dobra se zlem“.

Nebezpečí nynějšího mezinárodněpolitického napětí, jež se může jevit jako počátek naplňování Huntingtonovy hypotézy, spočívá (možná především) v nezvladatelné iracionalitě ideologických argumentů na obou stranách. Svědčí o tom stále horlivější zaujetí muslimů pro oživení a ochranu vlastní duchovní identity i výsledky amerických prezidentských voleb, kdy hlasy významné části voličů získal George W. Bush proto, že je pro ně symbolem obrany „křesťanských mravních hodnot“.

Nebezpečí schematismu při pohledu na islám

V případě radikálního islámu se pro uplynulých 20–30 let nejedná o nic mimořádného, pouze akcenty na zvulgarizovaná schémata klasického islámu a jejich soudobé reinterpretace jsou dnes ještě vulgárnější.⁴⁾ Přes zjevnou relativní funkčnost jednoduchých náboženskoprávních floskulí v praktické politice nelze usuzovat na to, že teroristické skupiny islámského fundamentalismu⁵⁾ představují základní formativní složku soudobého islámského myšlení. V mnoha postojích českých politických analytiků (nemluvím o běžné publicistice) ovšem panuje shoda, že soudobý islám reprezentují právě názory těch skupin, které se profilují ostře jako protizápadní, antisemitské, případně antisemitské. Islám je však nesmírně složitý nábožensko-kulturní fenomén. Chceme-li o něm hovořit zodpovědně a nechceme-li si jeho prostřednictvím pouze budovat nový a účelový obraz nepřítele, je třeba ho vidět analyticky, ve vší komplexnosti a v kontextu reálné mezinárodní politiky. Jak praví někteří specialisté z oboru kulturní antropologie, je vlastně otázka, zda se jedná o „islám“ nebo o „islámy“.⁶⁾ Pro sledování vývoje na současné politické scéně to má totiž zásadní význam. Budeme-li například hovořit o křesťanství obecně, jistě si ho nikdo z nás automaticky nepředstaví jen ve spojení s Irskou republikánskou armádou, radikálními hnutími „teologie osvobození“ v Latinské Americe nebo zbožnými srbskými šovinisty.

Soudobý islám je možno nahlížet z různých úhlů. Jeho myšlenkové (teologické, politické) proudy tvoří téměř nepřehlednou mozaiku. Ti, kdo se pustí na tenký led jeho typologie, zpravidla vždy dodávají, že jsou možná i jiná hodnocení. Západní odborníci často vydělují sféru tzv. „liberálního islámu“, jež zahrnuje názory a spisy vzdělaných intelektuálů žijících většinou na Západě (Fazlur Rahman, Mohamed Arkoun) nebo v islámském světě (Hasan Hanafi v Egyptě), nebo duchovních představitelů, kteří jsou ochotni uvažovat o větší míře „zduchovnění“ islámské doktríny a humanizace práva, hlavně ovšem teoreticky vyřešit komplikovaný vztah mezi ná-

boženstvím a sekulárním státem (Muhammad Sa'íd al-Ašmáwí v Egyptě).

„Středový proud“ zahrnuje celou škálu náboženskoprávních konceptů a představ obsažených převážně v traktátech a doporuceních (*fatwách*) právních autorit (*ulamá*), jejichž politická orientace a vztah k státní moci mohou být různé – od neskrývané servility (*ulamá* v Saúdské Arábii nebo Sýrii) přes důstojnou koexistenci (šajch Tantáwí v Egyptě) až po roztržku končící exilem (šajch Júsuf al-Qaradáwí tamtéž). V rámci této skupiny lze nalézt nepřehledné množství postojů, jež mohou být sice v jistých konkrétních aspektech protizápadní (antisionistické, dokonce protizidovské), ale v zásadě netvoří teoretickou základnu aktivistického fundamentalismu, a to ze dvou důvodů: a) exegetické traktáty, teologicko-právní úvahy a spekulativní *fatwy* jsou pro potenciálně rebelujícího bigotně věřícího muslima příliš nejednoznačné; b) vrstva *ulamá* v sunnitském islámu tradičně nemá tendenci stavět se do čela protirežimních sociálních hnutí, ani ponoukat věřící k „džihádu mečem“ (jedna z forem *džihádu* – všestranného úsilí o upevňování víry) proti „příbytku války“ (*dár al-harb*), jak klasická islámská geopolitická koncepce nazývá území, jež není pod islámskou kontrolou.⁷⁾

Složitý je i prostor „radikálního islámu“, který představují většinou samozvaní laičtí kazatelé a autoři akčních programů prosycených účelovou náboženskou frazeologií. Jen zcela výjimečně se k některým jejich názorům opatrně přidávají *ulamá*. Ale i mezi radikály existují hluboké rozdíly. Většina hnutí, jejichž cílem je radikální mravní obnova (*tadždíd*) společnosti a boj proti průniku západních civilizačních hodnot, se soustředí na systematickou agitaci (*da'wa*) v rámci vlastního státu a na pietistické, trpělivé postupování do všech sfér poloviciť sekularizovaných politických systémů.⁸⁾

Skutečnost, že část populace v islámských zemích reislamizační vlně podléhá, však ještě neznamená, že je ochotna aktivně se podílet na subverzivních akcích uvnitř nebo teroristických akcích vně islámského prostoru, nebo že dokonce vnímá Západ primárně jako osudového nepřítele, s nímž je třeba se střetnout. Proces reislamizace se totiž odehrává také mimo sféru „oficiálního“ nebo aktivistického islámu – v nepřehlédlném a vysoce funkčním prostoru tzv. „lidového islámu“, který představují nejrůznější podoby nekonvenční „folklorní“ religiozity a duchovního využití v rámci mystických (súfijských) řádů. Někdy bývá dokonce vyslovována teze, že právě tento „žitý“, spirituálnější islám, a nikoli bez invence přemílaná exegetická témata nebo přísný legalistický islám konzervativních *ulamá* či radikálních aktivistů, vytváří nadějnou inspiraci do budoucna. Lidový islám je pružný systém, který dává věřícímu možnost vyhnout se trestu za spá-

chaný hřích, vytváří svobodnější prostor pro vlastní duchovní prožitek v rámci nekonvenčních rituálů, jež nejsou svázány strohými pravidly šari'y. Podstatné je, že tento proud islámu je masový a není *a priori* namířen proti žádnému protivníkovi, je v zásadě apolitický a postrádá osten protizápadní xenofobie. Jeho slabina naopak souvisí se skutečností, že v procesu vleklé krize mnoha současných režimů v islámském světě se vyčerpaly jak národně revoluční, tak i mnohé monarchistické (tradicionalistické) ideologické modely (např. Alžírsko a Saúdská Arábie). Vzniká po nich ideologické vakuum, které nemůže efektivně vyplnit lidový islám, nabízející sice vlídnou nepolitickou tvář, ale nikoli koncepci politické reformy. Nemůže je však vyplnit ani model západní demokracie, který nabízí jednotlivci svobodu volby, ale v islámském světě není autentický a rozhodně není hodnocen jako politický ideál – tím spíše, je-li importován zvenčí pomocí imperiálních metod. Toto vakuum zatím relativně účinně zaplňuje právě ta forma islámu, kterou nabízejí v různých kultivovaných podobě protagonisté přímé politické nebo násilné akce v rámci islámského fundamentalismu.

Postoje „zavedeného“ fundamentalismu

Hnutí a intelektuální skupiny, které se opírají o propracovanější teoretické představy fundamentalistického řešení,⁹⁾ se většinou zřekly akcí individuálního teroru a svou práci už dlouho stavějí spíše na promyšlené náboženské agitaci a charitativní činnosti, jež často supluje roli státu a jeho chatrnou sociální síť. Zkušenosti z Afghánistánu (Tálíbán od roku 1996) a Súdánu (po převratu Umara Hasana al-Bašira 1989, a zejména za vlády šajcha Hasana at-Turábího)¹⁰⁾ však přesto ukazují na nedostatek koncepčního programu a reálných představ o fungování moderního státu. Ukazuje se, že slepé lpění na nereformování (tel)ních principech islámské legislativy (*šari'a*), zastrasování, brutální indoktrinaci obyvatelstva a etnicko-náboženské nesnášenlivosti vede jen k ekonomické paralýze, sociální deprivaci a kolektivní psychické kolizi. Do nejzazšího extrému dovedlo praktické uplatnění sunnitských fundamentalistických představ právě hnutí Tálíbán (per. a darí *Tálebáne hakk* – Hledači Pravdy).¹¹⁾

Naopak letité zkušenosti wahhábovské Saúdské Arábie, ší'itského Íránu po islámské revoluci 1979 a do značné míry také Pákistánu ukazují, že přes všechna vnitropolitická specifika, která Západ může vnímat jako přežitá nebo potenciálně protizápadní, může reformistický model sunnitského i ší'itského islámu nejen fungovat, ale dokonce mít vřelé politické kontakty se Západem, který vůči nim dovede zaujmout chladně pragmatický vstřícný postoj. Dokonce i v Íránu, který prezi-

dent Bush označil za součást „osy zla“, liberální proud vládnoucího duchovenstva, představovaný zejména prezidentem Muhammadem Chátámím, už řadu let prosazuje vůči Západu vlastní koncepci „dialogu civilizací“ založenou na vzájemném respektu ke kulturním a náboženským specifickým.¹²⁾ V saúdskoarabském Rijádu se konference na podobné téma konala v březnu 2002 pod záštitou korunního prince Abdulláha. Poprvé se jí zúčastnily i muslimské intelektuálky, i když musely sedět v jiné místnosti a diskutovat s muži v hlavním jednacím sále pouze virtuálně. Na světských i náboženských univerzitách v pákistánských městech Karáčí, Láhauru a Rávalpindi se dodnes vydávají rozhořčené kritiky Huntingtonova „střetu civilizací“ a poukazují se na to, že nikoli islám, ale Západ se prostřednictvím globalizace snaží politicky i kulturně ovládnout celý svět, že islám nabízí světu toleranci a je k tomu připraven i v budoucnu. Jistě, právě v takových postojích se skrývá xenofobie, někdy až paranoický sklon vidět sebe sama jako lepšího nebo jako obětí spiknutí. Ale vždy se v nich zároveň vehementně zdůrazňuje humanita islámu, jeho „demokratické tradice“ a potřeba chápat koncept džihádu jen ve spirituálním smyslu – jako vlastní náboženskou a mravní sebekultivaci.

Základní konfrontační teze radikálního fundamentalismu

Subverzivní a teroristické skupiny lokálního ražení (*al-Džamát al-islámíja*, *al-Džihád*, *ad-Da'wa*, *Laškaré Muhammad*, ale i *al-Káida*) mají většinou zcela primitivní pohledy na stav společnosti a formu její nápravy. Otázky ohledně formování státu po svržení „bezbožných“ diktatur v „příbytku islámu“ samém a budoucnosti světa po porážce „novodobých křižáků“ (zejména USA) a „židovského komplotu“ proti islámské Palestině nechávají nezodpovězené, odvolávajíce se na Boží vůli a Jeho zásah v procesu návratu lidstva na „přímou stezku“.

O těchto organizacích se západní veřejnost dozvídá díky jejich spektakulárním násilným činům, jež zajímají světové sdělovací prostředky. Jejich „ideologie“ se však v naprosté většině opírá o tak zvlgarizovanou interpretaci islámské věrouky a práva a jejich (někdy charismatických) vůdců mají tak chabé povědomí o bohatosti náboženské dimenze islámu, že jejich komunikace s veřejností se omezuje na vytrvalé opakování základních klíší, termínů nebo citátů z koránu či prorockých tradic (*hadít-hů*). Ty bývají účelově vytrhovány z dobových kontextů a používány jako jednorázové signály, jejichž smyslem je mobilizace určitých společenských segmentů v zájmu „obranu autentického islámu“. Pomocí těchto klíší je samozřejmě kultivován xenofobii i konfrontační tón směrem k „západní civilizaci“.

Mezi základní schematická klišé patří užívání klasické dichotomie jako „Bůh *versus* Satan“, „Pravda – bezvěrecká zákeřnost a lež“, „světlo víry – temné síly“, „dobro – zlo“. Teroristické akce se zdůvodňují argumenty jako „Bůh si to přeje“, „je to správné“, „vstoupit islám bezvěrecké společnosti ve spravedlivém džihádu je nejvyšší ctností a povinností muslima“. Radikálové také pěstují konspirační teorii, kdy „spiknutí bezvěreckého materialismu a židovství“ má uvrhnout „příbytek islámu“ do „stavu rozvratu, pokušení“ (*fitna*), přičemž Západ rafinovaně využívá „odpadlíků“ (*murtaddún*), „odpůrců jednosti Boha“ (*mušrikún*) nebo „pokrytců“ (*munáfikún*) z řad muslimů. Do těchto kategorií spadá každý, kdo nevyznává „pravý“ islám. Ozbrojená forma džihádu je ústředním tématem, ačkoli ani al-Káida ve svých pamfletech nepopírá, že se jedná pouze o vynucený způsob obrany islámu a že „džihád srdcem“ – tedy permanentní sebekultivace věřícího – má vyšší hodnotu. Akcent na mravní sílu a převahu „pravého“ islámu je vůbec mimořádně frekventovaným klišé. Když prezident Bush v září 2001 vyhlásil „křížovou válku“ (*crusade*) teroristům ve jménu „nejvyšší spravedlnosti“ (*ultimate justice* – rozuměj Boha), nejenže hovořil stejným jazykem jako oni, ale i mnoho „špatně věřících“ muslimů tím urazil a jen potvrdil, že argumentace Usámy Ibn Ládina a dalších má své opodstatnění. A konečně – jedním z pilířů fundamentalistického vidění světa je separatismus v mravním i politickém smyslu. Pokud není možné porazit nepřítele dnes, je užitečná všestranná izolace „pravověrných“ od všech forem zla a pokušení, včetně vlastní společnosti, kterou už není možno považovat za islámskou.¹³⁾ Izolace může mít různé formy – od nápodoby odchodu Prorokových stoupců roku 622 z polyteistické Mekky do Medíny (*hidžra*) až po vnitřní duchovní izolaci (*uzla*, *mufassala*) vůči bezvěreckým podnětům. Tato teze fundamentalismu se mj. týká některých skupin bigotních muslimů žijících jako „gastarbeiteři“ v západní Evropě.

mendel@orient.cas.cz

¹⁾ Střet civilizací? Dominance Západu nebo dialog světových kultur, Praha 2002; Huntingtonově knize předcházela článek *The Clash of Civilizations?* v časopisu *Foreign Affairs*, Vol. 72, 3/1993.

²⁾ Mendel Miloš: *Střet civilizací? Dominance* ... op. cit., s. 20–48.

³⁾ K dějinám a současnosti amerického křesťanského fundamentalismu a jeho vlivu na současnou americkou politiku již dnes existuje několik kvalitních monografií a studií, viz např. Melling, Philip: *Fundamentalism in America. Millennialism, Identity and Militant Religion*, Edinburgh 2001; Jewett, Robert, Lawrence, John S.: *Captain America and the Crusade against Evil. The Dilemma of Zealous Nationalism*, Cambridge 2003; Zeidan, David.: *A Comparative Study of Selected Themes in Christian and Islamic Fundamentalist Discourses*, In: *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 30. No. 1/2003, p. 43–80.

Buddhistická každodennost

STANISLAV
KOMÁREK

Nejsem znalcem buddhismu, ale navštívil jsem již dvakrát Čínu, z toho napoled včetně čínského Tibetu – je pak velmi obtížné nevěnovat lámaismu i čchanovému buddhismu pozornost. Čína je nepochybně nejlidnatější buddhistickou zemí světa a tímto stylem myšlení je zasažen prakticky každý, od mnichů až po komunistické funkcionáře, zcela podobně, jako v Evropě je každý nějak, byť i nevědomě, uhranut křesťanstvím.

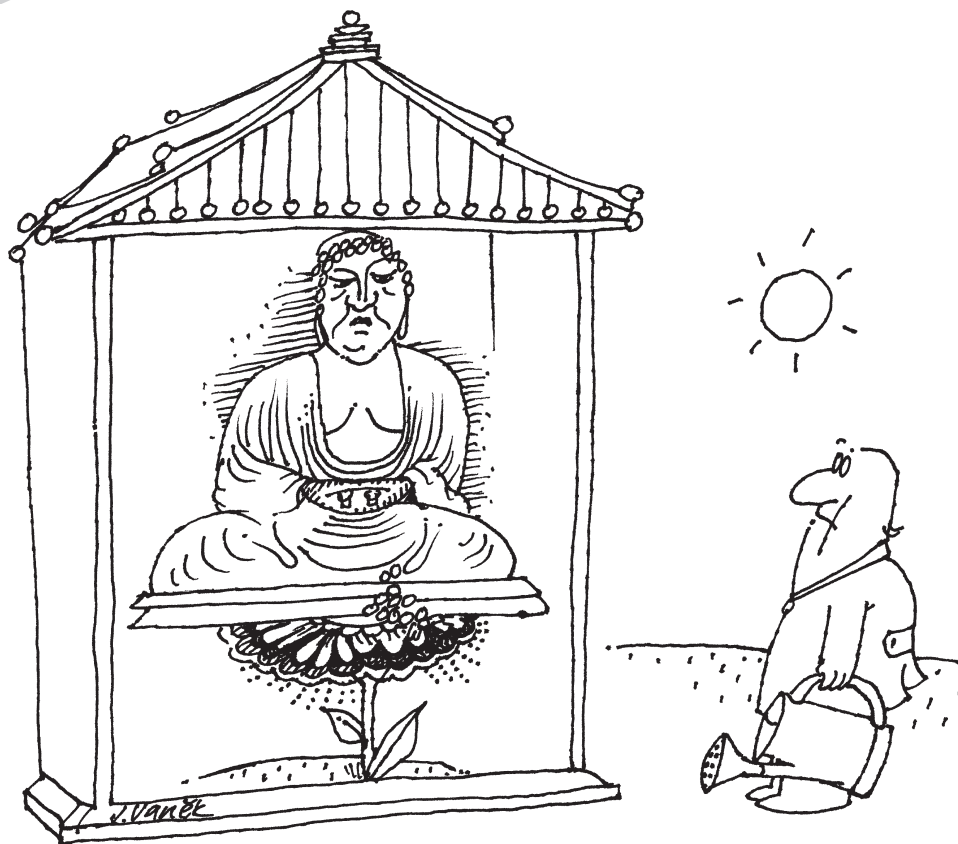
Zatímco konfucianismus představuje, navzdory chrámům, v zásadě jen etický systém a taoismus se v průběhu věků scvrkl v podstatě na minoritní kult, buddhismus byl v nejširších vrstvách národa neobyčejně rozšířen.

V Číně není rozumné mluvit, mimo minoritu relativně nečetných křesťanů a trochu početnějších muslimů, o „vyznání“, spíše jen o lidech preferujících ten či onen kult, popřípadě žádný. Zatímco čchanový buddhismus kolem přelomu století skomíral a pustnoucí kláštery se doplňovaly hlavně jen sbíráním opuštěných dětí či jejich odkupováním od nejhudších rodičů za pár grošů, lámaismus v Tibetu i Mongolsku zažíval v posledních stoletích stálý rozkvět. Paradoxně se zdá, že čchanovému buddhismu poněkud pomohly hrůzy občanských válek a „kulturní revoluce“ k určitému znovurozkvětu. Většina chrámů, klášterů a poutních míst, alespoň těch důležitějších, je opravená a funkční a počet poutníků – včetně vzdělanců z velkých měst – je značný. I množství mladých mnichů v kláštrech je velké, byť na procenta ovšem, na rozdíl od Tibetu, tvoří jen zlomek populace. Čínští mniši většinou působí mírným dojmem, tak jak by si je západní návštěvník představoval, a nic nenaznačuje, že v jejich kláštrech vznikla kdysi bojová umění. Tibetští mniši jsou nezdíka tvrdí hoši, od nichž by člověk nechtěl utřít ránu (podobně jako ve středověké Evropě je procentuální podíl mnichů-intelektuálů velmi malý – většinu tvoří chlapci z venkova, jejichž cílem je jen správně provádět liturgii, minulost znala i mnichy-bijce, vyřizující spory velkých klášterů a budící obecnou hrůzu). V praxi je obtížné vyznat se v množství buddhistických klášterních společenstev mužských i ženských a v řadě oblastí se čchanové a lamaistické vlivy mísí, jako třeba v kláštrech na svaté hoře Wu-taj-šan, které jsou podle založení a tradice lámaistické, leží ale už v čínské oblasti a značná část osazenstva i výtvarných projevů je typicky čínská. Měl jsem možnost navštívit dvě z posvátných čínských buddhistických „hor“, ve skutečnosti celých velkých masivů, Emej-šan a již zmíněný Wu-taj-šan,

sloužící dnes jako kombinace poutního místa, památkové rezervace a také rezervace přírodní – jedná se o zcela neobyčejně impresivní místa pro návštěvníky bez rozdílu světonázorového pohledu, Evropana i Číňana. Byl-li čchanový buddhismus v posledních staletích v centrální Číně jako víra lidu spíše trpěn (státním náboženstvím byl za mandžuské dynastie buddhismus lámaistický), byl a je v Tibetu (a do velké míry i v Mongolsku, Vnější i Vnitřní) lámaismus nejlépe propojen s politikou a státností.

Tibet byl krystalickou ukázkou teokratického státu, podobně, jak by možná vypadala Itálie, kdyby se byl papežský stát rozšířil na celou její plochu. Světští feudálové zde hráli proti duchovním vůdcům, lámům-převtělencům (*tiiku*), poměrně málo zásadní roli. V podstatě lze říci, že tibetská území pod čínským panstvím mají podnes svým vyladěním blíže k Evropě éry vrcholného středověku (tak 13. století) nežli k čemu jinému. Období nejhoršího čínského řádění trvalo zhruba jen dvanáct let a kdo jej přežil, mohl nějakým způsobem většinou opět začít fungovat (společnost západního typu by se u nás byla také lépe znovuoobnovovala v roce 1968, kdy většina jejich pamětníků byla ještě živa, nežli o dvacet let později, kdy už došlo ke generační výměně). Dnes se kláštery znovu obnovují, alespoň ty větší a významnější, a nabírají tisíce noviců, mezi nimiž se občas dá zahlédnout nějaký stařeček, přeživší „převýchovný“ tábor či jinou podobnou pasáž – střední generace téměř chybí. Buddhistická politika se dá dělat zhruba stejně málo konsekvantně jako politika křesťanská a všechny pletichy, splétající se tradičně kolem tibetských a mongolských lámů-převtělenců, si naprosto nezačínají s evropskými. Lámové-převtělenci jsou sociálními úběžníky celé společnosti, koncentrující na sebe pozornost, která se u nás věnuje nejen řečnické papeži, ale i politikům, popovým a filmovým hvězdám a zázračným léčitelům, kolem nich se točí všechny společenské klepy i úcta, u nás v zásadě v té míře už dávno nikomu neprojevovaná, snad příležitostně významným hokejistům. Na Wu-taj-šanu

jsme byli svědky nadšeného čekání více než půl milionu poutníků, kteří se přišli poklonit mladému pančenlámovi, který tam „neočekávaně“ zavítal na krátkou návštěvu. Je typické, že policie byla v největší pohotovosti, ale zároveň celé setkání i organizovala a posvátného chlapce v mercedesu s kouřovými skly „hlídala“. Podle našich vědomostí o komunismu by se očekávalo, že Komunistická strana Číny vydá pod trestem – řekněme – pětadvacetí ran bambusovou holí zákaz se nadále veřejně bavit o takových „nevědeckých pobloudilostech“, jako je převtělování, a významných lámů (zejména těch důležitějších) je v Tibetu přes tisíce, současný dalajláma má například dva bratry rovněž převtělence). Opak je pravdou – převtělování se bedlivě monitoruje s cílem získat nad převtělenci kontrolu, popřípadě působit při jejich výběru – i nejuvědomělejší z čínských funkcionářů pochází z rodiny s hmatatelnou buddhistickou minulostí a převtělování je zde cosi obecně zažitého a všedního. Dokonce existuje kuriózní vládní edikt, jímž se převtělování sice povoluje, ale provinční úřady mají dbát na to, aby se více významných lámů „vytělilo“, než se jich vtělí, a tak jich zvolna ubývalo. Zbavit se nepohodlných duchovních osob je v Tibetu velký problém a poprava řeší celou věc jen krátkodobě – za krátko se opět někde vtělí a třicet let je problém tam, kde býval. U nás už se – řekněme – Heydrich či Slánský nevrátí, či alespoň nebudou nikdy jako takoví rozeznáni a akceptováni. Čínské intervence a intriky při hledání a rozeznávání dalajlámů a pančenlámů jsou starého data a táhnou se už řadu století. Vzhledem k tomu, že takováto procedura je mnohdy sporná i pro školené znalce a osobní přátele zemřelého, poskytuje širokou plochu k nejrůznějším manipulacím. Současný pančenláma má vzorný kádrový posudek – oba rodiče členy „strany“ – a původní kandidát, schválený i dalajlámou, kamsi zmizel. Přesto se lid na své převtělence doslova třese a je mu velku jedno, zda jsou „praví“, či ne (otázka je zde ostatně zašmodrchanější nežli třeba u obrazu a jeho kopie). Po smrti dnešního dalajlámy, který už ostatně prohlásil, že se znovuvtělí na území Indie, téměř zcela jistě dojde k dvojvládí, kdy se jeho reinkarnace najde i na čínském území. Svět klášterů, masových poutí a lámaistické politiky vstal z polomrtva s neustoupenou silou, byť profizlován a střežen s intenzitou zhruba husákovské éry u nás a organizace Pacem in terris zejména (rozdíl je zejména v tom, že u nás díky extrémní osvětské tradici z tradičního náboženství mnoho nezbylo ani v roce 1948, v Tibetu se téměř ničím jiným nežli a nežije, jako u nás například v předhusitské éře). Čím se vlastně buddhistické povědomí ve společnosti liší v praxi od křesťanského? Ve starém Tibetu před čínskou invazí se prakticky nelovila divoká zvířata, poprav bylo velmi málo, delikventi většinou volně pobíhali, často nějak zmrzačení či zakovaní do klády, velmi vzácné byly

i sebevraždy. Naprosto to nepodporovalo nějaké rovnostářství či sociální cítění – žebráci sice dostávali hojně almužny, klášterní nevolníci však s bezpříkladnou trpělivostí pracovali na své pány a představa o „rovných šancích“ by se jevila jako z Marsu (toto bylo spíše než buddhismem samým působeno „středověkostí“ starého Tibetu a nebylo v dávné Evropě jiné). Tvrdí se, že relativní čínská bezohlednost ke zvrátům a postiženým lidem koření také právě v „lidovém buddhismu“ – kdo se narodil jako mezek či jako mrzák, musel být v předešlém životě velmi špatný. Také se v buddhistických zemích obecně méně lpí na životě, byť i u nás klesá ochota padnout „za císaře pána a jeho rodinu“ už po staletí a nejinak je tomu se lpěním na bytí i tam, byť rozdíl je stále patrný. Jedna moje přítelkyně, sinoložka, která tlumočí i u soudu, mi vyprávěla poučný příběh čínského nájemného vraha, působícího u nás v rámci čínské komunity. Šokovalo ji, že to byl „slušný“ a inteligentní mladík z venkova, který poté, co jej „pašeráci lidí“ dopravili k nám, nemohl sehnat žádnou práci a ze zoufalství přijal takovýto podivný „job“. Počítal s tím, že jeho život bude krátký, ale „intenzivní“ a brzy skončí popravou (v Číně by tomu nebylo jinak). Když dostal za čtyři zavražděné dvacet let vězení, propadl naprostému zoufalství a děsu – takové trápení přece jen nečekal, nehledě na to, že naprosto nechápal stát, který chce takovýto absurdní podnik financovat. Zvláštní distancovaný postoj k sobě samému patří

nejenom k Japonsku, kde je z historie, vrcholící poslední válkou, dobře znám, ale do značné míry i k Číně. Za pozdní císařské éry byli oblíbenými lidovými hrdiny loupežní vrazi, často neobyčejně brutální a mnohonásobní, kteří se v určité formě „furiantství“ občas sami vydávali do rukou úřadů. Vzhledem k tomu, že tehdejší právo vyžadovalo, aby se během vyšetřování sami přiznali a zároveň nesměli během mučení zemřít, přiváděli v případě svého úspěchu vyšetřujícího mandarína na okraj infarktu, a nakonec museli být propuštěni, oslavováni lidem a tištěnými triviálními romány o jejich slavně hrůzných počinech. Někteří prý tento cyklus absolvovali dobrovolně několikrát.

Lidé s běžnými slabostmi a chtěním jsou i v Tibetu a Číně a buddhistická každodennost je dostatečně jiná, aby vzbudila náš zájem a údiv, a dostatečně podobná našim poměrům, abychom mohli nahlédnout černobílou masmediální koncepci Tibetu jako společenství světců a trpitelů, uzurpovaného temnými ďábly. Svobodu a možnost žít podle svého bych Tibeťanům ze srdce přál, byť to nebude záležitost lehká a sotva se spojí s úplným vyvázáním z čínského područí. Vzhledem k tomu, že celá problematika je komplikovanější, než se dá zde vylíčit, odkázal bych laskavě čtenáře na obsáhlý esej „Tibet, náš vzor?“, který vycházel na pokračování v Salonu Práva počínaje 6. 9. 2004.

s.komarek@volny.cz

Svojou analýzou politického islamu na prahu nového tisícročia Luboš Kropáček veľmi presne upozornil (MP 10/2001, s. 4), že tento fenomén vstúpil do dejín nielen ako náboženstvo, ale ako ucelené politické spoločenstvo. Spoločenstvo majúce svoje geopolitické záujmy ako celok, ale aj jeho jednotlivé subjekty.

Arabská civilizácia, ktorej produktom je islam, bola od počiatku zainteresovaná na rozšírení svojho geografického priestoru. Okrem vhodných podmienok toto smerovanie inšpirovala aj životaschopnosť energetického a mladého etnosu, ktorý sa snažil zaistiť pre seba do budúcnosti kvalitatívne lepšie a komfortnejšie podmienky.

Táto civilizácia mala (*a má*) vyvinutý cit pre priestor. V období stredoveku veľmi dobre vnímala veľkosť a význam priestoru, súvzťažnosť geografických parametrov a ich vplyv na život národov. Už na prelome 9. a 10. storočia bol napísaný spis (v arabskom jazyku) „*Hranice sveta*“. Pritom vedecké výsledky toho obdobia sa stali jedným zo základných zdrojov vlastnej geopolitickej koncepcie. Lenže vytvoriť takúto koncepciu a zabezpečiť jej realizáciu mohli a môžu len subjekty, ktoré spĺňajú určité kritéria. Vráťane schopnosti expandovať svoje názory.

Výsledkom arabských výbojov je, že sa v Strednej Ázii vyprofilovali dva rozdielne regióny. Región usadlostí, ktorý sa stal súčasťou impérie (*Mavarannachr*), a stepnohorský región (*Turkiston*). Spôsoby a úroveň ich islamizácie sa odlišovali.

Jedným zo zdrojov *geopolitiky islamu* je mimo vedeckých a náboženských momentov taktiež politická prax islamských štátov. V islame preto existujú *dve geopolitiky*. Teoretická a praktická, ktoré nie sú identické. V tomto dvojitom moslimskom štandarde, ktorý odráža inú axiológiu, je zakódované špecifikum islamskej geopolitiky a samozrejme taktiež viery, práva, morálky, etiky ...

Z pohľadu islamu sa svetový priestor delí na tri oblasti. Na *oblasť islamu* – ide o krajiny, kde sa politická moc riadi podľa zákonov šari‘a (*šari‘átu*). Na *oblasť vojny* – táto je tvorená zoskupením krajín obývaných moslimským elementom, kde vládnu nemuslimovia (*teda nie podľa zákonov šari‘átu*). A nakoniec na *oblasť mieru* – časť sveta patriaca nemuslimským štátom s nemuslimskými vládami, ktoré ale priznávajú prvenstvo islamu a sú de facto na ňom závislé (*Uzbekistan*).²⁾

Nezabúdajme, že sila islamu je v jeho jednoduchosti. Korán je systém stručných a praktických návodov. Jeho ideály sú zrozumiteľnejšie než ideály iných náboženstiev. Islam je súčasne náboženstvom, civilizáciou, spôsobom života a geopolitickým fenoménom. V súčasnosti jeho kultúra, resp. prvky tvoria rozhodujúcu zložku nielen v arabských štátoch Blízkeho východu a severnej Afriky, ale aj v Iráne, Afganista-

Geopolitika islamu, demograficko-civilizačné tendencie v Uzbekistane a Strednej Ázii¹⁾

PETER
JUZA

ne, Pakistane, Bangladéši, Indonézii či v Malajzii. Je prítomný aj v celom post-sovietskom priestore Strednej Ázie.³⁾ Tento priestor je jediný, ktorý má skúsenosť z prežitia v podmienkach sovietskej ideológie.

Šariát má dve časti. Teologickú, ktorá sa venuje princípom viery a práva. Moslimské právo dáva moslimovi recept, ako sa má správať k sebe a sebe podobným, a tiež presne popisuje povinnosti vo vzťahu k Alahovi. Obsahuje šesť vedeckých disciplín: vysvetľovanie Koránu; sumarizácia a štúdium vyjadrení Mohameda; štúdium teoretických základov náboženstva; štúdium základov a zdrojov moslimského práva; praktické moslimské právo; problematika delenia dedičstva medzi dedičmi.

Ako predpokladá Francis Fukuyama,⁴⁾ islamský svet je momentálne v takej situácii, v akej bola Európa počas tridsaťročnej vojny. Náboženská politika akceleruje potenciálne nekonečný konflikt nielen medzi moslimami a nemoslimami, ale aj, alebo predovšetkým vo vnútri islamských prúdov. Ak zoberieme do úvahy, že ostatný globalizujúci svet sa stal sebaobefou iracionálneho izolacionalizmu vo vzťahu k islamu, vytvára sa dostatočne výbušná zmes, ktorej tlaková vlna môže zmeniť akúkoľvek dnešnú geopolitickú konfiguráciu. Nehľadiac na aktérov, ich stratégiu, alebo záujmy.

Historické momenty

Na dnešnom území Uzbekistanu⁵⁾ sa v minulosti nachádzali viaceré rozvinuté kultúry a civilizačné centrá. História Strednej Ázie začína v 6. storočí p. n. l., keď acheménidská perzská ríša vytvorila tri satrapie pozdĺž Amudarje. Význam tohto územia vzrástol v stredoveku vďaka Veľkej hodvábanej ceste a Timurovi Veľkému (v Európe známy pod menom Tamerlán, čo znamená *chrómý – krivajúci Timur*) a jeho dynastii. Timur a tímuriďi sa stali jednou zo základných častí súčasnej uzbeckej národnej ideológie. Vďaka podpore, ktorú tímuriďi poskytovali umeniu, kultúre a vede, územie dnešného Uzbekistanu sa zaradilo medzi civilizačné centrá stredoveku so svetovým významom. Svedčia o tom zachované historické pamiatky v Samarkande, Bucharé, Chive, alebo Kokande.

Raná história Uzbekov je nejasná. V čase Zlatej hordy, Šibaqa alebo Šajban, vnuk Džingischána, ovládal územie dnešného Kazachstanu. Jeden z jeho potomkov, ktorý prestúpil na islam, bol Özbeg alebo Uzbek (vládol v 1. polovici 14. storočia). Po jeho smrti sa začali tieto mongolsko-šajbanské kmene nazývať jeho menom. Asi v polovici 15. storočia kočujúce kmene dosiahli rieku Syrdarja, kde sa premiešali s pôvodným obyvateľstvom turkického pôvodu. Prijali jeho jazyk a začali sa usádzať na dnešnom území Uzbekistanu a susedných štátov. V čase nastolenia sovietskeho režimu prevládala takmer u všetkých stredoázijských národov rodová, klanová alebo náboženská sebaidentifikácia nad národnou.⁶⁾ Až vytvorením Uzbeckej SSR sa položili základy moderného uzbeckého národa.

Napriek ateistickému obdobiu sovietskej éry sa vďaka zachovaniu patriarchálnych prvkov v spoločnosti uchovala aj náboženská viera – islam. Po získaní nezávislosti (1. 9. 1991) v Uzbekistane islam prežíva viac ako renesanciu. Prežíva hodnotovo nejasný boom. Oficiálne štát tento proces podporuje. Z obavy pred islamským fundamentalizmom však prijíma určité reštrikčné opatrenia a snaží sa ho prísnejšie kontrolovať.

Najväčším špecifikom krajiny je pre Stredoeurópana jej moslimský charakter, ktorý hoci poznačený sovietskym vplyvom, určuje zvyky, obyčaje, mentalitu aj dnešných Uzbekov. Uzbeki sú považovaní za najsebavedomejší národ Strednej Ázie, s nekočovnými tradíciami a s výrazným spoločenským cítením. V spoločnosti sa zachovala tradičná sociálna kontrola prostredníctvom komunít (*občina*) – machalí, ktoré sú svojím charakterom unikátne v Strednej Ázii, a tradičnou úctou k starším (*aksakal*).

V období desiatok storočí sa právne vedomie spoločnosti v Uzbekistane a v celej Strednej Ázii formovalo na báze noriem a tradícií šariátu. Šariát sa stal nielen zhmotnením náboženského systému, ale predstavoval v histórii Uzbekistanu aj komplex inštitútov, ktoré vplývali na sociálny a duchovný život spoločnosti a mali hlboký vplyv na historické a právne tradície, mravné predstavy ľudí a ich spôsob života. Spoločenský život objektívne nevytvoril pre

moslimov iné normy, okrem náboženských, ktorých neoddeliteľnou časťou je šariát.

Hrozba je aktuálna

Možno konštatovať, že porážka Talibanu v Afganistane úplne nezlikvidovala hrozbu islamského extrémizmu v Strednej Ázii, v Uzbekistane. Hlavnými príčinami tohto stavu je skutočnosť, že pretrvávajú ťažká ekonomická a sociálna situácia, pričom sociálna nestabilita vytvára ideálne podmienky k rozptylu a zakoreneniu sa nábožensko-extremistických myšlienok. Personálnym základom radikálneho *Islamského hnutí Uzbekistanu* sú mladí ľudia vo veku do 25 rokov – nezamestnaní, vinou školských a jazykových experimentov nevzdelaní a patriaci do superchudobných vrstiev horského vidieku. Súčasná uzbecká politická elita sa vyhýba ľubovoľnej demokratizácii a liberalizácii spoločnosti, pričom na upevnenie svojich pozícií používa zdánlivo demokratické inštrumenty. Či už to bolo „referendum“ bieloruského typu o predĺžení prezidentských právomocí v januári 2002, alebo to budú parlamentné voľby 26. 12. 2004. Uzbekistanu dlhodobo chýba akákoľvek strategická línia vo vzťahu k náboženstvu. Samotný náboženský život je pod absolútnou kontrolou štátu, ktorý tvrdými a neadekvátnymi metódami reguluje túto sféru, čo je samozrejme živná pôda pre radikalizmus a extrémizmus.

Demografia a geopolitika

Vplyvnou charakteristickou črtou geopolitického priestoru islamu je jeho *zatiaľ* neexplodujúci demografický potenciál. Vďaka vysokej pôrodnosti sa v tomto priestore tvoria objemné a lacné pracovné zdroje. Vysoký demografický potenciál spôsobuje aj problémy. Okrem nízkej vzdelanostnej úrovne, zdravotných problémov, v prípade Strednej Ázie, je to ešte fenomén profilu alelotypu, (*nedostatku*) vody a stále pretrvávajúce postsovietske psychologicko-ekonomické dedičstvo.

Špecifickým problémom pre Uzbekistan je otázka možnej straty kontroly nad vlastným národom obyvateľstva pod vplyvom *vonkajšieho fenoménu* – zhoršenia životnej úrovne v susedných krajinách (*Afganistan, Tadžikistan...*), čo sa môže transformovať do vnútroštátnych sociálnych konfliktov v týchto krajinách s následným nástrom utečencov do relatívne „stabilnejšieho“ Uzbekistanu. *Vnútrošný fenomén* ovplyvňuje vysoká pôrodnosť, ktorá je charakteristická pre málo rozvinutý poľnohospodársky vidiek Uzbekistanu, s predpokladom skorého tlaku na sociálnu oblasť, ale aj na „povinnosť“ štátu zaistiť (*najmä*) vodu a potraviny. Bez pozornosti nemôže ostať ani edukačná politika spojená s *obranou pred narastajúcim náboženským vplyvom radikálneho islamu*.

V neustále platnom, resp. ešte nikým z uzbeckých autorov nespochybnenom dokumente *Idea národnej nezávislosti* sa uvádza: „...súboj o vedomie človeka je jed-

Tabuľka 1

Zadĺženosť krajín – členov Spoločenstva nezávislých štátov voči Ruskej federácii

Celková zadĺženosť k 1. 1. 2004		3 330 mld. USD
z toho:		
Kirgizsko	179,87 mil. USD	
Tadžikistan	229,67 mil. USD	
Uzbekistan	646,99 mil. USD	
Turkmenistan	údaje neuvedené	

Zdroj: Interfax 26.08.2004

ným zo základných smerovaní geopolitiky... preto je nutné sa nekompromisne postaviť proti nielen násilii, agresii, použitiu vojenskej sily a ekonomickému tlaku, ale najmä proti ideologickému diktátu...“⁷⁾

V kontexte s touto tézou, vo vzťahu k Uzbekistanu, má význam otázka demografického vývoja a jeho vplyvu na formovanie geopolitickej situácie v Strednej Ázii. Analyzujúc ľudský faktor v rámci geopolitickej dimenzie, taktiež jeho postavenie v zaistení moci (vplyvu) štátu, je potrebné oddeľovať kvantitatívne a kvalitatívne charakteristiky. Pritom otázka ľudských zdrojov v systéme národnej bezpečnosti je v rámci politológie dostatočne známou témou.⁸⁾

Kvantitatívna časť demografickej situácie v Uzbekistane je problémová oblasť a vytvára predpoklady limitujúce demografický potenciál krajiny. Toto ovplyvní nielen vnútornú situáciu v krajine, ale dotkne sa geopolitických záujmov Uzbekistanu.

Zníženie kvantitatívnej úrovne na hladinu jednoduchej reprodukcie môže vytvoriť situáciu hrozby záujmom krajiny a v konečnom dôsledku hrozbu národnej bezpečnosti a de facto oslabiť vplyv Uzbekistanu v regióne a vo svete (ak akceptujeme kvantitatívnu dimenziu presadzovanú Čínou). Čo sa týka kvality, krajina zaostáva a nedosahuje, vďaka vlastným záujmom domácich politických elít, ani minimálne hodnoty. Pritom, Uzbekistan je dnes jedným z najvplyvnejších – z pohľadu geostratégie – štátov Strednej Ázie, resp. Centrálnej Ázie. Je dislokovaný v centre regiónu, má zásoby energetických surovín, ktoré sú zaujímavé aj z celosvetového hľadiska, najmä v kontexte s vývojom situácie na začiatku 21. storočia a s perspektívou ďalej. Tieto zásoby budú mať vplyv na ďalšie ekonomické a politické procesy svetových parametrov.

Uzbekistan je križovatkou všeobecných záujmov Číny, Indie, Ruska a USA. Stret týchto záujmov bude naďalej písať itinerár ďalšieho smerovania stredoázijského regiónu v budúcnosti.

Na geopolitické reakcie Uzbekistanu maximálne vplýva vojensko-politická situácia

Tabuľka 2

Predpokladaná dynamika nárastu obyvateľov Uzbekistanu

Rok	Počet obyvateľov (v mil.)	Priemerný ročný nárast (v tis.)	Priemerné ročné tempo nárastu obyvateľov (v %)	Koeficient pôrodnosti (v promile)	Koeficient úmrtnosti (v promile)	Koeficient prirodzeného nárastu (v promile)
1897	3,95	–	–	–	–	–
1960	8,52	72,6	1,25	39,9	6,0	33,9
1980	15,76	362,0	3,15	33,8	7,4	26,4
1999	24,23	445,6	2,30	22,3	5,3	17,0
2000	24,56	332,2	1,4	–	–	–
2025	33,4 ^a	233,7	0,75	–	–	–

^{a)} podľa prognózy UNFPA OSN, In.: N.Y. 1999, s. 84.

Spracované podľa: www.cer.uz

v jednotlivých krajinách Centrálnej Ázie, ktorá sa dá charakterizovať ako veľmi blízka k problémovej. Eskalácia postsovietskych ťažkostí môže znamenať recidívu vojny s podtextom etnických, alebo náboženských dôvodov. Nehľadiac na úspechy, hlavným zdrojom nestability a geopolitického strachu Uzbekistanu je vnútropolitický vývoj situácie v Afganistane a Tadžikistane.

Rozhodujúcou strategickou úlohou Uzbekistanu, ktorá vychádza z jeho geopolitického postavenia, je rozumné použitie demografického potenciálu s cieľom využiť ho ako stabilizujúci faktor v regióne Strednej Ázie. Úlohu demografického komponentu v geopolitickom kontexte (najmä vo vzťahu k Uzbekistanu) je potrebné vnímať

nielen cez regionálnu prizmu, ale v rámci úplnej integrácie tejto dimenzie do globálneho systému medzinárodných vzťahov.

Pri formulovaní regionálneho geopolitického vplyvu Uzbekistanu bude naďalej nezanedbateľnú rolu zohrávať demografická situácia v krajine a jej sociálne dôsledky. Nárast demografického potenciálu bude slúžiť elitám ako nátlakový element. Také „malíčkosťi“ ako demokracia, slobodné voľby, nezávislé médiá, alebo občianska spoločnosť nie sú pre dnešný Uzbekistan (pre vládnuce elity) témami, ktoré by ich trápili. Škoda.

Mýtus stretu civilizácií

Stredná Ázia, a v tom je možno jej neprekonateľný historický význam, z civilizačného pohľadu zrkadlí procesy, ktorých

Tabuľka 3

Teritoriálna štruktúra demografických procesov v Uzbekistane

Rok	Koeficient pôrodnosti (v promile)		Koeficient úmrtnosti (v promile)		Koeficient detskej úmrtnosti (v promile)		Koeficient prirodzeného nárastu obyvateľstva (v promile)	
	Mestá	Vidiiek	Mestá	Vidiiek	Mestá	Vidiiek	Mestá	Vidiiek
1990	31,3	68,7	43,3	56,7	28,7	71,3	28,7	71,3
1991	31,1	68,9	43,7	56,3	28,7	71,3	28,3	71,7
1992	30,8	69,2	42,3	57,7	29,6	70,4	28,0	72,0
1993	29,7	70,3	42,5	57,5	30,0	70,0	26,3	73,7
1994	30,7	69,3	42,5	57,5	30,9	69,1	27,2	72,8
1995	30,8	69,2	44,1	56,9	34,3	65,7	27,2	72,8
1996	31,1	68,9	45,3	54,7	34,4	65,6	26,9	73,1
1997	31,0	69,0	45,0	55,0	34,5	65,5	26,9	73,1
1998	31,0	68,7	43,6	56,4	34,7	65,3	27,1	72,9

Spracované podľa: www.cer.uz

Profil veriaceho v Uzbekistane

Typ odpovede	2001	2002
Som nábožensky človek, aktívne realizujem svoje náboženské potreby	10,7 %	11,9 %
Nie som aktívny v realizácii svojich náboženských potrieb	18,0 %	26,0 %
Alah je v mojom srdci	36,5 %	30,5 %
Aj keď verím, mám svetský štýl života	31,1 %	29,2 %
Neviem odpovedať	3,7 %	2,4 %

Zdroj: Ižtimoj Fikr-Inson Chukuklar, Taškent N° 4/2002, s. 62

Vojenské parametre Uzbekistanu

	Vojenské výdavky % HDP	Počet záložníkov	Početnosť armády	Počet tankov	Počet BVP	Delostrelectvo nad 120mm počet	Bojové lietadlá	Vrtuľníky
Uzbekistan	2	5.161 926	74.000	370	909	282	139	42

Zdroj: NG Moskva, 25. 10. 2004

svedkami sme v iných regiónoch sveta. Napriek tomu je celá plejáda autorov, ktorí tvrdia, že stret civilizácií je vlastne stretom moslimských a kresťanských ideálov, hodnôt a pravidiel správania sa. Ide o mýtus, alebo realitu? V zásade sa západná civilizácia viac opiera o slobodu, alebo jej dôveruje, kým moslimská hľadá „pravú“ vieru.

Načo je civilizácia a aké sú jej funkcie? Niektorí experti navrhujú zvýšiť civilizačnú zodpovednosť Uzbekistanu za bezpečnostnú situáciu v Centrálnej Ázii. Relatívne vysoká obranyschopnosť krajiny sa okrem zainteresovanosti politických elít na vojenskom rozpočte krajiny a potrebe silovej demonštrácie voči susedom dá vysvetliť aj tým, že po rozpade ZSSR sa do kompetencie Taškentu dostala rozhodujúca časť zbraní a vojenského materiálu, ktorý mal k dispozícii Turkestantský vojenský okruh (jeho jednotky tvorili základ expedičného zboru ZSSR do Afganistanu, ale aj do Československa v r. 1968). Civilizačná zodpovednosť a historická spolupatričnosť abscentuje.

Zdroje prvej energie v Strednej Ázii

Zdroj	M.j.	Kirgizsko	Tadžikistan	Turkmenistan	Uzbekistan
Ropa	MTRE ^{*)}	5,5	1,7	75	82
Plyn	MTRE	5	5	2 252	1 476
Uhlie	MTRE	580	500	–	2 851
Spolu	MTRE	591	507	2 327	4 409

*) MTRE – milión ton ropného ekvivalentu

Zdroj: SB, globálna energetická štatistika 2003

súkromný mazdaizmus, by nemali ovplyvňovať okolie. Lenže celý moslimský región Strednej Ázie na tom nie je lepšie. Navyiac geopolitika a demokracia sú rozdielne kategórie...

peter_juza@post.sk

Článok, ktorý bol napísaný v posledný deň Ramadanu, prezentuje osobné názory autora.

¹⁾ Používanie pojmu Stredná Ázia, Centrálna Ázia a tiež Vnútroň Ázia je aj v odbornej literatúre nejednotné. Podľa tradičnej sovietskej (aj ruskej) interpretácie Kirgizsko, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, juh Kazachstanu (Šymkentská - Čymkentská oblasť; so silnou uzbeckou menšinou) a sever Afganistanu (obyvnaný prevážne Tadžikmi,

Uzbekmi a iránskymi Chazarejcami) tvoria Strednú Áziu. Z geografického hľadiska ide o územie od Aralského mora na severe po Hindukuš na juhu, od Kaspického mora na západe po Pamír na východe. Sumarizujúc uvedené, nakoľko sa objavujú rôzne preklady (najmä z anglojazyčnej literatúry) a nejasné interpretácie termínov Средняя Азия/Центральная Азия, resp. Central Asia, vyvstáva potreba systematizovať používanie týchto termínov (pri ich preklade do slovenského jazyka) a zjednotenie. V článku sa pojmy chápu v nasledujúcom zmysle:

- Stredná Ázia = postsovietske ázijské republiky (a južná časť Kazachstanu);

- Centrálna Ázia = Stredná Ázia + Irán, Afganistan, čínsky Sin-cian/Xinjang.

²⁾ 85–87 % z celkového počtu (25,9 mil. – odhad júl 2004) obyvateľstva, vrátane latentných, resp. pasívnych veriacich (pozn. Centrum výskumu verejnej mienky Ižtimoj fikr dokonca uvádza, že až 98,3 % Uzbekov sú veriaci, z ktorých 83 % verí v Alahu). In: Ižtimor fikr – Inson Chukuklar No. 04/2002, s. 61–65.

³⁾ Pozri: Modestov, S. A.: Geopolitika islama, Moskva 2003, s. 18.

⁴⁾ Fukuyama, F.: Načalas vnov istorija?, in.: Ogonek 49/2002, s. 29.

⁵⁾ Uzbeká SSR bola vytvorená 27. 10. 1924 a de facto existovala do roku 1991. Dátum vytvorenia UzSSR je v Uzbekistane vymazaný z učebníc histórie a má štatút „tabu“.

⁶⁾ V Uzbekistane dodnes funguje klanový systém, ktorý ovplyvňuje všetky komponenty vnútorného života krajiny. Ani počas sovietskej éry si Moskva nedovolila narušiť klanový systém a ohroziť vyváženosť. Momentálne je najvplyvnejší tzv. Samarkandský klan a Taškentská skupina. Ostatné klany: Ferganský, Chorezemský, Bucharý majú menší vplyv, ale zohrávajú vážnu úlohu pri udržiavaní mocenskej „rovnováhy“. V poslednom období je zaznamenávaná tendencia transformácie rodových klanov na ekonomické záujmové skupiny, ktoré však kopírujú pôvodné klanové členenie.

⁷⁾ Idea národnej nezávislosti, Taškent 2001, s. 24.

⁸⁾ Pozri napr.: Morgenthau H.: Politics among nations, N.Y. 1993.

Slovinská politika pod novým premiérem

LADISLAV CABADA

Třetího října roku 2004 proběhly ve Slovinsku parlamentní volby, na jejichž základě se vlády ujal kabinet vedený novým premiérem Janezem Janšou. V následujícím krátkém zamyšlení bych se chtěl pokusit o prognózu vývoje slovinské politiky pod Janšovou taktovkou, a to zejména s ohledem na zahraničněpolitickou oblast.

Rok 2004 přinesl ve Slovinsku opakované volební prohry dosud nejsilnější politické strany – Liberální demokracie Slovinska (LDS). Liberální demokraté se stali nejsilnější vládní stranou v roce 1991, kdy do čela strany usedl ekonom Janez Drnovšek. Drnovškovi se podařilo s LDS zvítězit v parlamentních volbách v letech 1992, 1996 a poté, co byl v roce 2000 dohodou některých parlamentních stran na osm měsíců vytlačen do opozice, také dosud poslední parlamentní volby v prosinci 2000. Svou zdánlivě neohrožitelnou pozici ve slovinské politice potvrdil Drnovšek také v roce 2002, kdy ve druhém kole přímých prezidentských voleb zvítězil nad Barbarou Brezigarovou a stal se druhým slovinským prezidentem po odstoupjícím Milanu Kučanovi. Premiérský post i předsednictví v LDS předal dalšímu ekonomovi Antonu Ropovi.

Liberální demokraté dokázali pravidelně získávat přibližně jednu třetinu elektorátu, což jim neumožňovalo vytvářet jednoba-revné vlády. Při budování koalic projevila LDS, resp. Drnovšek výraznou flexibilitu – v levé části spektra se obraceli na postkomunistickou Sjednocenou kandidátku sociálních demokratů (ZLSD) a Demokratický svaz důchodců Slovinska, na pravici pak zejména na středopravou Slovinskou lidovou stranu. Nesmiřitelnou opozici vůči koalici vládám tvořila zejména Sociálně demokratická strana Slovinska (SDS), a to od jara 1993, kdy byl z vlády vykázan ministr obrany a její čelný představitel Janez Janša. Důvodem bylo podezření ze zneužívání pravomoci veřejného činitele (podpora paramilitárních jednotek), a zejména poukazy na to, že Janša coby ministr obrany organizoval ilegální dodávky zbraní do Slovinska v době mezinárodního embarga na celý prostor bývalé Jugoslávie.

V roce 1994 se Janša postavil do čela sociální demokracie, která se – navzdory názvu – začala profilovat jako liberálně-konzervativní populistická politická strana. Dominanci LDS a její údajné spojení s postkomunistickým prezidentem Milanem Kučanem začal Janša vykládat jako násle-

dek „ukradené národní revoluce“, resp. jako důkaz, že slovinský přechod k demokracii byl založen na saturování komunistických politických elit. K této kritice se postupně přidali také Slovinští křesťanští demokraté a po jejich sloučení se Slovinskou lidovou stranou v roce 2000 také nově vzniklá politická strana Nové Slovinsko – Křesťanská lidová strana (NSi). Sociálním demokratům a sjednocené lidové a křesťanské straně se v roce 2000 podařilo nakrátko získat většinu v parlamentu a sesadit J. Drnovška z premiérského postu, na konci roku je ovšem parlamentní volby vykazaly do opozice.

O něco málo více než půl roku vládnutí pravicové koalice premiéra Andreje Bajuka přineslo především snahu přivést k moci (do úřadů, vládních agentur, firem se státní účastí apod.) co nejvíce „nových“ tváří, tj. osob nespojených s LDS či obdobím před rokem 1991. V mnoha ohledech bychom tyto tendence mohli označit za čistku v řídicím aparátu státní správy. Mezi pravicovými stranami však záhy došlo k rozkolu, který byl způsoben především rivalitou stranických šéfů – Janeze Janši (SDS) a Andreje Bajuka (NSi). Porážka pravice v parlamentních volbách v roce 2000 ovšem většinu rozporů zahladila a SDS i NSi se vrátily k politice spolupráce, resp. ke spo-

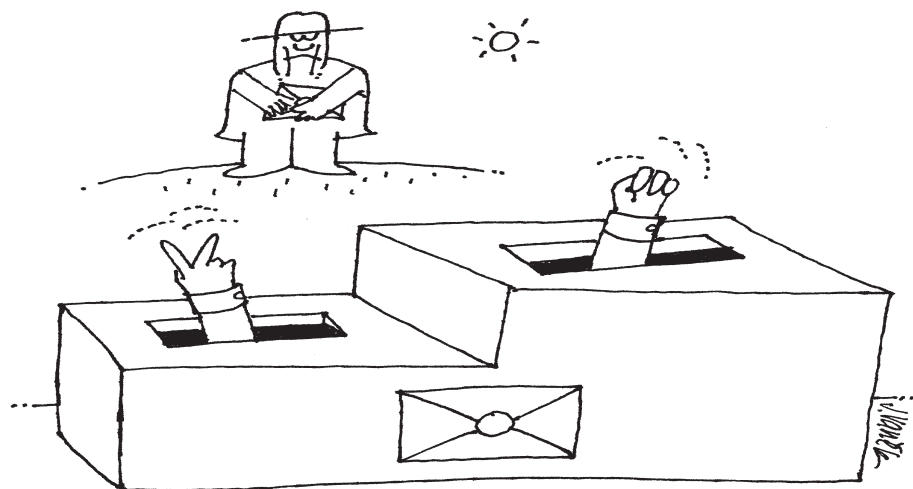
lečné kritice LDS a jejich spojenců. Silnější postavení si udržoval J. Janša, jehož strana obsadila ve volbách druhé místo. V roce 2003 SDS změnila název, čímž reagovala na rozpor mezi označením „sociálně-demokratická“ a liberálně-konzervativním programem. Pod zachovanou zkratkou nyní nacházíme Slovinskou demokratickou stranu.

Odchod J. Drnovška ze „stranické“ politiky do funkce prezidenta na přelomu let 2002/2003 samozřejmě přinesl otázku, jak bude LDS fungovat pod novým vedením. Drnovšek byl nezpochybnitelným šéfem strany, ale nyní se ve straně ukázalo několik osobností, které aspirovaly na předsednický post. Volba A. Ropa se zdála být logickou v tom smyslu, že Drnovšek preferoval pragmatickou, „ekonomickou“ podobu politiky; vláda měla zajistit, aby Slovinsko bylo hospodářsky úspěšné, vše ostatní z toho mělo vyplynout. V LDS však stále hlasitěji vystupovali také politici, kteří pochybovali o správnosti stranické linie. K čelným představitelům kritického proudu patřil Dimitrij Rupel, který se dostával do stále častějších konfliktů se stranickým šéfem Ropem. Zajímavý rozměr tomuto konfliktu dodávala skutečnost, že Rop byl premiérem vlády, v níž Rupel zastával funkci ministra zahraničních věcí (Rupel byl ministrem zahraničí i na počátku 90. let a výrazně se podílel na osamostatnění Slovinska; pro rozpory s premiérem byl ovšem v polovině 90. let z funkce odvolán a LDS jej „uklidila“ na post lublaňského primátora a následně velvyslance v USA. Po svém návratu do funkce premiéra v roce 2000 jej Drnovšek znovu pozval do vlády).

Rozpory mezi Ropem a Rupelem vyvrcholily po volbách do Evropského parlamentu v červnu 2004. Po téměř třinácti letech byla LDS poražena ve volbách, když ji předstihlo Nové Slovinsko A. Bajuka. Ropovo vedení se podle Rupela snažilo porážku bagatelizovat odkazem na nízkou volební účast; sám Rupel naopak poukazoval na to, že LDS musí porážku vzít vážně a vyvodit z ní personální i organizační důsledky před blížícími se parlamentními volbami. Spor s Rupelem vyřešil Rop žádostí o odvolání ministra, kterou parlament schválil

Výsledky parlamentních voleb ve Slovinsku, konaných 3. 10. 2004

Politická strana	Volební zisk (%)	Počet mandátů (z celkových 90)
Slovinská demokratická strana (SDS)	29,1	29
Liberální demokracie Slovinska (LDS)	22,8	23
Sjednocená kandidátka sociálních demokratů (ZLSD)	10,2	10
Nové Slovinsko (NSi)	9	9
Slovinská lidová strana (SLS)	6,8	7
Slovinská národní strana (SNS)	6,3	6
Demokratická strana důchodců Slovinska (DeSUS)	4	4
Poslanec maďarské a poslanec italské menšiny	–	2

počátkem července. Na uvolněnou funkci ministra zahraničí byl povolán dosavadní velvyslanec v Berlíně Ivo Vajgl. Pozoruhodné je, že záhy po svém odvolání zamířil Rupel do opoziční SDS.

A právě SDS se stala vítězem parlamentních voleb, které se konaly 3. října 2004. Také tyto volby přinesly nízkou volební účast (v roce 1992 hlasovalo v parlamentních volbách 85,6 procenta oprávněných voličů, v roce 1996 73,7 procenta, v roce 2000 70,1 procenta, v roce 2004 pak 60,5 procenta), což nijak nesnižuje fakt, že LDS prohrála druhé volby za sebou (výsledky voleb jsou zobrazeny v tabulce, procentní zisk je zaokrouhlen na jedno desetinné místo; v tabulce jsou uvedeny jen strany, které překročily čtyřprocentní volební práh).

Výhra SDS je bezpochyby velkou satisfakcí pro J. Janšu, který byl slovinským parlamentem 9. listopadu 2004 zvolen mandatařem, tj. osobou, která je pověřena sestavením nové vlády. Mezi volbami a hlasováním o novém premiérovi uplynulo více než šest týdnů, což bylo způsobeno skutečností, že pravicové strany (SDS, NSi a SLS) získaly právě polovinu mandátů a Janša byl nucen vyjednávat i s ostatními stranami, které v posledních deseti letech poměrně nevybíravě kritizoval. „Státotvorně“ v diskusi vystupovala Demokratická strana důchodců, ale také LDS. Její vedení na jedné straně poukazovalo na skutečnost, že Janša má dvě tváře – nenávisťnou a vstřícnou – na druhé straně však říkalo, že voliči dali SDS své hlasy a tato strana včetně kontroverzního předsedy by měla dostat šanci vládnout (LDS vyzvala své poslance, aby o vládě hlasovali podle vlastního svědomí). Janša získal při hlasování 57 z 90 hlasů a nyní jej čeká sestavování vlády. Vzhledem k tomu, že většina pro volbu premiéra se ve Slovinsku často liší od většiny podporující vládu, nemůžeme nyní říci, jak bude vypadat nový kabinet i jeho podpora. Jisté je pouze to, že Janša se bude snažit o výraznou dominanci v politickém systému jak na úkor ostatních členů vlády, tak i na úkor prezidenta Drnovška. Na druhé straně se bude muset opírat o ad hoc většiny v parlamentu, což by jeho radikalismus mohlo – k prospěchu věci – limitovat.

Ponechme však stranou vnitropolitickou dimenzi fungování nové vlády a zaměříme se na perspektivy zahraničněpolitických aktivit Janšova kabinetu.

Republika Slovinsko vstoupila v roce 2004 do Evropské unie i do Severoatlantické aliance. Janša byl v posledních letech nejhrořivějším zastáncem členství Slovinska v NATO, což mu u Slovinců, kteří se vyznačují značným pacifismem, mohlo spíše škodit než přinést vyšší podporu. V tomto ohledu lze tedy očekávat, že nová slovinská vláda bude aktivně rozvíjet vztahy s Aliancí a že se Slovinsko stane platným členem NATO. Domnívám se, že Janša bude klást větší důraz na euroatlantické vztahy i za cenu mírného ochlazení vztahů s orgány Evropské unie a některými evropskými státy. Zajímavé bude, kým Janša obsadí funkci ministra obrany, kterou v minulosti dvakrát (1990–1993 a 2000) sám zastával – v posledním období sázeli J. Drnovšek i A. Rop na akademiky z oblasti obranných studií, Janša se však vždy lépe cítil mezi vojáky.

Také vztah Slovinska k Evropské unii neprojde zřejmě za vlády J. Janši zásadní změnou – po „euroskeptických“ 90. letech dala slovinská veřejnost v referendu o členství Slovinska v EU jasně najevo, že k němu nevidí smysluplnou alternativu a s výjimkou radikální Slovinské národní strany se všechny ostatní parlamentní strany na tomto postojí shodly. Hlavní otázkou, kterou řeší slovinský tisk, je pozice slovinského komisaře v Evropské komisi Janeze Potočnika. Spekuluje, že Potočnik bude nahrazen osobou bližší novému premiérovi, se zatím nepotvrdilo. Sporný je postoj nové vlády k otázce členství Turecka v Evropské unii – vzhledem k dřívějším vyjádřením představitelů SDS i NSi lze čekat spíše zamítavý postoj (Ropova vláda deklarovala, že bude respektovat doporučení Evropské komise).

Vedle NATO a Evropské unie přikládá Slovinsko velkou důležitost také svému členství v Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), a to tím spíše, že od 1. ledna 2005 se právě Slovinsko stane předsedající zemí této organizace. OBSE je aktivní zejména v prostoru bývalého Sovětského svazu a západního Balkánu, resp. bývalé Jugoslávie, a také z tohoto důvodu lze čekat snahu o aktivní vedení organizace.

V době vzniku tohoto článku (polovina listopadu 2004) se o jménu nového ministra zahraničních věcí pouze spekulovalo, ale za hlavního favorita byl považován v červenci odvolaný D. Rupel. Ten by nyní do vlády zasedl v barvách SDS, ale jeho základní programová orientace – dobré euroatlantické vztahy, aktivní zahraniční a obchodní politika na teritoriu bývalé Jugoslávie, vytváření ad hoc koalic v Evropské unii – se zřejmě nezmění. Pokud by se ministrem zahraničí stal jiný politik, můžeme zřejmě očekávat podobné trendy, ale větší podíl premiéra Janši na řízení slovinské diplomacie.

Hlavním zahraničněpolitickým problémem Slovinska bez ohledu na změnu vlády zůstávají vztahy s Chorvatskem. Problémy se týkají především otázky demarkace hranic na souši, ale zejména v Piranském zálivu. Vztahy se nyní již cyklicky vyhrocují před volbami v jedné z těchto zemí. Na nacionalistickou antislovinskou rétoriku chorvatských vládních i opozičních stran před parlamentními volbami v roce 2003 reagovalo Slovinsko dočasným odvoláním velvyslance ze Záhřebu; po volbách a nástupu nové vlády Iva Sanadera v Chorvatsku se situace dočasně uklidnila. V srpnu 2004 sice opět došlo ke konfliktům mezi slovinskými a chorvatskými rybáři (spory o rozhraničení rybolovných teritorií), ale celkově se vztahy spíše uklidňovaly.

O to větší škody vzájemným vztahům přinesla akce Slovinské lidové strany, jejíž představitelé se deset dní před volbami vydali na sporné území na slovinsko-chorvatské hranici, kde se odmítli legitimovat chorvatským policistům s poukazem, že jde o slovinské území. Skupina včetně bývalého šéfa parlamentu Janeze Podobnika byla na několik hodin zadržena a po propuštění obvinila chorvatské policisty z inzultace. Slovinská vláda následně deklarovala, že pozastavuje svou podporu úsilí Chorvatska o vstup do Evropské unie, za což si vysloužila kritiku od vysokého představitele EU pro zahraniční a bezpečnostní politiku Javieru Solanu.

Slovinsko-chorvatské vztahy budou podle mého soudu do budoucna pro Evropskou unii velkou zátěží, přičemž není rozhodující, jaké bude složení slovinské či chorvatské vlády. Mezi politickými elitami obou zemí panuje nedůvěra, politické strany navíc spekulují s tím, že razantní postoje vůči sousední zemi jim mohou získat více voličů. Těžko lze v této souvislosti očekávat, že „mírotvorem“ by se mohl stát nový slovinský premiér Janša. Na druhé straně je nepravděpodobné, že by se jako představitel státu častěji uchýlil k podobné populistické protichorvatské rétorice, jako tomu bylo v době, kdy byla jeho SDS v opozici.

Celkově lze říci, že nová slovinská vláda bude některé dimenze zahraniční politiky své země více akcentovat, ale rozhodně nebude iniciovat žádný zásadní obrát od dosavadní politiky.

○

cabada@kap.zcu.cz

Očekávat v Bělorusku politické změny prostřednictvím voleb je iluze

LUBOMÍR GOMBOS

Lukašenko nesmrtelný

„Žádná revoluce růží nebude. Budu s vámi navždy“, prohlásil dva dny před volbami Aleksandr Lukašenko s narážkou na loňské události v Gruzii.¹⁾

Dne 7. září v devět hodin večer všechny čtyři běloruské televizní stanice vysílaly projev prezidenta. Na náměstích největších měst úřady postavily obří obrazovky, školáci, studenti a zaměstnanci státních podniků byli vyzváni, aby se večer nezapomněli na televizní vystoupení podívat, vojáci to dostali rozkazem.

Televize původně avizovala, že prezident pronese projev soustrastí rodinám obětí tragické události v Beslanu. Žádný projev smutku však diváci neuslyšeli, Lukašenko v krátkém projevu pouze vyjmenoval úspěchy, kterých dosáhl za deset let své vlády, a oznámil, že na příští měsíc vyhlásuje referendum, ve kterém se občanů zeptá, zda mu dovolí kandidovat potřetí.

Redaktor Radia Svoboda, který přihlížel na Říjnovém náměstí v Minsku, popsal atmosféru po skončení přenosu takto: „Mezi lidmi zavládl šok, celé náměstí utichlo. Žádné projevy radosti, jen překvapené tváře.“²⁾

Pět týdnů

Oponenti prezidenta měli na kampaň, ve které by voličům vysvětlili důvody svého nesouhlasu s připravovaným referendem, pět týdnů. Prostor ve státní televizi však alternativní názory nezískaly. Předsedkyně Ústřední volební komise Lidzija Jarmošynová jednostrannost televize později vysvětlila slovy, že „státní televize přece musí propagovat státní ideologii, a ne ideologii takzvané opozice“.³⁾

Občan se na pět týdnů stal objektem propagandy, která ho přesvědčovala, že ani soutěž o miss Běloruska by se neuskutečnila bez pomoci prezidenta, že nedostatek cukru a mléka na východě země by nebyl vyřešen bez prezidentova zásahu, že silnice v pohraničním městě by nebyla opravena bez příkazu prezidenta. V interpretaci televize a rozhlasu o všech otázkách bytí a nebytí běloruského státu rozhoduje prezident.

Lukašenko svou kampaň dlouhodobě staví na politické a ekonomické stabilitě, kterou za deset let své vlády podle vlastní interpretace dosáhl. Mění jen detaily. „Celý

svět ohrožuje terorismus, Bělorusko ne,“ prohlášoval letos před referendem. V roce 2001, v době prezidentských voleb, se držel jiného hesla: „Na celém světě zuří války, v Bělorusku ne.“ A ještě dříve prohlášoval: „Všude okolo nás žijí lidé v bídě a nedostatku, my se máme lépe.“

Elektronická média nejenže vedla jednostrannou kampaň, ale vyvíjela i silný tlak na voliče, které přesvědčovala o škodlivosti opozice. Několik týdnů televize vysílala reklamní klipy, ve kterých voličům vysvětlovala, jak správně vyplnit hlasovací lístek. Varianta „za“ (opakovanou volbu Lukašenko) je správně, varianta „proti“ je špatně.

Nejen televize a rozhlas byly využity v cílech „propagandy státní ideologie“. Také všech sedm státních deníků radilo voličům, jak správně hlasovat. Největší deník v zemi, Sovětskaja Bělorussija,⁴⁾ vyšel 14. října v nákladu 3,2 milionu výtisků. Podle zákona přitom noviny nesmějí překročit deklarovaný náklad. Výtisky opozičního listu, který by náklad překročil, by byly policií konfiskovány ještě v tiskárně.

Jak řekl sám Lukašenko, „máme dost moci a technologií, abychom vyhráli tyto volby a referendum“.⁵⁾

Elegantní vítězství

Dne 17. října se tedy v Bělorusku konaly parlamentní volby a referendum, které mě-

Tabulka

Hlavní opoziční politické strany*	
Sjednocená občanská strana	Anatol Liabedzka (od 1999)
Běloruská lidová fronta Obrození	Vincuk Vjačorka (od 1999)
Běloruská sociálně-demokratická strana Narodnaja Hramada	Mikola Statkěvič (od 1996)
Strana běloruských komunistů	Siarhej Kaljakin (od 1994)

* Marginálními opozičními stranami jsou Běloruská sociálně-demokratická hromada (Stanislav Šuškevič) a Konzervativně-křesťanská strana – BNF (Zianon Pazniak). Spektrum politických stran v Bělorusku není tak fragmentováno jako v sousední Ukrajině a od konce 90. let je poměrně stabilní. Další vývoj politických stran, tj. zánik stávajících stran, jejich slučování, vznik nových stran lze očekávat až po odchodu Aleksandra Lukašenko, který je „nepřítelem“ politických stran. Za současnou situace nelze očekávat ani obměnu vedení opozičních stran.

lo současnému prezidentovi umožnit třetí kandidaturu.

Hlasování bylo avizováno jako referendum o zrušení ústavního omezení, které dovolovalo vykonávat prezidentskou funkci jedné osobě jen dvakrát za sebou. Otázka na hlasovacím lístku však zněla šalamounsky: „Dovolujete-li prvnímu prezidentovi Běloruské republiky A. G. Lukašenkovi kandidovat na prezidenta Běloruské republiky v prezidentských volbách a souhlasíte-li s částí 1 článku 81 Ústavy Běloruské republiky v následujícím znění: Prezident je volen na pět let bezprostředně lidem Běloruské republiky na základě všeobecného, svobodného, rovného a přímého volebního práva v tajném hlasování.“

Dosavadní znění části 1 článku 81 Ústavy Běloruské republiky z roku 1994 (s novelizací z roku 1996) znělo takto: „Prezident je volen na pět let bezprostředně lidem Běloruské republiky na základě všeobecného, svobodného, rovného a přímého volebního práva v tajném hlasování. Jedna a tatáž osoba nemůže být prezidentem více než dvě období.“

Text v ústavě tedy zůstává stejný, pouze vypadla poslední věta.

Problémem letošního referenda ovšem bylo, že volební zákon (článek 112, část 3) zakazuje, aby otázky týkající se volby nebo odvolání z funkce prezidenta republiky byly předmětem referenda. Nad zákonností referenda tak visí velký otazník.

Průběh referenda odporoval volebnímu zákonu i v mnohém jiném. Existoval pouze jeden voličský seznam. Voliči se mohli zaregistrovat pouze do seznamu voličů pro parlamentní volby, seznamy pro referendum neexistovaly. Volební komise vydávaly pochopitelně dva hlasovací lístky: pro parlamentní volby a referendum. Voliči tak byli zbaveni svého práva neúčastnit se referenda, pokud nechtěli. Přestože hlasovací lístky do urny nevhodili, tedy se rozhodli referendum bojkotovat, podle voličských seznamů se referenda zúčastnili. Podle opozice tak vznikl prostor, aby za voliče hlasovací lístek později vhodil někdo jiný.

Pokud uvěříme výsledkům, které 18. října zveřejnila Ústřední volební komise,⁶⁾

hlasovalo v referendu za třetí Lukašenkovu kandidaturu 77,3 procenta voličů při volební účasti 89,7 procenta.

Domácí pozorovatelé a opozice o výsledcích pochybují. Své pochybnosti však nemohou stavět na konkrétních číslech, protože volební komise (v rozporu s volebním zákonem) odmítaly pozorovatelům poskytovat informace. Opozice se opírá pouze o výsledky průzkumu, který před volebními místnostmi v den voleb prováděli pracovníci sociologického centra The Gallup Organization/Baltic Surveys.⁷⁾ Podle něho se pro Lukašenkovu opakovanou kandidaturu vyjádřilo jen 48,4 procenta voličů.

Opozice neprošla

Zatímco výsledek referenda v Lukašenkův prospěch byl očekáván, výsledky voleb do dolní komory Národního shromáždění překvapily – kandidáti podporující politiku prezidenta získali sto procent mandátů.

Podle výsledků zveřejněných Ústřední volební komisí obdrželi Lukašenkovi lidé drtivé vítězství nad svými protivníky, mezi poslanci se neocitl nikdo z opozice. Už v prvním kole bylo obsazeno 107 mandátů ze 110, v novém parlamentu usedne více než polovina nových tváří. Celkem 95 ze 107 poslanců nejsou členy žádné politické strany.

Průměrný věk poslanců je 53 let. V dolní komoře usedne 31 žen, 45 odborářů, sedm vojáků. Mezi nejčastější zaměstnání nových poslanců patří funkce ředitelů, vedoucích pracovníků, hlavních inženýrů, vedoucích úředníků státní správy, vesměs šéfů sociálních odborů magistrátů měst.

Pouze dvanáct poslanců jsou členy některé z politických stran, které podporují politiku Aleksandra Lukašenka. V minulém sněmovně bylo členy politické strany šestnáct poslanců.

Složení parlamentu poukazuje na dlouhodobý trend. Politické strany v Bělorusku ztrácejí smysl své původně zamýšlené existence: boj o politickou moc. Přestává být jasné, proč strany existují, nejsou-li zastoupeny v parlamentu. Jedinou viditelnou činností opozičních stran je shromažďování demonstrantů, jako tomu bylo den po letošních volbách.

Opoziční politické strany se přitom na letošní volby připravily dobře. Poučily se z chyb z prezidentské volební kampaně v roce 2001, využily zkušeností z komunálních voleb v roce 2003, ve kterých několik opozičních kandidátů bylo zvoleno do zastupitelstev měst a krajů.

Letošní volební kampaně zahájili opoziční kandidáti několik měsíců v předstihu. Již v lednu se opozice dohodla, jaké kandidáty v jednotlivých obvodech postaví. Podle různých odhadů a průzkumů opozice očekávala, že šanci na zvolení budou mít až čtyři desítky jejích kandidátů. Každý kandidát, zejména ti, kteří měli šanci na zvolení, osobně obešel všechny byty ve svém volebním obvodu.

Obcházení voličů je však riskantní, protože oficiálně lze volební kampaně vést tři týdny před volbami. Jakékoliv porušení zákona znamená jediné: zrušení kandidátské registrace. Přesto opozice hledala možnosti, jak legálně komunikovat s voliči, aby nemohla být napadnuta Ústřední volební komise.

Vládní kandidáti, kteří byli zvoleni ve sto procentech volebních obvodů, přitom žádnou viditelnou kampaně neorganizovali.

Na cestě k neúspěchu

Nabízí se otázka, zda v Bělorusku ještě existuje opozice. Stará opozice byla Lukašenkem uzavřena do ghetta. Lidé, kteří zastávají úřední funkce, vědí, že příklonem k této opozici by svou práci ztratili. Na jejich místo by přišli jiní, byť méně schopní, avšak loajální.

Opozice nezískává nové tváře, její řady řídnu. Staří opoziční aktivisté, bývalí poslanci, kteří o své mandáty přišli v roce 1996 po rozpuštění parlamentu, bývalí vládní úředníci, které Lukašenko pro odlišné názory odvolal, jsou politikou unavení. Většina seděla nebo nyní sedí ve vězení. Ti, kteří se z vězení vracejí, zpět do cel pochoptelně nechtějí, a tak se politiky straní. Na jejich místo však nepřichází nikdo nový.

Opozici v současnosti chybějí aktivisté středního věku. Většinu demonstrací, distribucí letáků, opozičních akcí zajišťují mladí lidé, často ještě v pubertálním věku. Jakmile vyrostou a vidí bezvýslednost svého konání, od opozice se odklání. Takto se v běloruské opozici vystřídaly již tři generace „dětí“.

Opozici chybějí vzdělání a zkušenosti politici, kteří umějí komunikovat s voliči. Opozici především chybí vůdce, „běloruský Saakašvili“ či „běloruský Juščenko“, kterého voliči dobře znají a kterému důvěřují. Současní vůdci opozice jsou po deseti letech bojkotu ze strany televize neznámé osoby.

V současnosti lze bez potíží prognózovat průběh příštích prezidentských voleb, které se uskuteční v roce 2006. Lukašenko tyto volby vyhraje způsobem, jaký předvedl již několikrát v minulosti.

Běloruská opozice je přitom již od konce 90. let dostatečně konsolidovaná. Politické strany,

občanské iniciativy a nevládní organizace se v průběhu uplynulých let spojovaly do různých koalicí a bloků, mezi kterými sice existují složité a těžko pochopitelné vztahy, zato však fungují. Letošním hlavním opozičním blokem byla koalice Pět plus, do níž se spojilo pět stran, které podporovali tři opoziční poslanci ze stávajícího parlamentu.⁸⁾ Koalice měla totožné složení jako Široká občanská koalice, která navrhla společného opozičního kandidáta na funkci prezidenta Uladzimira Hančaryka ve volbách v roce 2001.

Mimo koalici Pět plus zůstala pouze sociální demokracie Mikoly Statkěviče, která si ale dosud udržuje relativně silnou členskou základnu. Kořeny animozity mezi většinovou opozicí a Statkěvičem je třeba hledat v roce 2000, kdy se konaly parlamentní volby. Opozice je tehdy bojkotovala, sociální demokraté však s bojkotem nesouhlasili a do voleb své kandidáty postavili.⁹⁾

Větším problémem než nedokonalá jednota je přístup demokratických sil k voličstvu, vliv na společenské mínění. Většina voličů nezná jiného vůdce než Lukašenka. Opozice nemá známé tváře. Takové osobnosti při absenci svobody slova, existenci cenzury a propagandy státních médií ani nemohou vzniknout.

gombos@centrum.cz

¹⁾ Citovalo Radio Svoboda, 15. 10. 2004.

²⁾ Radio Svoboda, 7. 9. 2004.

³⁾ Citovala agentura Belapan, 17. 10. 2004.

⁴⁾ Deník vydává prezidentská kancelář, je financován ze státního rozpočtu. Obvykle vychází v nákladu asi půl milionu výtisků.

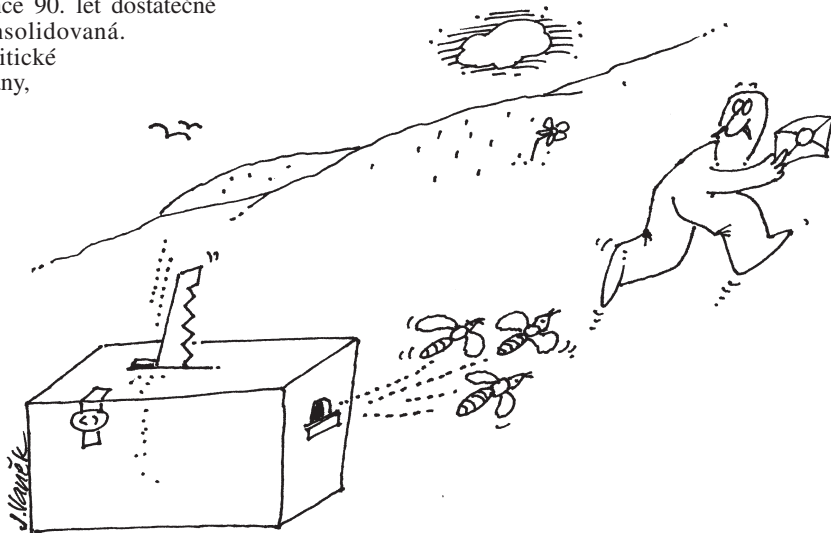
⁵⁾ Podle monitoringu Běloruské asociace novinářů bylo v televizním zpravodajství Aleksandru Lukašenkovi před volbami věnováno 75–77 procent času. Jen čtvrtina času zbyla na ostatní zpravodajství z domova a ze světa.

⁶⁾ www.cvk.gov.by.

⁷⁾ Litevské oddělení amerického Gallupa.

⁸⁾ V minulém Sněmovně představitelů vznikla opoziční frakce Republika, kterou zpočátku tvořilo deset poslanců. Později ve frakci zůstali jen tři nejaktivnější poslanci.

⁹⁾ Žádný z kandidátů sociální demokracie do parlamentu tehdy nebyl zvolen.

Asociační dohoda EU – Mercosur

Asociační rozhovory mezi Evropskou unií a Mercosurem byly zahájeny v roce 1995 podpisem Dohody o meziregionální spolupráci a nový impuls dostaly na schůzce Výboru pro spolupráci EU – Mercosur v Riu de Janeiro v listopadu 1999.

MIROSLAV SUJA

Asociační dohoda měla postihovat tři oblasti: politickou, oblast rozvojové spolupráce a ekonomicko-obchodní oblast.

- **V politické oblasti** šlo zejména o prohloubení politického dialogu ve formě pravidelných konzultací.
- **V oblasti rozvojové spolupráce** šlo o realizaci společných programů a projektů v hodnotě cca 200 milionů USD.
- **V oblasti ekonomicko-obchodní** mělo jít o vytvoření společného trhu s volným pohybem jak zboží a kapitálu, tak osob.

V listopadu 2003 se v Bruselu uskutečnila schůzka ministrů Mercosuru a komisařů Evropské unie pro obchod a zahraniční věci, na které došlo k vypracování pracovního plánu, který původně zahrnoval pět schůzek tzv. Biregionálního negociačního výboru a dvě ministerská setkání v roce 2004.

O složitosti jednání v oblasti ekonomicko-obchodní svědčí i to, že se jen do října 2004 uskutečnilo celkem 15 kol jednání tzv. Biregionálního negociačního výboru, v průběhu kterých mělo dojít ke sladění vzájemných stanovisek tak, aby Asociační dohoda mezi Evropskou unií a Mercosurem mohla být podepsána do konce října 2004, tzn. do vypršení mandátu komisaře pro obchod Pascala Lamyho, respektive celé komise. Na těchto jednáních si obě strany předkládaly nabídky na redukci tarifních, ale i netarifních překážek bránících liberalizaci vzájemného obchodu. Ani jedna ze stran však nebyla s nabídkou protistrany spokojena. Zatímco Evropská unie požadovala po Mercosuru větší ústupky v oblasti služeb a investic, Mercosur požadoval se stejnou neoblomností nejen větší přístup na trh Unie pro své zemědělské produkty, ale i zanechání subvenční zemědělské politiky ze strany EU. Evropská unie byla nespokojena hlavně s postojem Brazílie, která odmítala větší ústupky v oblasti přístupu firem z EU, zaměřených na poskytování telekomunikačních, transportních a finančních služeb na svůj trh a zároveň požadovala pro evropské firmy rovnější podmínky při zadávání vládních zakázek.

Argentině, která má naopak finanční a telekomunikační trh již dostatečně liberalizován, EU mezi jiným „vyčítala“ přílišná omezení v oblasti automobilového, textilního a obuvnického průmyslu. Obě strany se po každém neúspěšném jednání dohodly na tom, že na svých nabídkách budou ještě pracovat.

Dne 24. září 2004 Mercosur předložil svou doposud poslední nabídku, týkající se zboží, služeb a investic, včetně nabídky Brazílie ohledně státních zakázek. Evropská unie svou poslední nabídku předložila 29. září 2004. Avšak i po předložení těchto vylepšených nabídek přetrvávají rozpory bránící podepsání asociační dohody.

Podle Mercosuru poslední nabídka EU je ještě horší než ta předchozí. Evropská unie v ní navrhuje, aby se liberalizace obchodu se zemědělskými produkty postupně rozfázovala na deset let, a navíc u některého zboží dokonce nabízí menší přístup než v srpnu. (Pozn.: EU nabídla Mercosuru po dobu 10 let dovozní kvóty na hovězí maso pouze ve výši 60 000 tun /tzn. 6000 tun ročně!/. Přitom pouze Brazílie dnes vyváží do EU přes 323 000 tun masa ročně, a to přes zatížení celní sazbou ve výši 150 procent).

Podobně tvrdí i Evropská unie, že poslední nabídka Mercosuru byla horší než ta předešlá a že se v podstatě jednalo o reakci na poslední uniijní návrh. Navíc by na základě současné nabídky na redukci tarifních (celních sazeb), ale i netarifních překážek (dovozní kvóty...) v podstatě liberalizovala obchod s 93,7 procenta veškerého dovozu z Mercosuru. (Pozn.: V současné době je na základě předchozích dohod liberalizován obchod u 58 procent dovozu z Mercosuru). Pro zbylých 6,3 procenta dovozních položek, dovážených z Mercosuru do EU by zůstaly zachovány kvóty nebo by nebyly v dohodě zahrnuty. I tyto překážky by však byly do deseti let odstraněny. Mercosuru vadí hlavně to, že oněch zhruba 6,3 procenta, které by zůstaly nějakým způsobem regulovány, tvoří právě největší exportní potenciál pro Mercosur, tzn. maso, obiloviny, oleje, cukr a potravinářské výrobky.

Dne 20. října 2004 se v Lisabonu na posledy v tomto roce sešli ministři a vyjednávači Mercosuru s vyjednávači a komisaři pro obchod a zemědělství Evropské unie. Již před lisabonským summitem však bylo všem jasné, že půjde jenom o dohodu nad politickým zněním, kterým bude oznámeno přerušení rozhovorů, protože ani jedna strana nedokázala své poslední zářijové nabídky modifikovat tak, aby druhou stranu uspokojily.

Podle sdělení argentinského vyjednávače – státního tajemníka pro zahraniční obchod MZV Argentinské republiky Alfreda Chiaradia – by se obě delegace mohly k dalším jednáním sejít v březnu roku 2005 a očekává se, že budou pokračovat tam, kde skončila, tudíž jednáním o vzájemných nabídkách ze září 2004. Ještě do konce tohoto roku by mělo dojít ke koordinaci schůzce expertů obou stran.

Jen stěží se dá odhadnout pozice Evropské unie pod vedením nového komisaře pro obchod Petera Mandelona, který v nové komisi vystřídá Pascala Lamyho. Některá argentinská média spekulují s tím, že by nový komisař mohl upřednostňovat uzavření dohod s USA, Ruskem a Čínou, avšak vyjednávači za Mercosur se domnívají, že jak rozšíření EU, tak výměna komise by mohly mít příznivý vliv na probíhající jednání a jeho konečný výsledek.

Nad celým procesem obchodního a ekonomického sblížování mezi Mercosurem a Evropskou unií visí řada dalších otazníků. Například není jasné, jak bude po uzavření dohody EU – Mercosur řešen obchodní vztah přidružených a nově přistupujících členů Mercosuru k EU. (Pozn.: Jedná se hlavně o Bolívii, Peru, Venezuelu...).

Nebo jaké budou záruky pro toho, kdo investuje například v Uruguayi nebo Paraguai, že bude mít stejně volný přístup na trhy Argentiny nebo Brazílie, když ještě na straně samotného Mercosuru existují obchodní omezení mezi jednotlivými členy Mercosuru. Například ještě nedošlo k dohodě o zavedení volného obchodu s automobily mezi Argentinou a Brazílií. Disproporce uvnitř Mercosuru existují například i v případě textilního průmyslu, kdy zejména Argentina svůj trh chrání před levnými dovozy z Brazílie, popřípadě Paraguaye.

Jedním z faktorů, který negativně ovlivňuje samotné negociace, je i různý stupeň integračního procesu, ve kterém se tyto bloky v současné době nacházejí, o čemž svědčí například i to, že za Evropskou unií vyjednávají komisaři, popřípadě vyjednávači EU, zatímco za Mercosur vyjednávají ministři, popřípadě vyjednávači členských zemí Mercosuru, kteří hájí především partikulární zájmy svých zemí. (Pozn.: EU má společně soudní orgány, parlament, měnu, vládu-komisi..., zatímco Mercosur nemá ještě pořádně liberalizovaný ani obchod mezi členskými zeměmi.)

Dalším problémem, negativně ovlivňujícím negociační proces, je výrazná asymetrie v stupni ekonomického rozvoje obou integračních bloků, kdy ekonomicky slabší z bloků vnímá možnou dohodu jako způsob ekonomické pomoci ze strany silnějšího, zatímco EU by uvítala dohodu ve formě partnerství a vzájemné reciprocity. (Pozn.: EU například požaduje vzájemnou reciprocitu jak v oblasti textilu a oděvů, tak i v oblasti potravinářského zboží.)

To dokládá třeba postoj Mercosuru, jehož vyjednávači jako argument úplné liberalizace dovozů z Mercosuru do EU uvádějí například, že dovozy z Mercosuru reprezentují v Evropské unii pouze 2,5 procenta z celkových dovozů do EU z nečlenských zemí Unie, a proto se Mercosur domnívá, že kdyby na straně EU došlo k odstranění veškerých překážek pro dovoz zboží z Mercosuru, současný stav by to příliš neovlivnilo. (Pozn.: EU však chce dovoz některých citlivých položek – jako např. masa, obilovin, oleje, cukru nebo potravinářských výrobků – i nadále regulovat, protože produkční potenciál Mercosuru těchto pro Evropu citlivých zemědělských produktů je obrovský a výrobní náklady nižší.)

Naopak dovozy z Evropské unie do Mercosuru by měly podle vyjednávačů Mercosuru být i nadále alespoň částečně regulovány, protože již v současnosti reprezentují cca 40 procent z celkových dovozů do Mercosuru z nečlenských zemí Mercosuru, a proto ještě liberálnější pří-

stup zboží a služeb z Evropské unie by mohl výrazně ohrozit firmy z členských zemí Mercosuru. I přesto nabídka Mercosuru na zrušení tarifních i netarifních bariér dovozu pokrývá 90 procent všeho dováženého zboží, což tvoří 87,1 procenta všech dovozů Mercosuru z Evropské unie.

V současné chvíli není jasné, jak velký vliv na ekonomiky obou bloků by mělo podepsání dohody, avšak země Mercosuru si dobře uvědomují, jaké důsledky by podepsání dohody o volném obchodě s takovými ekonomickými giganty, jako je EU nebo USA, mohlo mít, zvláště pak, jestli se tyto nehodlají vzdát svých subvenčních praktik, popřípadě navíc hodlají dále regulovat obchod s tzv. citlivými produkty. Na druhé straně se zdá, že Evropská unie ještě není připravena upustit od své subvenční zemědělské politiky, která je Mercosurem označována za jednu z hlavních bariér ve vzájemném obchodě.

Východiskem z této patové situace by mohlo být podepsání tzv. „light“ verze dohody, která by současný stav víceméně pouze kosmeticky upravila, popřípadě by byla zaměřena hlavně na politický dialog a rozvojovou spolupráci. I přesto je však tento proces něčím výjimečný. Poprvé v historii totiž spolu asociační dohodu vyjednávají dvě integrační seskupení.

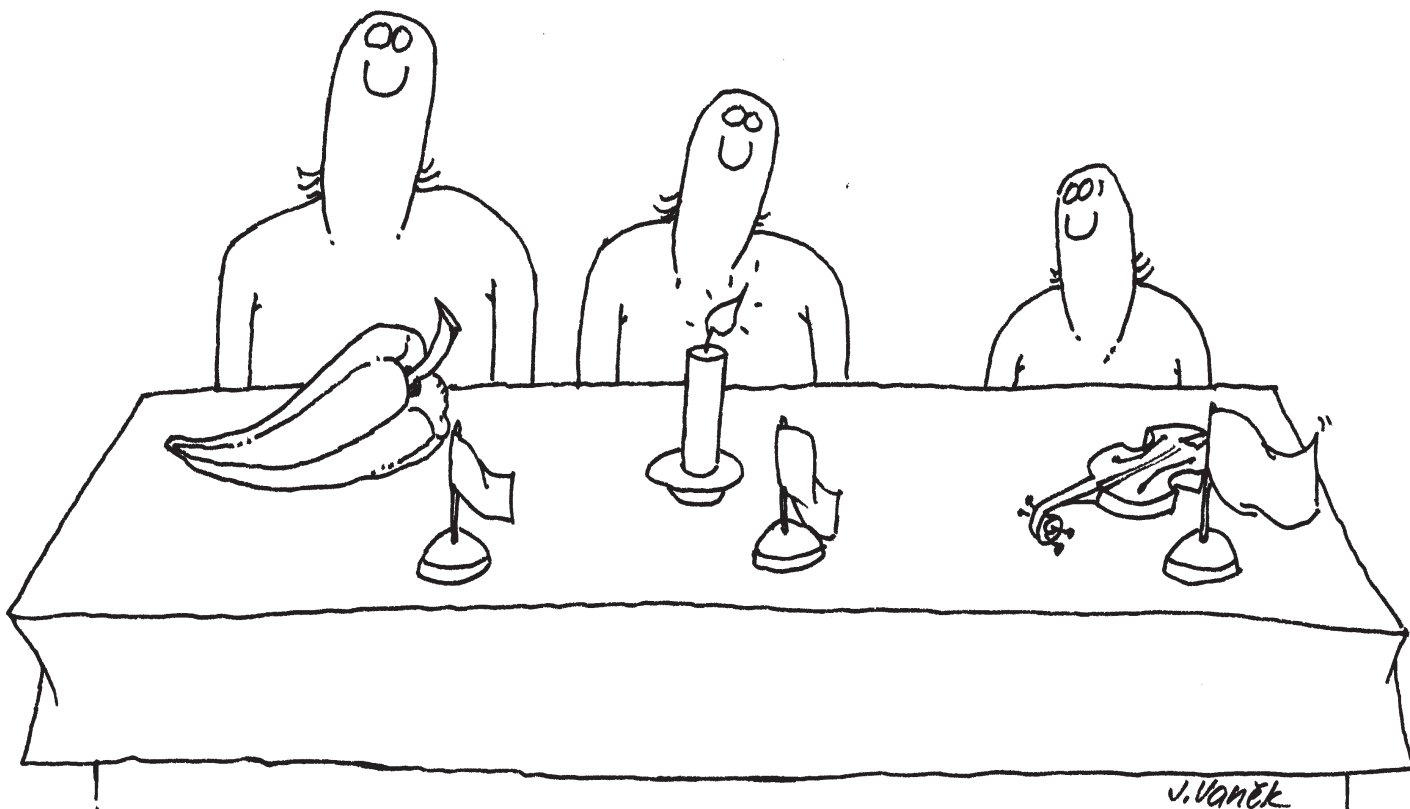
Samotný fakt, že Evropská unie již bere Mercosur jako svého partnera, urychluje integrační proces na latinskoamerickém kontinentě, o čemž svědčí i snaha o co nejrychlejší dobudování institucionální základny Mercosuru po vzoru EU. (Pozn.:

V Montevideu je sídlo předsedy Mercosuru /Eduardo Duhalde/, v Asunciónu mají sídlit soudní orgány Mercosuru...).

Zdá se však, že integrační proces na latinskoamerickém kontinentě negativně ovlivňují mocenské ambice Brazílie, která sice proklamativně jeho prohlubování a s tím související institucionalizaci Mercosuru podporuje, ale na druhou stranu si uvědomuje, že s prohlubováním integrace by mohla ztratit svou dosavadní pozici v Latinské Americe a ohrozit budoucí větší roli ve světové politice. (Pozn.: Brazílie aspiruje na post stálého člena Rady bezpečnosti OSN a do roku 2010 by ráda vlastnila nukleární ponorku). Proto také o úmyslu Brazílie Asociační dohodu EU – Mercosur skutečně podepsat pochybují nejen vyjednávači Evropské unie, ale i analytici a pozorovatelé z dalších zemí Mercosuru.

Jednotlivé země tohoto regionu, zvláště potom Brazílie, by si měly být vědomy toho, že chtějí-li v současném globalizovaném světě hrát významnější roli, musejí prohloubit integraci ve všech směrech a na mezinárodních fórech vystupovat jednotně. Podaří-li se Brazílii najít rovnováhu mezi úsilím o posilování vlastních pozic ve světě a integrací na latinskoamerickém kontinentu, mohla by společně s Argentinou sehrát stejnou roli, jakou v Evropě sehrály Francie a Německo ve druhé polovině minulého století při budování tehdejšího Evropského hospodářského společenství.

mirosj@email.cz

Změny ve vojenství a vyzbrojování v euroatlantickém prostoru

JOSEF FUČÍK

Vyhlášení „války s terorismem“ nevede jen k řadě vojenských operací, intervencí a zásahů silou na různých místech světa. Stalo se i rozhodujícím impulsem změn ve vojenství a k rozsáhlé transformaci armád, doprovázené novým přezbrojovacím cyklem, který zasahuje do celé materiální struktury vojsk. Tento vývoj je zřetelný především ve vyspělých průmyslových zemích; v jeho čele jsou jednoznačně USA, za nimiž poněkud váhavěji a se značným odstupem následují evropské státy. Součástí těchto změn je nová etapa euroatlantického zbrojení, na niž se obranný průmysl, stagnující v poslední dekádě 20. století, připravil svou včasnou restrukturalizací, všestrannou integrací a rozsáhlou modernizací své technologické základny.

Po rozpadu sovětského bloku, jímž zmizelo nebezpečí bipolárního „klasického“ válečného střetnutí, se ve vojenskopolitickém vývoji objevila nová ohrožení. Lokální konflikty, protiteroristické operace a stabilizační zásahy v ohrožených oblastech si vyžádaly rozsáhlé použití mezinárodních vojenských sil. Rychle se ukázaly vážné problémy vyplývající z toho, že činnost intervenčních jednotek probíhá ve zcela odlišných podmínkách, než na které byla dosud vojska připravována a vyzbrojena. Naléhavou se tak ukázala potřeba kvalitativních změn v organismu armád, spojená mimo jiné s vysokými nároky na pořízení nových generací výzbroje; tyto změny se na přelomu tisíciletí staly natolik rozsáhlými, že celý proces nabývá revolučního charakteru.

Revoluce ve vojenství: americké a evropské provedení

Nelze jinak, než pro tuto hlubokou přeměnu použít tento, jinak u nás málo populární výraz. Celý proces přeměny vychází z nové vojenské doktríny, jejíž základy byly položeny v USA již v průběhu 90. let minulého století a poté dále rozpracovány na základě poznatků z použití intervenčních sil. Je označen jako *Revolution in Military Affairs* (RMA – revoluce ve vojenství) a považován za základní změnu ve vedení ozbrojených střetnutí s uplatněním nových technických prostředků i operačních a organizačních koncepcí, podstatně měnících podstatu a způsob soudobého boje. Podle vlastního hodnocení USA uskutečnily jejich ozbrojené síly již tři válečná střetnutí tohoto typu – v Perském zálivu (1991), Kosovu (1999) a Iráku (2003). Vedení takové operace je podmíněno existencí nové tech-

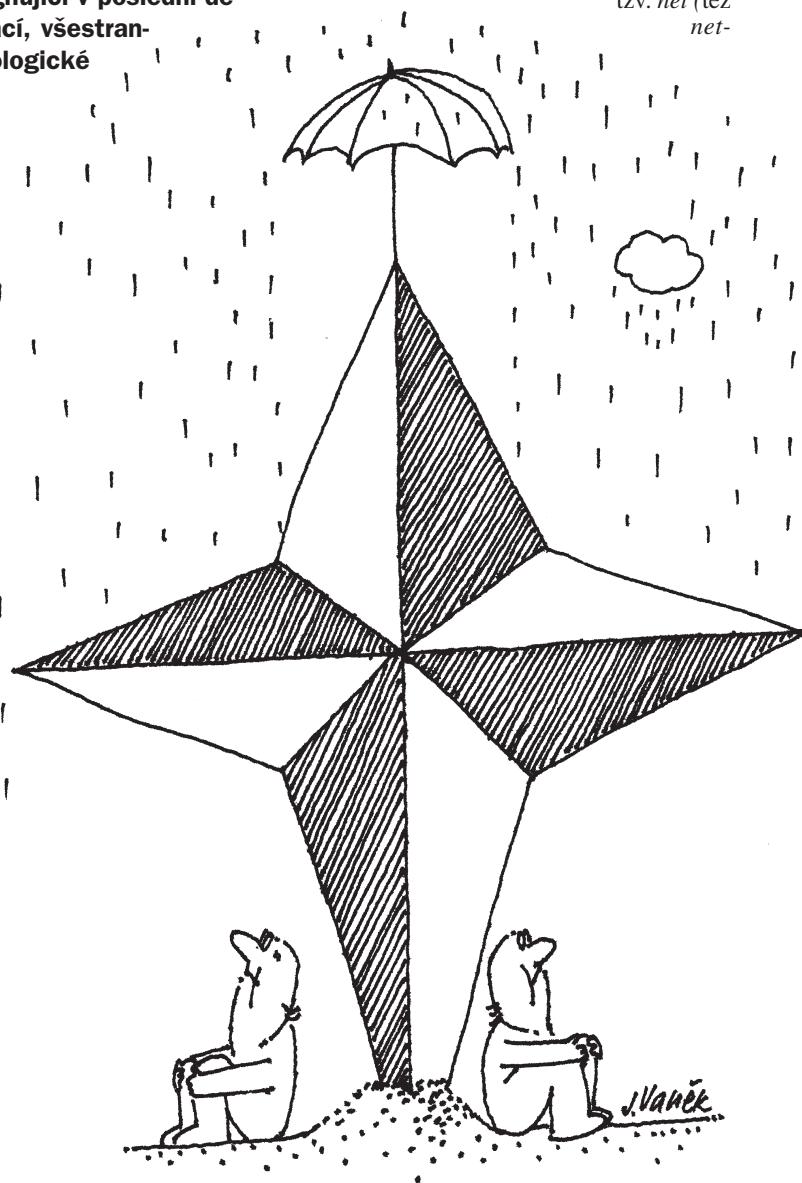
nologické báze a spočívá ve třech základních koordinovaných procesech – dosažení a udržení informační nadvlády, účinném velení a řízení a uskutečnění přesných úderů na cíle. Úspěch těchto činností má být zaručen důslednou interoperabilitou a vysokou manévrovací schopností všech použitých prostředků, jakož i jejich výkonným logistickým zabezpečením.

Uskutečnit takovou operaci je možné pouze tehdy, jsou-li všechny vlastní vojenské prostředky nacházející se v operačním prostoru propojeny do jednotné informační sítě, jejíž prvky jsou vybaveny pro přímou vý-

měnu informací (tedy nejen po linii velení, ale i mezi sebou) v reálném čase a za pohybu. Zjednodušeně řečeno, jde o jistý „internet na pochodu“. Sdílení informací mezi všemi systémy a prvky zasazených sil umožňuje využít společný přehled o situaci, automatickou součinnost, synchronizaci pohybu, rychlé a pružné velení i ničení cílů. To ve svém souhrnu vede k řádovému zvýšení bojové účinnosti, neboť sdílené informace umožňují digitalizovanému uskupení působit s podstatně menšími silami a prostředky a ve větším prostoru než při zasazení odděleně působících systémů. Kromě podstatně vyšších úderních schopností patří k výsledným efektům výrazná úspora finančních prostředků, vynaložených na činnost takové bojové struktury.

K uplatnění tohoto nového pojetí operace ve stylu RMA je však nutno mít k dispozici důsledně digitalizované *hi-tech* systémy v celé sestavě vojsk. Vzniká tak nová generace vojenské techniky, použitelná k činnosti v informačních sítích, tedy pro vedení tzv. *net* (též

net-

work) centric warfare – NCW. Na rozdíl od zmíněných úspor v jejím provozu jsou vstupní investice k pořízení takového „systému systémů“ značné, především pokud jde o jeho vývoj, použitou technologii, integraci a interoperabilitu.

Ve Spojených státech je v současnosti princip NCW uskutečněn ve výstavbě brigád Stryker; jedna je již zkušebně zasazena v Iráku. Zmíňme se alespoň o základní charakteristice těchto brigád, tvořících součást americké armádní transformace. První, o síle 1400 mužů, vznikla již v roce 1999 jako bojová síla vybavená vrtulníky, bezpilotními prostředky, novými kolovými obrněnými vozidly a lehkými samohybnými 155mm houfnicemi; to vše vzájemně propojeno v síti C4ISR (zkratka pro integrovaný systém velení – *command, control, communication, computers, intelligence, surveillance, reconnaissance*). Plán počítá v první fázi s výstavbou pěti brigád Stryker o 380–527 vozidlech, poté bude výstavba pokračovat až do počtu deseti brigád s pěti tisíci vozidel. Podle poznatků z Iráku se projekt dále upřesňuje a dopracovává do koncepcí tzv. modulární brigády, samozřejmě s tím, že ta musí být schopna účinně působit i proti daleko sofistikovanějšímu protivníkovi, než se nachází na tamějších bojištích. Celá (pozemní) armáda USA má být převedena na „digitalizovanou“ do roku 2020.

V evropských armádách a ozbrojených silách NATO probíhá proces transformace i uplatňování principů RMA značně obtížněji. Důvodem nejsou jen značné omezenější finanční a materiální zdroje; o průběhu a rozsahu armádních změn rozhodují parlamenty a vlády jednotlivých zemí s odlišnými požadavky i prioritami. Transformace vojsk tak probíhá nekoordinovaně, za mnoha obsahových odlišností a různých časových lhůt. Obecně však následuje kroky USA a stanoví si obdobné hlavní cíle. Četné problémy, doprovázející tento proces na naší straně Atlantiku lze pozorovat na vytvářené bázi vojenského potenciálu Evropské unie, zůstávající stále závislé na (i tak zaostávajících) kapacitách NATO. Za všech těchto složitostí považuje NATO transformaci svých operačních sil za dlouhodobý proces, vyžadující změnu architektury mnoha zbraňových systémů a dalších prostředků, existenci nové technologické základny a technicko-ekonomických poměrů v průmyslu. Zatímco USA investují do těchto přeměn miliardy dolarů (viz dále), je v Evropě potřebná technická a technologická připravenost pro tuto transformaci v začátcích.

Zdá se, že mezi evropskými zeměmi nejdále pokročila Velká Británie, především díky úzké spolupráci a propojení s USA, z něhož pro ni plyne masivní podpora. Úkoly britského experimentálního programu Future Rapid Effects System s vynaložením objemu 50 mil. GBP, směřujícího k vytvoření sítí mobilních prvků na bojišti, mají být splněny do roku 2009. Specifická situace vzniká ve Francii, která je jedinou zemí Aliance,

Tabulka

Vojenské výdaje USA a evropských zemí v letech 1999–2003

(mld. USD, stálé ceny a směnný kurs 2000)

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	Výhled 2004	Přírůstek za období v %
USA	281	302	312	356	384	402	43,0
Evropa celkem	188	191	191	194	195	.	3,7
Evropa k USA v %	66,9	63,2	61,2	54,5	50,8	.	

Pozn.: V tomto rozpočtovém rámci vzrostla zbrojní akvizice USA v letech 2000–2003 o 26 procent; v evropských armádách NATO zaznamenala pokles o 3 procenta. Propad ve výdajích v evropském nákupu se v současnosti odhaduje na poměr 3:1. Tomu odpovídají i investice do výzkumu a vývoje; USA na něj vydávají v uvedeném období v průměru asi 37 mld. USD ročně, zatímco u všech ostatních zemí NATO to činí asi 4 mld. USD, tedy 10,8 procenta amerického objemu).

Prameny: SIPRI Website – Table on world and regional military expenditure 1994–2003.

National Defense Authorization for Fiscal Year 2005 as reported to the Senate Committee on Armed Services on May 11, 2004.

kteřá „válku sítí“ připravuje s kompletním využitím své vlastní techniky a technologie, včetně systémů zpravodajství a průzkumu, velení, spojovacích systémů a bezpilotních letounů. Velký význam přikládá v tomto směru technice průmyslové skupiny Thales, investující dnes do technologické základny systémové integrace, nazvané středisko transformace bojového prostoru (*Battlespace Transformation Centre*). Zároveň Francie – v rámci své nezávislosti udržované v celém rozsahu výzbroje – pokračuje jako jediná v Evropě (mimo Rusko) i v rozvoji tzv. klasického vojenského materiálu (těžké vojenské techniky včetně jaderných prostředků).

Německo vychází ze své doktríny, která předpokládá, že spolková armáda bude působit výhradně společně se spojenci, a proto se orientuje na spolupráci na transatlantické a evropské bázi. Platí zde politická direktiva, že vyzbrojování spolkové armády bude nepřímo závislé na rozhodnutích NATO. Země tedy podniká jen některé dílčí kroky s tím, že všechny nové systémy musejí být plně integrovatelné do spojeneckých informačních a bojových sítí. Pozoruhodně včas zachytilo trend k NCW neutrální Švédsko, a již dnes mění orientaci svých dříve čistě obranných systémů na sestavy pružnější a použitelnější v širší součinnosti vojenských sil. Na koncepci a technické specifikaci prostředků pro NCW pracují domácí společnosti Ericsson a Saab a projekt o hodnotě 52 mil. USD má být ukončen v roce 2006. Ve švédském úsilí se však projevují omezené možnosti malé země, nutící ji využívat ve stále větším měřítku pouze své domácí technologie, což tento vývoj nejen brzdí, ale může zmařit kompatibilitu s jinými armádami. Jistý pohyb k projektům NCW je již zřejmý i jinde v Evropě, především v Itálii (zde situaci komplikuje zátěž nákupu 121 letounů Eurofighter) a Řecku; aktivitu v tomto směru vyvinulo i Bulharsko investicí 58 mil. USD do

integrovaného informačního systému FICIS (Field Integrated Communications Information System) k propojení 339 vozidel, za spolupráce společností Marconi a Selenia.

Armády – rozpočty – akvizice

Je jisté, že ve srovnání s USA bude v Evropě tempo transformačních změn brzděno neúprosnou realitou stagnujících či klesajících vojenských rozpočtů. Je jen malá vyhlídka na to, že by se vlády členských zemí NATO či Evropské unie, přes opakované výzvy představitelů těchto organizací, vůbec pokoušely daný trend zvrátit. Navíc podíl investic na celkových vojenských výdajích na obranu v řadě zemí stále klesá ve prospěch osobních nákladů, což je důsledkem postupující profesionalizace vojsk. Nezbyvá tedy, než vzít v tomto smyslu pozici USA i dlouhodobý propad v evropských vojenských rozpočtech (tzv. *spending gap*) na vědomí. Znamená to ovšem také přestat přitom žehrat na americkou dominanci ve vojenské oblasti a smířit se se skutečností, že evropský vojenský potenciál se bez spolupráce se svým zaoceánským partnerem prostě neobejde. O velikosti tohoto problému uveďme alespoň základní kvantitativní srovnání (viz tabulka).

Jedinou cestou, jak se alespoň zčásti vyrovnat s akvizičními požadavky při transformaci evropských armád, je pečlivé vážení druhů a počtů potřebné techniky, jakož i volby jejich dodavatele, racionálního rozložení dodávek ve vojenských objednávkách a neúprosné zavádění úsporných akvizičních systémů. Pod názvem *smart procurement* jich již vstoupila do života celá řada, ač jejich efekt, především pro tuhou podpor vojenských aparátů, zatím není nijak pronikavý. Kamenem úrazu v tomto směru zůstává letitý problém unifikace výzbroje, standardizace a technické integrace v rámci NATO i rozdílných soustav rozpočtování a financování členských zemí. Několikaleté snahy v rámci Evropské unie o vytvoření

systému tzv. evropského nákupu jsou i po dlouhé době velmi mlhavým cílem, neboť rozhodování o vojenské akvizici zůstává ve výhradní kompetenci jednotlivých vlád, kde do něj vstupují i zcela jiné aspekty, než jsou jen záměry vojenských plánovačů. Těžko k tomu napomůže vznik další, tentokrát evropské zbrojní agentury EU; i nadále bude rozhodovat ten, kdo má v rukou rozpočtové prostředky.

Obecným problémem pořízování a nákupu zbrojní techniky je i setrvačné lpění vojenské administrativy na tradiční roli dohláze a zadavatele technických projektů. To dosud vždy vedlo ke konstrukčním zbytečností, a tedy růstu nákladů ve vývoji i výrobě a k plýtvavému procesu „zlacení“ (*gold-plating*) vojenské techniky. Změna myšlení vojenských akvizicičních orgánů od požadavků na materiál k požadavkům na získání požadovaných schopností vojsk se prosazuje jen velmi zvolna. Transformace armád je tak přímo svázána se změnou interakcí mezi armádou jako zákazníkem a průmyslem. Dnes pouze zkušený průmyslový integrátor sám je kvalifikován a vybaven k tomu, aby docílil výkonu celého systému jako výsledného efektu všech jeho jednotlivých komponentů, a dosáhl tak požadovaného výkonu optimalizovanou cestou.

Průmyslová integrace a úloha průmyslových skupin

Oproti váhající armádám prokazuje dnes i evropský průmysl, že jej požadavky na nové technické prostředky pro NCW nezaskočí. Prošel totiž sám v uplynulém desetiletí velmi tvrdou redukcí a restrukturalizací a ve svém rozvoji se vymanol z tradičních obřadů státního dohledu a autarkie. Pod rostoucím ekonomickým tlakem byla většina zemí nucena odstranit řadu ochranných bariér, bránících dosud širší přeshraniční či mezinárodní spolupráci. Vládám nezbylo, než ve vlastním zájmu vytvořit příznivá politická, legislativní i technická opatření, vedoucí k rychlému rozšíření zbrojních kooperací, vzájemnému transferu technologií i obchodní výměně mezi subdodavateli. To byl mocný impuls ke spuštění integračních procesů, které dynamicky proběhly ve dvou rovinách – technologické a kapitálové (vlastnické).

Technická integrace znamená konec tradiční výroby kompletních zbrojních systémů „pod jednou střešou“. Postupně se vytvořila nová kategorie výrobců-integratorů, produkujících finální výrobky z komponentů a celků dodávaných řadou specializovaných subdodavatelů. To pochopitelně vyžaduje zavedení nových konstrukčních postupů a architektury zbraňových systémů, což opět předpokládá výrazný rozmach pokročilých výrobních technologií. Na takovou investičně a technicky náročnou přeměnu již izolovaný producent, stíhaný nadto tvrdou konkurencí a kolísáním poptávky, nestačí. Racionalita hnala tedy jednotlivé oddělené výrobce k dosud neby-

valé a rozsáhlé integraci a jejich slučování do silných domácích a nadnárodních kapitálových skupin. Jejím cílem je získat ve změnách podmínek vojenské akvizice tzv. kritické množství (*critical mass*) – ve výzkumu a vývoji, investicích, obratu, výrobních sériích a všech ostatních parametrech – k dosažení nezbytné ekonomické efektivity.

Tento vývoj svedl k úspěšné společné průmyslové a obchodní spolupráci dříve neúspěšné konkurenty a rivaly na zbrojním trhu; integrační procesy stále pokračují, dále se prohlubují a znamenají jednu z nejvýraznějších průmyslových přeměn v euroatlantické oblasti za poslední desetiletí. V Evropě, po prvotní koncentraci leteckého průmyslu (zejména vzniku „evropského šampiona“ EADS) mají dnes ve výrobě vojenské pozemní techniky zásadní slovo tyto integrované průmyslové skupiny (s obratem roku 2002 v mld. EUR): Rheinmetall (1,7), GIAT (0,8), Diehl (0,7), Alenia/OTO Breda (0,7), Krauss-Maffei Wegmann (0,6), GM/MOWAG (0,3), Alvis/Häggglunds (0,3). Ony, a nikoliv administrativní agentury mají dnes rozhodující vliv na technický rozvoj a trh s vojenskou výzbrojí v Evropě.

Svou technologickou zdatnost prokázali integrovaní výrobci též tím, že vojenské technické prostředky – vhodné pro operace NCW – jsou již dnes v jejich nabídce. Nejde jen o zbraňové systémy; vždy rychle nadchází doba, kdy i obyčejný terénní nákladní automobil pro logistické účely bude bez podvozku odolného vůči minám a lafetované zbraně, ale i palubního přístroje pozemní navigace a linky pro přenos dat, na vyspělém trhu těžko prodejny.

Bludné cesty české zbrojní akvizice

Zdálo by se, že tyto výrazné změny a vznik silných průmyslových integrovaných výrobců nedávají šanci malým zemím. Zdaleka tomu tak není. Jak ukázala letošní Eurosatory (tradiční pařížský zbrojní veletrh), profitují na současném vzestupu evropské zbrojní výroby i malé země a jejich výrobci. Jsou to nejen Švýcaři, ale též Belgičané, Nizozemci, Rakušané, ale i mnozí další. Jako dodavatelé součástek, komponentů, subsystémů a celých systémů špičkové kvality již pevně zakotvili v integrovaných dodavatelských sítích velkých mezinárodních skupin.

Do našich poměrů jako by doléhala ozvěna těchto velkých přeměn z velké dálky. Domácí zbrojní průmysl, odevzdaný čekající na léta slibované dodávky pro přezbrojení vlastní armády, se postupně přeměnil na síť drobných subsistenčních společností, nebo zanikl v konkurzních řízeních. Přitom vojenským rozpočtem proteklo za uplynulé desetiletí kolem 500 mld. Kč, z toho (opět odhadem) nejméně 120 mld. investičních, aniž by do výzbroje přibyl jediný nový účinný zbraňový systém. Za co byly tyto prostředky vynaloženy, o tom se v současnosti vedou jen diskuse.

Vojenská akvizice se může vykázt osmiletým výběrem stíhacího letounu, nákupem od počátku zcela zjevně nepotřebných letounů L-159, neméně nepotřebnou a neúnosně drahou modernizací tanku T-72 (předpoklad 400, skutečný nákup 30 kusů) či dlouholetou státní dotací vývoje kanonu Plamen (předpoklad 300, skutečný nákup 20 kusů). Mezitím zanikly v České republice obory středorázové munice, bojových vozidel aj., a početní výrobci ztratili faktickou způsobilost pro mezinárodní kooperaci. Naopak, ve světě přibýlo nejméně šest dalších zdařilých modernizací tanku T-72, éra lehkých bitevníků prakticky skončila, stejně jako 20mm kanonů, jejichž výkon již na nové cíle nestačí. Průmysl je však stále nabádán k vývozu, ačkoliv jsou dnes na trhu uvedené produkty stěží uplatnitelné. Jiné finální programy chybějí a vidina paběrkování v úloze pomocné evropské manufaktury není nijak lákavá. Bezkonceptnost a rozhodování ad hoc, vycházející z chybného hodnocení situace, za níž se po celou dobu státní orgány zmožily v roce 2000 pouze na deklarování podpory obrannému průmyslu „typu soft aid“, sklízí své plody.

Připomeňme slova, která padla 12. června 1997, při vykročení našeho leteckého výrobce do exportní pasti: „Moderní podzvukový bitevní letoun L-159 má velkou budoucnost kromě České republiky i v dalších letečtvech... zahraniční investor přinese stabilitu, silnější finanční zabezpečení, dlouhodobou perspektivu a úzké vztahy mezi tradičním českým leteckým výrobcem a mezinárodním sektorem letecké výroby...je to začátek nové éry lehkých bitevních letounů, neboť L-159 se stává prvním bitevním letounem pro 21. století“. Dodejme jen, že zanedlouho (2001) zazněla tatáž slova, jen v lehké úpravě na adresu tanku T-72 M4 CZ.

Nyní armáda nemá jiné východisko, než se ve svých, z hlediska výrobních sérií minimálních potřebách, obracet do zahraničí, což se samozřejmě náležitě prodraží. V tom jí nepomohou ani různá důmyslná řešení za pomoci mezinárodních agentur; naopak, přidají jen na nákladech. Řešení úniku z bludné cesty neefektivity, umožňující připojit se k hlavnímu vývojovému proudu, nebylo dosud nalezeno.

jofu@quick.cz

Použité hlavní prameny:

- L. Kamiński: The RMA and War Powers. US Center for Contemporary Conflict, 2003.
- Network Centric Warfare, DoD Report to Congress, April 2002.
- European Council: Recommendation 740 on the development of armament policy in Europe, 2003.
- Armada International, 3/2004.
- Aviation Week Conference, June 2004, Washington.
- K. Hayward: Towards an European Procurement Process, Chailott Papers, 2000.
- Aero Newsletter No. 2, June 1997.
- Príslušná usnesení vlády ČR a důvodové zprávy k jejich návrhům.
- Materiál mezinárodní výstavy vojenské techniky Eurosatory, 2004.
- Autory poznatky získané tamtéž, aj.

Francouzské hledání evropské identity

PAVEL SITEK

Dvě duše

Dne 1. května 2004 se evropská galaxie rozrostla o dalších deset hvězd, a Evropská unie tak úspěšně prošla historicky největším rozšířením. Deset nově začleněných států zvýšilo počet jejích členů na dvacet pět.

V tuto chvíli bychom neměli zapomínat na jeden důležitý fakt; že nemůžeme chápat Evropy zúžit na politiku, ekonomiku či administrativu. Evropu tvoří pouze volný pohyb osob, společný trh či měna, ale také různé národy a kultury. První polovina dvacátého století jasně ukázala, že právě tyto evropské národy jsou schopny kvůli svým vlastním zájmům dovést Evropu na pokraj „sebevraždy“.

Dnes sjednocenou Evropu utváří pětadvacet různých národů; národních identit a kultur. Ovšem ne všichni vidí takto velké rozšíření jako pozitivní krok: „Pro mnohé je rozšíření Evropské unie o státy s různou ekonomikou, kulturou, zájmy, ale také tradicemi důvodem různorodosti a nemožnosti uniformizace. Bude zapotřebí mnoho let, než dojde

k vzájemnému sblížení a k uskutečnění společných cílů.“¹⁾

Vyvstávají tedy otázky typu: Jaká je současná sjednocená Evropa? Může si Evropa i po rozšíření uchovat stále stejnou tvář? A jaká je vlastně jednotná evropská identita, zda vůbec existuje? (Právě evropská identita nás zajímá nejvíce, protože se nám zdá, že tato otázka ustupuje pod tíhou ekonomiky a politiky do pozadí.)

Již podle názvu tohoto krátkého zamyšlení je jasné, že nás nejvíce zajímá pohled na evropskou identitu očima Francouzů. Tedy obyvatel země, která ve sjednocené Evropě představuje počáteční a stálou hnací sílu celého procesu integrace.

Francouzi na problematiku evropské identity odpoví znají: „Vytvořit jednotnou evropskou identitu v celé její rozporuplnosti a komplikovanosti spočívá v pochopení odlišností jednotlivých kultur stejně jako společného dědictví.“²⁾

Ovšem teorie a praxe jsou dvě rozdílné veličiny. Hledání a pochopení evropské identity se jeví jako velmi bolestný proces, a dokonce i euroop-

timisté vědí, že v tomto sblížování existuje ne jeden problém (např. renacionalizace kontinentu) a Francie je toho důkazem.

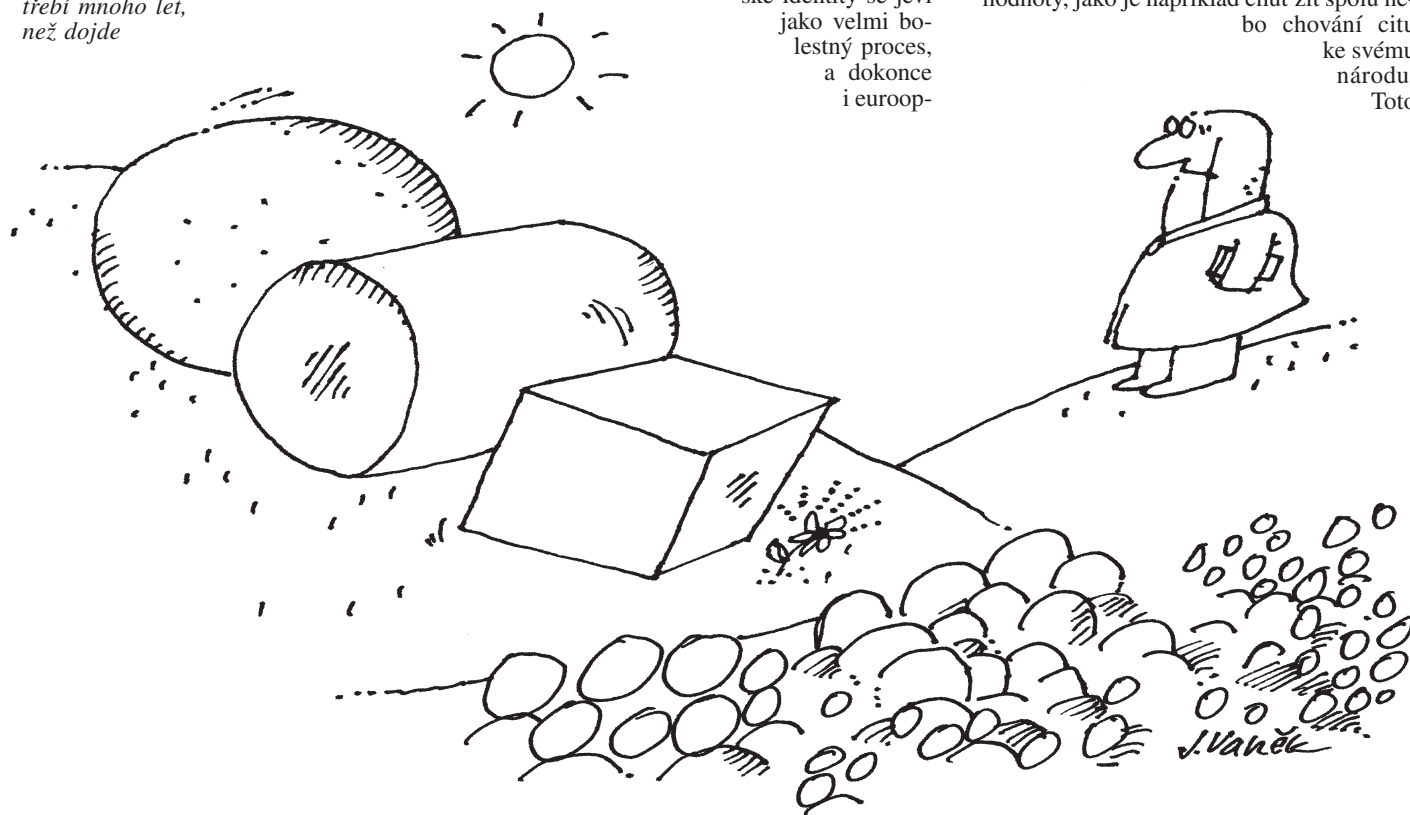
Nedávno se v předním francouzském deníku objevila debata, která se nesla pod názvem „*Qu'est-ce qu'être français aujourd'hui*“. Do tohoto diskusního fóra o kvalitách (lépe řečeno nedostatcích) dnešních Francouzů přispělo několik vážených osobností, které se zamýšlely nad současným stavem svého národa. Všichni kolektivně dospěli k názoru, že se společnost nachází ve velké disharmonii. A jak je to možné? Vysvětlení by mohlo být následující.

Francouzský národ se vyvíjel po dlouhá staletí a jeho historie je velmi bohatá. Z každého období i z každého národa, který kdy obýval území dnešní Francie, zůstalo ve Francouzích něco charakteristického (např. z Galů, Římanů či z Franků).

Francie je navíc zemí, která si vždy velmi zakládala na pověsti respektování lidských práv, a byla proto dlouhou dobu zemí azylovou. V průběhu staletí se do Francie uchylovali uprchlíci různých národností (Italové, Belgičané, Portugalci, Poláci, Arabové nebo Afričani), a to nejenom díky pověsti země, kde se zrodila Deklarace práv člověka a občana. Jednotlivé skupiny obyvatelstva se mísily a postupně ztrácely své původní kořeny. Francouzi tedy patří mezi ty národy, které byly ovlivňovány velmi různorodými faktory. Francouzská společnost se stala nejen velmi rozmanitou, ale také velmi rozporuplnou.

Naproti této různorodosti u Francouzů vždy existovala určitá **jednotnost** v pojetí národa. Tato koncepce, která se formovala od XIX. století, klade důraz na subjektivní hodnoty, jako je například chuť žít spolu nebo chování citu

ke svému národu.
Toto

pojetí spočívalo na vyznávání hodnot, především pak věrnosti, štěstí, slávy, obětování, slavné historie a jazyka.³⁾ Michelet definoval svůj národ jako „velkou duši“.

Z pohledu utváření evropské identity se nám zdá, že tato „velká duše“, v trochu jiné podobě, existuje i mezi všemi Evropany. Ovšem ani jedna z nich není bez problémů. Ta evropská prochází procesem sebeutváření, francouzská byla zasažena vlnou pesimismu.

Francouzský pesimismus a ideologická krize

Pokud hovoříme o francouzském pesimismu, je to tím, že Francie je ustaraná a řeší spoustu problémů. Nejen ty politické a ekonomické, ale i ty, které jsou spojené s identitou. V současné době je pro některé francouzská identita méně jasná a podle jiných téměř ohrožená. Francie se dostala na rozcestí a váhá, kterým směrem se vydat. „Viditelně vše jde špatně. Francie včera tak mocná a bohatá, dnes zruinovaná.“⁴⁾

Francie se potýká s projevy xenofobie, rasismu a v nejposlednější době také antisemitismu. Z imigrace se stal politický problém, kterého některé politické strany neváhaly populisticky využít.

Ve francouzské politice se vývoj po dlouhou dobu uskutečňoval díky pnutí mezi myšlenkou republikánskou a myšlenkou socialistickou. Avšak v současné době se ani jednomu proudu nedaří naplnit a jasně definovat své cíle. „Oba tyto tradiční proudy jsou jako ohromné karikatury sebe samých.“⁵⁾

Naproti tomu jsou Francouzi přemýšlivým národem a už vědí, jak tyto problémy vyřešit: ve své knize Johanka z Arku a Francie popisuje Eduard Balladur zálibu Francouzů ve slavných osobnostech (Sv. Ludvík, Napoleon, De Gaulle atd.). Autor je přesvědčen, že díky nim a také díky odvaze, myšlenkám a nápadům, mohou Francouzi překonat současnou slabost.

Zdá se ale, že Francouzi odvahu ztratili. Navíc velmi trpí dvě zásadní vazby, které vždy vytvářely pocit sounáležitosti: **historie a jazyk**. U historie jistě stojí za to citovat akademika Omerssona: „Nestačí říci, že již nejsme na ni hrdí, my ji přímo ignorujeme.“⁶⁾ A není daleko od pravdy. Francouzi jsou dnes schopni ve znalosti své vlastní historie dělat chyby, které se rovnají záměně nejznámějších Přemyslovců za Habsburky. A to je velmi smutné. Vždyť kolik historických a kulturních událostí, které bezprostředně vyšly z francouzského prostředí, ovlivnily celý kontinent? Gotika či osvícenství, Velká francouzská revoluce či Napoleon, Molière, Voltaire či Hugo. A to není vše. Jistě bychom mohli pokračovat dalšími, kteří v Evropě hráli prim.

Francouzština, jazyk velkého množství skvostů evropské literatury, perla mezi evropskými jazyky, také trpí. Nejen výsadním postavením angličtiny a záplavou anglicismů, ale především neschopností některých Francouzů správně svůj jazyk používat, tedy správně mluvit, správně psát. Francouz-

ská vláda se tak snaží francouzštinu a Francofonii všemožně podporovat. Pozitivní pro ni je, že Evropská unie je z hlediska množství oficiálních jazyků jedinečná v celém světě. Francouzština je jazykem velmi bohatým a v terminologii přesným a francouzská vláda tak vidí Evropskou unii „25“ jako velkou šanci. Jako „velký vysílač, který bude francouzštinu dále šířit“.⁷⁾

Generál de Gaulle ve svých pamětech píše: „Po celý život jsem si o Francii vytvářel vlastní představu ovlivněnou jak citem, tak rozumem. Cít mi přirozeně ukazuje Francii (...) jakoby zaslíbenou význačnému a výjimečnému osudu. Francie je skutečně sama sebou jen tehdy, když stojí v první řadě (...). Francie prostě podle mne nemůže být Francií, aniž by nebyla veliká.“⁸⁾

Z těchto slov se nabízí otázka: Jaká je současná Francie? Sečteme-li její dva „krizové stavy“, tedy krizi identity a krizi politickou, můžeme říci, že se jedná o krizi ideologickou. A u národa, který se definuje především v rovině ideologické, se jedná o vážný stav. Zdá se nám tedy, že Francie rozhodně není tak úplně sama sebou.

Závěr

Francouzi o svých problémech vědí. Dále jsou si vědomi, že přes všechny rozdílnosti uvnitř jednotlivých států se společná evropská identita utváří a oni k ní patří. „Dokonce“ znají přesný a nezaměnitelný obsah termínů *la constitution*, *la civilisation* (européenne) a *la culture* (nationale). Zároveň se ale obávají, aby neudělali krok nazpět.

Od devatenáctého století, kdy se národy pod vlivem Francouzské revoluce začaly postupně probouzet, uběhlo už více než 200 let. Víme, že hledání a objevování vlastního národa a národní identity bylo a je komplikované. A co teprve hledání a objevování evropské identity!

Na konci tohoto zamyšlení se vraťme k výše zmíněnému tvrzení, které říká, že vše je nutné do detailu poznat a najít propojení, jež utváří jednotu. Vyplyvá z něj, že zásadním problémem zůstává **objevení, pochopení a propojení** této „různorodé jednotnosti“. A to je jako znovuobjevování celé lidské společnosti.

○

pavelsitek@volny.cz

¹⁾ Balladur, E.: Combien d'Europe?, Le Monde, 5. 3. 2004.

²⁾ Massoulié, F. a kol.: Faire L'Europe, str. 25, Florencie 1996.

³⁾ Omersson, J.: Fidèles au passé, confiant dans l'avenir, Le Figaro, 10. 7. 2004.

⁴⁾ Omersson, J.: Mourir pour renaître..., Le Figaro, 12. 7. 2004.

⁵⁾ Rosanvallon, P.: Stigmatisation vague, Le Monde, 7. 3. 2004.

⁶⁾ Omersson, J.: Mourir pour renaître..., Le Figaro, 12. 7. 2004.

⁷⁾ <http://www.robert-schuman.org/Synth107.htm>

⁸⁾ Gaulle, Ch. de: Válečné paměti 1940–1944, s. 8, Praha 1989.

Rule of Power or Rule of Law? Ed. by Nicole Deller, Arjun Makhijani and John Burroughs. Contributing authors: John Burroughs, Merav Datan, Nicole Deller, Mark Hiznay, Arjun Makhijani, Elizabeth Shafer and Pam Spees. Institute for Energy and Environmental Research and Lawyers' Committee on Nuclear Policy, The Apex Press, New York, 2003, 227 stran, přílohy, poznámky, index a charakteristika přispěvatelů, ISBN 1-891843-17-6 (pbk.).

Současné postavení a úloha mezinárodního práva v globalizovaném světě, za situace krize mezinárodního bezpečnostního systému, je vysoce aktuální otázkou a rovněž jedním z hlavních sporných problémů v euroatlantickém dialogu. V komunitě mezinárodněprávních expertů probíhá v tomto kontextu na různých fórech intenzivní debata, kdy část z nich ve svých vystoupeních a závěrech de facto zpochybňuje základní principy mezinárodního práva, zejména zásadu svrchované rovnosti a nepoužití síly. Na současný trend politiky velmocí rozdrobovat existující mezinárodní právní režimy a oponovat vypracování nových upozorňují v úvodu recenzované knihy její autoři.

S ohledem na supervelmocenské postavení Spojených států se autorský kolektiv soustředil ve své knize na Spojené státy, po které by měly následovat další analýzy zaměřené na přístup jiných zemí k mezinárodnímu právu. Přestože mezinárodní právo je tvořeno smluvními a obyčejovými normami, daná problematika je pojednávána výhradně z hlediska postojů USA ke smluvním instrumentům, především v oblasti kontroly zbrojení a odzbrojení a v omezené míře životního prostředí a lidských práv. Podrobnou analýzou docházejí autoři k závěru, že vztah charakterizuje rozpor projevující se jednak v proklamované závaznosti k těmto režimům se současnou častou neochotou smluvně se zavazovat. Předností stručného shrnutí jednotlivých kapitol v úvodní části knihy je jeho doporučení pro další postup americké administrativy. Jednotlivé kapitoly věnované specifickým smluvním režimům zpracovali různí přispěvatelé, za odborné asistence renomovaných odborníků v dané oblasti.

Za hlavní důvod zmíněné rozpornosti autoři označují obavu z omezení státní suverenity, a tím *svobody* rozhodování, přičemž obdobný projev se stejným motivem lze vysledovat rovněž ve vztahu Spojených států k mezinárodním organizacím, a zejména OSN. Rozpornost se podle hodnocení autorů urychlila a zviditelnila s nástupem administrativy George W. Bushe.

Souhrnný rozbor rozporného přístupu a jeho kořenů je popsán v první kapitole, přičemž v jejím úvodu autoři rozebírají podstatu mezinárodního práva obecně a proces vytváření mezinárodních smluv. Poukazují mimo jiné na skutečnost, že mezinárodní smlouvy představují určité omezení státní suverenity, protože jsou nadřazené národnímu právu smluvních států. Na druhé straně přispívají k národní a globální

Vláda moci, nebo vláda práva?

bezpečnosti například tvorbou globálních norem, podporou a uznáním plnění těchto norem, budováním monitorovacích a vynucovacích mechanismů aj.

Koncepce „vlády práva“ se stala integrální součástí vzniku Spojených států, které také byly jedním z nejzákladnějších obhajů této koncepce. Je nesporným a uznávaným faktem, že Spojené státy patří k zakládajícím státům moderního systému mezinárodního práva. Základy vzniku státnosti USA byly založeny na myšlence, že systém ústavního práva je nadřazen vládě (anglického) krále. Podle článku VI Ústavy USA jsou smlouvy součástí *nejvyššího zákona země* („supreme Law of the Land“), společně s federálními zákony a samotnou ústavou.¹⁾ Aby se smlouva mohla stát v USA zákonem, musí mít souhlas dvou třetin senátorů s ratifikací, tj. vyjádřením jejich „*advice and consent*“. K ratifikaci dojde tehdy, když prezident předá ostatním signatářům formální oznámení o přijetí smlouvy Spojenými státy.

Historie minulého století nicméně svědčí o tom, že touha USA přispět k vytvoření globálního rámce zákona, který vytváří národní a celosvětovou bezpečnost, byla současně paralyzována obavami z toho, že mezinárodní závazky poškodí americké zájmy a státní suverenitu.²⁾ Charakteristickým rysem rozporného přístupu je mimo jiné poměrně častý trend, kdy například američtí vyjednaváci se aktivně podílejí na sjednávání různých právních instrumentů, avšak po jejich dokončení je Spojené státy buď nepodepíší, případně podpis stáhnou, odmítnou jejich ratifikaci, či omezí důslednou realizaci některých jejich ustanovení přijetím výhrad a podmínek. V krajním případě odstoupí od smlouvy (viz Smlouva o omezení systémů protiraketové obrany – ABM). V některých případech uvedených v jednotlivých kapitolách sehrálo významnou úlohu i to, že sjednávání a podpis zajišťovala demokratická administrativní prezidenta Clintona, zatímco většinu v americkém Kongresu tvořili republikáni, kteří žádost o ratifikaci nepodpořili (viz Smlouva o všeobecném zákazu jaderných zkoušek – CTBT).

Ve vztahu ke smlouvám například v oblasti lidských práv byly Spojené státy po 2. světové válce klíčovým účastníkem vypracování řady mezinárodních instrumentů. Jejich zařazení do amerického politického systému však je značně pomalé a přijetí ne-

ní bezpodmínečné. Například *Úmluvu o genocidě* z roku 1948 USA ratifikovaly až v roce 1988. *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* a *Úmluvu proti mučení* Senát sice odsouhlasil k ratifikaci, avšak současně přijal významné výhrady a podmínky. Spojené státy dosud neratifikovaly *Úmluvu o diskriminaci žen*, *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* a *Úmluvu o právech dítěte* (USA jsou se Somálskem poslední dvě země).³⁾

Podobně rozporná byla americká politika rovněž ve vztahu k mezinárodní trestní justici. Silně pozitivní vztah měly Spojené státy k vytvoření a působení trestních tribunálů po skončení druhé světové války (norimberský a tokijský) a v 90. letech v případě ad hoc tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu. V současné době však oponují působení *Mezinárodního trestního soudu*, který má soudit obvinění z genocidy, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů. Kolísavou podporu ze strany Spojených států má další mezinárodní právní orgán, kterým je *Mezinárodní soudní dvůr* se sídlem v Haagu.

Obsahem první kapitoly věnované smluvním instrumentům (prakticky se však jedná o kapitolu č. 2) se stala problematika *Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT)*. Rozpornost postoje USA autoři spatřují zejména v nejednoznačném přístupu k plnění příslušných smluvních závazků a přijatých dokumentů z hodnotících konferencí, především třinácti praktických úkolů z hodnotící konference NPT v roce 2000. Autoři také kritizují záměry americké jaderné politiky vyjádřené v dokumentu *Nuclear Posture Review*, který byl zveřejněn začátkem roku 2002, zejména snahy o výzkum nových typů jaderných zbraní, který považují za trend neslučitelný s duchem smlouvy NPT. Poukazují rovněž na americko-ruskou tzv. Moskevskou smlouvu z května téhož roku, týkající se snížení strategických jaderných zbraní v operačním použití, která však nestanoví závazek likvidace snižovaných bojových hlavic. Zmiňují rovněž propojenost NPT se *Smlouvou o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBT)*, již Spojené státy odmítají ratifikovat, což komplikuje její vstup v platnost.⁴⁾

Další kapitoly obsahují rozbor postojů USA ke *Smlouvě o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBT)*, *Smlouvě o omezení systémů protiraketové obrany (ABM)*.

Úmluvě o zákazu chemických zbraní (CWC), *Úmluvě o zákazu biologických zbraní (BTWC)*, *Úmluvě zakazující protipěchotní miny*, *Úmluvě o klimatických změnách a Kjótskému protokolu* a k *Rímskému statutu Mezinárodního trestního soudu*. Objevují se zde podobné rozporné tendence v závislosti na tom, zda USA příslušnou smlouvu ratifikovaly, či ne, odmítají k ní přistoupit, popřípadě od ní odstoupily.

Poslední kapitola pojednává obecně o *Smlouvách a globální bezpečnosti*. V pasáži věnované vynucování autoři upozorňují na všeobecnou charakteristiku amerického přístupu ke smlouvám BTWC, CWC a CTBT, a sice na snahu o výjimky země z transparentnosti a verifikačních ujednání se současným úsilím o větší transparentnost pro ostatní země. Spojené státy tak odmítají vytvoření institucí, které by zlepšily identifikaci porušení smluv ve dvou kritických oblastech, tj. zákazu jaderných zkoušek a porušování smluvních závazků zakazujících biologické zbraně. Autoři dále kritizují argumenty o *výjimečnosti USA* a koncepci o pověření země Bohem podílet se na *zcivilizování světa*.⁵⁾

V úsilí o realizaci záměru řešit globální problémy prostřednictvím již výše uvedeného „vlády práva“ by však neměla existovat žádná výjimka, pokud za vysoce žádoucí považujeme efektivitu mezinárodního práva a jeho posilování. Proto i nejmocnější a vojensky nejsilnější stát by měl respektovat toto právo, a to i tehdy, když je to pro něho obtížné nebo nákladné, nebo když by to pro něho nebylo nezbytně nutné, vzhledem k nadřazenosti v ekonomické, vojenské a diplomatické oblasti.⁶⁾ V opačném případě takové chování vytváří nežádoucí precedens, a navíc jakékoliv jeho proklamace o závaznosti mezinárodnímu právu jsou pokládány za málo věrohodné a podkopávají tolik potřebnou důvěru, dobrou spolupráci a předvídatelnost v mezinárodních vztazích.

Dá se předpokládat, že kniha *Rule of Power or Rule of Law?* si nalezne své čtenáře vzhledem ke svému aktuálnímu obsahu, především v řadách právníků, diplomatů, politických činitelů a každého, kdo se zajímá o globální bezpečnost v rámci úsilí o prohlubování kontroly zbrojení a odzbrojování.

Miroslav Tůma

tuma@iir.cz

¹⁾ Carter Barry E., Trimble Phillip R.: *International Law*, Editorial Advisory Board, 1991, s. 134.

²⁾ *Rule of Power or Rule of Law? An Assessment of U.S. policies and Actions regarding security-related treaties*, Institute for Energy and Environmental Research and Lawyers' Committee on Nuclear Policy, The Apex Press, New York, 2003, s. XV.

³⁾ Tamtéž, s. XVI.

⁴⁾ Z deklarovaných jaderných mocností smlouvu již ratifikovaly Ruská federace, Francie a Velká Británie. ČLR ji pouze podepsala a ochotu ratifikovat CTBT pouze dlouhodobě proklamuje.

⁵⁾ Op. cit. 2, s. 135, 139.

⁶⁾ Tamtéž, s. XI.

Konec demokracie v Rakousku, 1932–1938

Martin Jeřábek, Konec demokracie v Rakousku, 1932–1938. Politické, hospodářské a ideologické příčiny pádu demokracie, Nakladatelství Dokořán 2004, 256 s.

„V roce 1918 se Rakousko“ – řečeno slovy známého rakouského dramatika Petera Turriniho – „ze dne na den proměnilo ze světové říše v malou zemi ... Ale Schönbrunn, ministerstva, úředníci, všechno zůstalo. Takže nezbyvalo než hrát divadlo, hrát operetu, předstírat.“ (*Rozhovor pro MF Dnes ze 3. 8. 2002*).

Nelze popřít, že tragické ztělesnění meziválečného zápasu za uchování rakouské státní svrchovanosti – kancléř Engelbert Dollfuss, dobovou nacistickou propagandou přezdívaný „Milimetternich“, nemá do divadelní dramatickosti vskutku daleko.

Publikace mladého, teprve sedmadvacetiletého historika Martina Jeřábka, zabývající se osudy Rakouska v pohnutých třicátých letech, sice na dramatických momentech příliš „nebazíruje“, nesporně však vyplňuje určitou mezeru v naší historiografii a je zároveň důstojnou připomínkou sedmdesátého výročí dramatických událostí roku 1934 (únorové sociálnědemokratické revolty a červencového nacistického puče), jež bývají některými historiky – včetně M. Jeřábka – charakterizovány dokonce jako občanská válka.

Handicapem naší historiografie je, že se tímto obdobím rakouských dějin zabývala dosud jen okrajově. Ostatně, pokud se týká dějin Rakouska, měli jsme donedávna v češtině k dispozici pouze překlad marxistického kompendia Evy Priesterové z roku 1954, s nímž jsme museli vystačit až do roku 2002, kdy jsme se konečně dočkali původního českého zpracování „Dějin Rakouska“, díla autorského kolektivu vedeného V. Veberem. Na druhé straně ovšem nelze přehlédnout, že historie rakouské první republiky je velmi zevrubně zpracována v celé řadě cizojazyčných publikací, z nichž nejzdařilejší, několikrát vydaný Andicsův „Stát, který nikdo nechtěl“ (*Der Staat, den keiner wollte*) ovšem u M. Jeřábka – alespoň podle odkazů soudě – příliš pozornosti nenašel. K tomu, aby Jeřábkovy práce mohla ve srovnání s mezinárodní produkcí vyniknout, jí však bohužel schází podrobnější zachycení oné roviny, kterou zahraniční literatura zpravidla nepokrývá –

tj. role předmnichovské ČSR v dobovém středoevropském dění, a zejména ve vztahu k Rakousku. Stručné zmínky o Benešově, respektive malodohodové politice vůči Vídní sice publikace na dvou místech obsahuje (s. 127–128 a 172–173), přinejmenším dva historické mezníky těchto vztahů zde však bude domácí čtenář marně hledat: slavnou kapitolu pomoci Československé republiky (a zejména českých a sudetoněmeckých sociálních demokratů) rakouským exulantům po únoru 1934, kdy vedení rakouské sociální demokracie pod vedením Otto Bauera našlo v ČSR na delší dobu útočiště, a kapitolu méně slavnou, kterou představuje téměř lhostejná reakce ČSR na anšlus Rakouska v březnu 1938 (dlužno dodat, že v tomto přístupu se ovšem politika Prahy příliš nelišila od politiky jejího francouzského spojence). Je toho vskutku mnoho, co by v této souvislosti stálo ještě za zmínku, počínaje vztahy premiéra Milana Hodži k vídeňskému prostředí, jež v předmnichovské době vyvrcholily v jeho intimním poměru k vdově po vídeňském průmyslníku Müllerovi (bohužel, jak se později ukázalo, osobě s vazbami na gestapo). Na druhé straně je nicméně nutno respektovat, že tematické zaměření Jeřábkovy práce je prioritně orientováno na otázku rakouského vnitropolitického vývoje dané doby.

Lze konstatovat, že autorovi se podařilo poměrně výstižně charakterizovat hlavní problémy těchto let a dobového politického a duchovního proudění. Ocenit je nutno i velmi solidní heuristickou základnu, z níž vyzvednout zaslouží zejména studium vídeňských a berlínských archivních fondů (nikoli ovšem – dost paradoxně – našich domácích), byť některé materiály zůstaly nevyužity – například memoáry čelného předválečného i poválečného rakouského diplomata Johannese Schwarzenberga (narozeneho v r. 1903 v Praze) – Dollfussova prvního vyslance u Mussoliniho.

Pokud se Dollfussovy osobnosti týká, nepopírá dnes již nikdo, že její dějinná tragika je dána především fatální válkou na dvou frontách: proti sociálnědemokratické levici a zároveň proti nacistům a jejich anšlusovým snahám. Bohužel, právě násilným vyřazením sociální demokracie ze hry v únoru 1934 otevřel nakonec Dollfuss dveře dokořán nacismu a s ním anšlusu – jehož se sám již nedožil.

S M. Jeřábkem lze ovšem souhlasit, že (na rozdíl od Starhemberga a jeho Heimwehru) si Dollfuss prostou nálepkou austrofašisty – přes veškerý příklon k totalitní formě vlády a přes oběti, které po něm v únoru 1934 zůstaly na dělnických předměstích – nezaslouží. Kancléř, o němž dobové vtipy prohlašovaly, že se na poštovní známku vejde v životní velikosti a že největší úklad o jeho život byl odhalen v okamžiku, kdy v jeho ložnici byla nalezena past na myši, byl během svého dvouletého působení na Ballhausplatz konfrontován s dilematy, jimž byl dosud vystaven jen málokterý evropský státník. Nehovoře již o atentátech, které měly ve skutečnosti do humoru více než daleko, tím spíše, že po nezdařeném ze 3. října 1933 se onen z 25. července 1934 stal vskutku úspěšným. Stal se současně epilogem Dollfussova zápasu, v němž se snažil zachránit stát obětováním demokracie a zároveň potíráním nacistické hrozby – nezřídka ovšem jejími vlastními metodami. Přesto vnímají dodnes někteří Rakušané kancléřův konec především jako symbol vlasteneckého sebeobětování. Snad i proto je místo, kde Dollfuss na pohovce kancléřského úřadu po dvouhodinovém zápase se smrtí vykrvácel, dodnes opatřeno pamětní svící a krucifixem, u něhož se každoročně slouží zádušní mše.

Pokud jde o jeho nástupce Kurta von Schuschniggga, vtírá se čtenáři Jeřábkovy publikace neodbytně na mysl otázka zvláštního paradoxu: zatímco v červenci 1934 se dohromady nikdo k nacistickým pučistům v Rakousku nepřipojil, po necelestých čtyřech letech vítaly v březnu 1938 nepřehlédlné zástupy Rakušanů „svého“ vůdce na triumfální cestě do Vídně. Je určitým handicapem Jeřábkovy práce, že pro tento paradox neposkytuje jednoznačné vysvětlení, byť upozorňuje na (v literatuře občas uváděnou) možnost, podle níž rakouská armáda, ctící v rámci svých letitých císařských tradic službu státu nade vše, by byla při odhodlanějším Schuschniggově a Miklasově postoji s to začít klást nacistické invazi ozbrojený odpor a situaci Hitlerovi značně zkomplikovat. Zde se však nepochybne dostáváme na tenký led tzv. historického „kdybysmu“. Jak známo, Dollfussův a Schuschniggův boj za lepší – rozuměj: rakouské – německví, nespočívající na nacismu, ale na křesťanskosociálním státním modelu (byť totalitními prostředky prosazovaném) se stavovskými (korporativními) prvky, se zhroutil, sotva Adolf Hitler překročil 12. března u Braunau hranice. A neméně známo je, že následný podíl „Východní marky“ na hitlerovské expanzi patří k nejtragičtějším obdobím rakouských dějin. Po něm pak – alespoň podle věčného rebela Turriniho – Rakousko „ze dne na den vystoupilo z viny a nastoupilo do turismu“.

To je však již jiná kapitola – a příležitost pro další historickou diskusi.

Jiří Beránek

Jiri_Beraneck@mzv.cz

České pohraničí: bariéra, nebo prostor zprostředkovávání?

Milan Jeřábek/Jaroslav Dokoupil/Tomáš Havlíček a kol.: České pohraničí – Bariéra nebo prostor zprostředkovávání? Praha (Academia) 2004, 296 stran. ISBN 80-200-1051-3.

České pohraničí prošlo od roku 1989 významnými strukturálními změnami. Tradiční historicko-geografické hraniční území především s členskými státy Evropské unie změnilo svou polohu z periferní na centrální ve sjednocující se Evropě. Příhraniční regiony dnes prostřednictvím bilaterální (také trilaterální) regionální spolupráce fungují jako motory evropské integrace. Pro rozvoj přeshraniční spolupráce existují speciální programy Evropské unie, mezi nimiž vyniká CBC Phare (zrcadlový obraz programu Evropské unie pro příhraniční spolupráci členských států Interreg). Výzkum českého pohraničí je proto navýsost aktuálním tématem. Kromě systematického sociologického a historického výzkumu pohraničních oblastí (prováděného výzkumným týmem České pohraničí Sociologického ústavu AV ČR) patří k rozvinutému stupni badatelského zájmu o pohraničí postup geografický. Výzkumný tým Sociologického ústavu a geografických kateder univerzit v Plzni, Praze, Brně, Ostravě a Ústí nad Labem shrnul své dosavadní poznatky a projekty k jednotlivým úsekům pohraničí do publikace „České pohraničí – Bariéra nebo prostor zprostředkovávání?“, která vyšla v nakladatelství Academia v letošním roce. Kniha je strukturovaná do pěti obsáhlých kapitol tematizujících regionální rozvoj pohraničních regionů v souvislosti s evropskou integrací. Autory kapitol nebo jejich oddílů jsou vědečtí pracovníci jednotlivých výzkumných týmů.

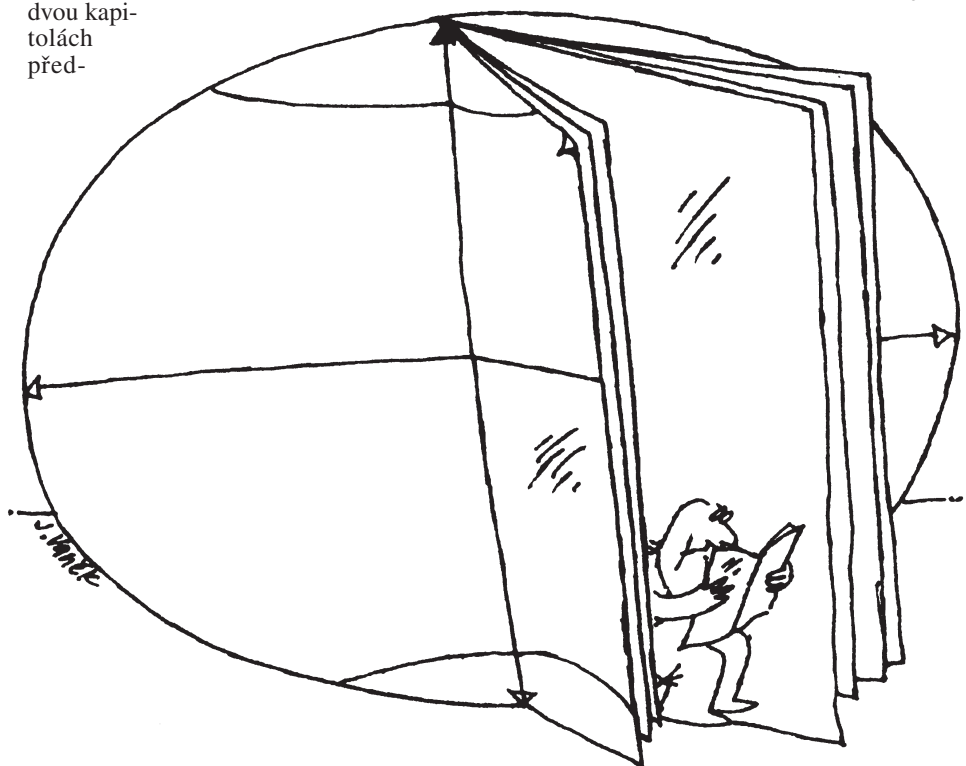
Osmičlenný autorský kolektiv v čele s Milanem Jeřábkem, Jaroslavem Dokoupilem a Tomášem Havlíčkem se věnoval všem pohraničním oblastem, tedy – děle – podle charakteru hranice – jak hranici stabilně mezistátní (česko-německé, česko-rakouské, česko-polské), tak hranici tzv. nové (česko-slovenské). Geopolitické poznatky autorů především, pokud jde o přeshraniční spolupráci na česko-německé a česko-rakouské hranici, mohou být významnými informačními zdroji pro

českou zahraniční a regionální rozvojovou politiku. Právě oba výše zmíněné pohraniční úseky – z hlediska typologického se jedná o hranice asymetrického typu, a to vzhledem k rozdílnému socioekonomickému vývoji a rozdílným funkčním prostorům – prošly nejvýraznějšími změnami. Z hlediska mezistátních kontaktů jsou průkopníky poznávání sousedských národů, odtržených od sebe do roku 1989 železnou oponou, a přeshraniční spolupráce vůbec. Na česko-německé hranici, již byla v dosavadním sociologickém i geografickém diskursu věnována značná pozornost, působí pět přeshraničních euroregionů (Nisa, Labe, Krušnohoří, Egrensis, Šumava – trilaterální s rakouskou stranou), na česko-rakouské tři (Šumava, Silva Nortica, Pomoraví – trilaterální se slovenskou stranou). Přeshraniční spolupráce s Rakouskem v rámci euroregionů se rozvíjela později (od poloviny 90. let), což je možné si vysvětlit mimo jiné pozdějším vstupem Rakouska do Evropské unie (1995).

V prvních dvou kapitolách před-

stavují autoři projekt a metodiku výzkumu, který spočíval v prostudování dostupné literatury k pohraničí, vytvoření přehledu literatury k problematice pohraničí (viz Jaroslav Dokoupil ed.: Přehled literatury k problematice pohraničí. Plzeň 2001), terminologické diskusi jednotlivých modelů pohraničí, jeho typologii a provedení vlastního kvantitativního šetření. Představeno bylo vymezení pohraničních oblastí z pohledu geografického, genetického, ekonomického nebo podle propustnosti, problematizován byl tzv. hraniční efekt a jeho závislost na typu hranice, propustnosti a charakteru sousedních regionů. Autoři konstatují, že čím je hranice propustnější, tím větší území je hraničním efektem ovlivňováno. Dynamický vývoj propustnosti hranic zaznamenávají především na česko-německém a česko-rakouském pomezí.

V centrálních kapitolách výzkumu autoři hledali odpověď na otázku, zda české pohraničí je bariérou nebo prostorem zprostředkovávání. Autoři hovoří o „společném růstu“ hraničních regionů, což podle nich také posiluje vlastní identitu obyvatel těchto oblastí. Za nejvýznamnější současné formy přeshraniční spolupráce v regionálním rozvoji České republiky označují mezivládní dohody a přeshraniční spolupráci, spolupráci v rámci tzv. euroregionů (také euregionů), kontakty samosprávných a státních územních orgánů a spolupráci obchodních komor. Posilování hospodářské a sociální soudržnosti prostřednictvím strukturálních, regionálních a sociálních opatření a opatření

v zemědělství a na trhu práce jsou prioritní cíle regionální politiky České republiky. Novým aktérem realizování těchto procesů se stávají kraje.

Samotná bariérovost přitom v sobě skrývá efekt kontaktu, což je možné doložit řadou akcí infrastrukturního, ekologického či občanského charakteru včetně akcí typu „people-to-people“. Autorský tým dospěl po analyzování výsledků výzkumu jak občanské dimenze, tak šetření mezi starosty k závěru, že se české pohraniční oblasti stávají v důsledku silnější působících hraničních efektů kontaktu a difúze a neustálým nárůstem počtu silničních i turistických hraničních přechodů prostorem zprostředkování kontaktů mezi subjekty na obou stranách hranice. Jaroslav Dokoupil to označuje jako „funkci mostu“ a dokumentuje to na příkladu tzv. koncentračního hraničního efektu, který se vyznačuje navýšením frekvence dopravy. Jen na česko-saské hranici předpokládá saská spolková vláda nárůst objemu dopravy do roku 2015 o 300 procent. To může však na obyvatel především těch obcí, které leží na hlavních komunikačních osách, mít negativní dopady. Může se to projevit v rezervovanějším vztahu obyvatel k sousedské zemi, popř. příhraničním kontaktům. V oblasti institucionální spolupráce a myšlení občanů proto sledujeme výraznější názorovou diferenciaci. Zatímco z hlediska institucí, obcí a krajů pozorujeme postup-

né odbourávání hraničních bariér, navozuje myšlení lidí představu bariéry pohraničí. Tato představa má kořeny v historickém vývoji vztahů s našimi sousedy a je umocňována negativním vlivem na životní styl a životní prostředí. To je typické především pro česko-německou a česko-rakouskou státní hranici, kde navíc určitou roli sehrává úspěšnost směny obyvatelstva po poválečném vysídlení obyvatel německé národnosti. Starostové pohraničních obcí jsou ve vnímání pohraničí pesimističtí a vyjadřují se kriticky především k nedostatku finanční podpory. Pohraničí definují jako „okrajový prostor, stranou zájmu vládních (republikových) orgánů“. Občany – ve vybraném souboru byli zastoupeni obyvatelé modelových mikroregionů pohraničních oblastí – nejvíce trápí sociální situace chápána především jako otázka zaměstnanosti, resp. nezaměstnanosti. Nejkritičtější jsou v tomto ohledu občané jižního a východního pohraničí, zatímco nejpříznivěji je situace vnímána na západním pohraničí. Představitelé podniků pohraničních oblastí hodnotí úroveň přeshraniční spolupráce poměrně kladně, což svědčí o určité energičnosti v této oblasti. Autoři proto doporučují lokálním politikům, médiím, institucím a vzdělávacím zařízením, aby formou šíření informací tyto zažitě názory postupně redukovali a přispěli tak k „vytvoření regionálního či lokálního společenství bez známek dělicí hraniční

linie, bez přídomku společenství přeshraniční“. Formy přeshraniční spolupráce by u občanů českého pohraničí měly získávat stále větší akceptaci. Základním předpokladem této akceptace je stírání pasivního efektu integrace čili větší občanská participace na integračních procesech.

Publikace „České pohraničí – Bariéra nebo prostor pro středkování“ je povedenou sumarizací soudobých strukturálních vývojů českých pohraničních oblastí. Svým teoretickým záběrem přesahuje geografické hledisko a bere v úvahu především sociologická, historická a politologická kritéria. Kniha se vyznačuje mimo jiné také názornou důkladností a hojností demografických a statistických dat, obsahuje velké množství tabulek, grafů, náčrtů, map a fotografickou přílohu. Pokud vůbec můžeme hovořit o deficitech diskutované publikace, mohl by si čtenář přát více explikačních příkladů z pohraničních oblastí Rakouska, Slovenska a Polska. To však nemění nic na skutečnosti, že se autorskému kolektivu podařilo vytvořit reprezentativní synoptický přehled českého pohraničí ve fázi vstupu České republiky do Evropské unie. To ocenilo také Ministerstvo pro místní rozvoj ČR a v předslavu publikace Výbor pro evropskou integraci Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, s nimiž výzkumný tým spolupracoval.

Lukáš Novotný

lukas_novotny@lycos.de

Rumunsko pod vládou Draculeska

Tejchman, Miroslav: Nicolae Ceaușescu. Život a smrt jednoho diktátora. Praha, Nakladatelství Lidových novin 2004. 208 s. ISBN 80-7106-503-X.

Přední znalec moderních dějin Balkánského poloostrova Miroslav Tejchman vydal v Nakladatelství Lidových novin monografii o životě a skonu jednoho z nejbigotnějších stalinistů Evropy 20. století – Nicolae Ceaușeska. Kniha je dokladem situace, kdy útlá stať může obsahovat relevantní a užitečné informace. Miroslav Tejchman na podkladě životopisu rumunského komunisty Nicolae Ceaușeska podává nástin dějin Rumunska po druhé svě-

tové válce. Výhrady je nutno vznést k nejednotnosti názvu publikace, v úvodu nese jméno Nicolae Ceaușescu. Život a smrt jednoho diktátora (s. 3), zatímco na konci uvedena pod titulem Nicolae Ceaușescu. Život a dílo jednoho diktátora (s. 207), tyto nedostatky nejdou na vrub autora, nýbrž nakladatele monografie. Muž, jenž v dubnu 1968 prohlásil: „Nepotřebujeme idoly... Marxismus-leninismus odmítal a odmítá něco takového, co nemá nic společného s ideologií dělnické třídy“ (s. 5), se neváhal po uplynutí několika let srovnávat s Juliem Císařem, Alexandrem Makedonským, Napoleonem, Petrem Velikým

a Lincolnem (s. 5). Jaké byly tedy životní cesty rumunského politika a diktátora, který ve své době býval miláčkem Západu?

Práce je kromě úvodu rozdělena do čtyř kapitol: *Rumunská krvavá revoluce* (prosinec 1989), *Počátky kariéry* (1944–1965), *V čele strany a státu* (1965–1989) a *Rumunsko po Ceaușeskovi* (zrazená revoluce).

Autor v Úvodu vymezuje důvody členění práce, první kapitolou je atraktivní pasáž o krvavém rumunském prosinci 1989, kdy diktátor byl svržen a společně s manželkou Elenou popraven. Po tomto intermezzu následuje návrat do raného mládí Nicolae Ceaușeska v kapitole *Počátky kariéry* (1944–1965). Třetí část práce *V čele strany a státu* (1965–1989) popisuje vrchol mocenské kariéry rumunského vládce, kdy byl neomezeným diktátorem vlastní země. Poslední kapitola *Rumunsko po Ceaușeskovi* (zrazená revoluce) komentuje složitý návrat Rumunska do civilizované Evropy v období po pádu tyрана. Kostura práce je správně definována v Úvodu

monografie, avšak chronologický výklad by podle mého názoru práci neuškodil a působila by přehlednějším dojmem. Pro mnoho čtenářů je však osoba Nicolae Ceaușeska spojena právě s prosincem 1989, z toho důvodu byla rumunská revoluce vytknuta jako nejdůležitější pasáž.

První kapitola knihy *Rumunská krvavá revoluce (prosinec 1989)* je svědectvím o Ceaușeskově konci. 25. prosince 1989, v den exekuce bývalého diktátora a jeho manželky zvolal rumunský disident M. Dinescu: „*Jak překrásná zpráva, Antikrist je mrtev, v den narození Krista.*“ (s. 11). Rumunsko i v prosinci 1989 bylo jednou z posledních bašt komunismu v Evropě, kde se neprojevovala revoluční vlna roku 1989. Ceaușescu držel moc ve vlastních rukou kvůli podpoře silových složek, tj. armády a tajné policie Securitate. Prvním podnětem k odporu proti tyranovi byly události v Temešváru ze 16. a 17. prosince 1989, kdy se v hlavním městě Banátu sešli demonstranti na podporu maďarského kněze László Tőkese proti jeho plánovanému násilnému přeložení do Sedmihradska (s. 11–12). Odpůrci režimu strhávali podobizny rumunského prezidenta. Moc se rozhodla je potlačit silou, několik demonstrantů zahynulo pod palbou armády a policie. Diktátor se rozhodl udržet moc za každou cenu a dění v celé Evropě komentoval: „*Vše, co se stalo v posledních třech dnech, je pokus o převrat, organizovaný s pomocí zlodějské společenské chátory a se zahraniční pomocí. Cílem je likvidace socialismu. Taková je skutečnost.*“ (s. 12) Revoluční události nabraly celonárodní charakter a šířily se po celém Rumunsku. Prezident Ceaușescu však v době krize odjel 18. prosince 1989 na návštěvu do Íránu, ze které se vrátil ve středu 20. prosince 1989 (s. 14). Proti komunistickému režimu se obrátili i dělníci v Temešváru, diktátor ztratil přízeň těch, na něž spoléhal. Ceaușescu se pokusil uklidnit situaci projevem k domnělým sympatizantům, avšak když se z davu začalo ozývat *Pryč s tyranem!* či *Pryč s hitlerovsko-stalinsko-ceaușeskovskou diktaturou!*, diktátor znervózněl a televizní přenos byl ukončen. 22. prosince 1989, kdy se i armáda připojila k lidu a odmítla plnit rozkazy nejvyššího velitele, se z obří budovy Paláce republiky vznesla bílá helikoptéra, diktátor se rozhodl pro útěk, jeho vrtulník byl však přetížený a musel nouzově přistát (s. 19). Dopravní policie Ceaușeska s jeho ženou Elenou zadržela nedaleko Târgoviște a převezla na blízkou vojenskou základnu (s. 19). Epilogem za životem karpatského tyрана byl nedemokratický tříhodinový soudní tribunál 25. prosince, kdy manželé Ceaușeskové byli odsouzeni vojenským tribunálem k trestu smrti za: genocidu 60 tisíc lidí, podkopávání státní moci, podílení se na ničení veřejného majetku, podlomení rumunské ekonomiky, pokus o útěk ze ze-

mě s využitím částky kolem jedné miliardy amerických dolarů v zahraničních bankách (s. 25). Ihned po vynesení rozsudku byli oba odsouzení zastřeleni, byla to poslední poprava v Rumunsku, neboť posléze byl trest smrti zrušen (s. 26). Na konci kapitoly se objevují otazníky nad charakterem rumunské revoluce, na čtenáři se ponechává úsudek, zda šlo v prosinci 1989 v Rumunsku o puč či skutečnou lidovou revoluci, přičemž se nevylučuje ani komplot Securitate (s. 29).

Druhá kapitola s názvem *Počátky kariéry (1944–1965)* nás zavádí retrospektivně do dětství a počátků kariéry Ceaușeska, jenž se narodil ve Scornicești 26. ledna 1918. Ceaușescu vyrůstal jako jeden z deseti sourozenců v rodině opilceckého otce a zbožné matky (s. 31). Chudý rumunský venkov nemohl uživit celou rodinu, proto již v 11 letech se mladý ševcovský tovaryš Nicolae přemístil do Bukurešti, kde pracoval za byt a stravu (s. 32). Mladík z bídných poměrů začal inklinovat k dělnickému hnutí a v patnácti letech se stal členem Rumunské komunistické strany (RKS). Rumunští komunisté působili v ilegality, ještě před vypuknutím války byl Ceaușescu uvězněn v Doftaně, kde vládl přísný režim (s. 35). Při krátkém pobytu na svobodě se v roce 1939 Ceaușescu potkal se svou budoucí manželkou Elenou Petrescu, která byla stejně jako on oddanou komunistkou (s. 35). Pro fašistické kruhy byl komunistický předák a od roku 1939 generální tajemník Komunistického svazu mládeže Rumunska Ceaușescu nepohodlným protivníkem, léta 1940–1943 strávil budoucí vládce Rumunska v jilavské věznici (s. 36). Po propuštění byl internován do srpna 1944 v táboře Târgu Jiu (s. 36). Po osvobození Rumunska Rudou armádou se ambiciózní aparátčík Ceaușescu ujal úkolu vytvořit z Rumunska sovětský satelit a potlačit demokratickou opozici. Působil v čele stranických buněk v Constanci, Dobruži a Oltensku, všude se osvědčil jako schopný ideolog, který je nemilosrdný vůči třídnímu nepříteli. Ceaușescu již od roku 1945 byl členem ÚV RKS, s ohledem na své mládí měl předpoklady kariérního růstu. Po abdikaci krále Michala v prosinci 1947 byla vyhlášena Rumunská republika a proces komunistické uzurpace moci byl dovršen (s. 42). Nicolae Ceaușescu se osvědčil jako byrokrat, který aktivně prosazoval kolektivizaci či posilování moci tajné policie Securitate, která se stala oporou režimu (s. 44). Padesátá léta jsou tedy pro Ceaușeska dobou, kdy zůstává stranou sporů mezi komunistickou elitou, a také postupného budování image nástupce lídra rumunských komunistů Gheorghe Gheorgiu-Deje. Po smrti bývalého vůdce v roce 1965 se mezi jinými adepty na vedoucí funkci ve straně prosadil právě Nicolae Ceaușescu.

Třetí oddíl knihy *V čele strany a státu (1965–1989)* se věnuje působení Ceaușeska na špičce stranické hierarchie. Tato nejobsáhlejší kapitola je rozdělena do tří podkapitol, z nichž první nese název *Období úspěchů a vzestupu (1965–1969)*. V této době byl novopečený lídr rumunských komunistů Nicolae Ceaușescu *enfant terrible* Varšavské smlouvy, který se nechtěl podřídit vůli Moskvy a praktikoval národní komunismus. Již v tomto období se jeho vládnoucí styl nesl ve znamení umírněné zahraniční politiky (návštěva amerického prezidentského kandidáta Richarda Nixona v Bukurešti 1967, odmítnutí Rumunska přerušit styky s Izraelem po šestidenní válce, návštěva de Gaulla v Rumunsku v roce 1968, neúčast na intervenci v Československu v roce 1968) (s. 72–75) a ve vnitřní oblasti upevňování osobní moci, pěstování osobnostního kultu a také některé anomálie oproti ostatním satelitům (např. zákaz potratů a zkomplikování rozvodů z roku 1966) (s. 69).

Sedmdesátá léta – úspěchy i problémy, tak se jmenuje druhá třetina nejobsáhlejší kapitoly knihy. Nicolae Ceaușescu se v první polovině sedmdesátých let pyšnil poměrně prosperující ekonomikou a také výjimečnými konexemi se Západem, v Rumunsku naplno budoval vlastní kult osobnosti srovnatelný s Maovou Čínou či KLDŘ Kim Ir-sena. Pro Rumuny byl Ceaușescu *Velkým vůdcem, Všemocným bohem, Dunajem myšlenek, Sokolem vlasti, Géniem karpatského lidu* či *Velkým architektem moderního Rumunska* (s. 82). Právě od Maa, se kterým jej pojily přátelské vztahy, se *Titán titánů*, jak zněla další z Ceaușeskových přezdivek, nechal inspirovat k projektu malé kulturní revoluce, kdy se v Rumunsku propagovaly národní písně s revolučním charakterem (s. 84). Rumunsko-čínská spolupráce fungovala zejména do úmrtí Mao Ce-tunga, po roce 1976 se čínští reformátoři od rumunského spojení diskretně distancovali. Zahraniční úspěchy zaznamenával N. Ceaușescu i na Západě, byl zejména oblíbencem Richarda Nixona, není divu, že v roce 1974 obdrželo Rumunsko od USA doložku nejvyšších výhod, což zvýšilo i další investice ze Západu, ale zároveň také rumunskou zadluženost (s. 88). Od března 1974 rumunský prezident Ceaușescu stále posiloval pozice vlastního rodinného klanu v nejvyšších strukturách stranické, a tedy státní hierarchie (s. 90), Rumuni na tuto situaci reagovali glosou, že v *SSSR pod Stalinem vybudovali socialismus v jedné zemi, v Rumunsku socialismus v jedné rodině* (s. 91). Nicolae Ceaușescu se pouštěl do stále větších sociálních experimentů, pohromou skončil projekt tzv. *systemizace venkova* (s. 93). Chudý rumunský venkov měl dohnat krok se životní úrovní měst, pomocí výstavby panelových domů měly být zřízeny rumunské střediskové vesničky, ovšem při provádě-

ní tohoto úkolu docházelo především k šikanování maďarské menšiny. Konec sedmdesátých let znamenal pro Rumunsko vystřízlivění z ambiciózních plánů jeho vůdce, zadlužení rostlo a došlo k razantnímu poklesu spotřeby (s. 105).

Cesta k bídě a nenávisti (1980–1989) je obdobím politického epilogu Ceaușeskovy kariéry. Rumunská ekonomika se propadala i v porovnání s ostatními členy RVHP, drastické omezení spotřeby pocítily rumunské domácnosti. A tak například na přelomu let 1984/1985 Rumunsko trpělo hladem i zimou, v jednom bytě mohla svítit pouze jedna čtyřicetiwattová žárovka, rumunská televize z úsporných důvodů vysílala jenom dvě hodiny denně a byty byly vytápěny na teplotu 16 °C (s. 126). Tato krize však nebránila rumunskému tyranovi, aby ohlásil další ze svých bombastických projektů. *Architekt moderního Rumunska* se rozhodl upravit centrum Bukurešti k obrazu svému a postavit Dům republiky s Bulvárem socialistické revoluce (s. 131). Jeho plánům padlo za obět 18 historických kostelů v hlavním městě Rumunska a dokončení jeho díla zabránila jenom prosincová revoluce z roku 1989. V posledních letech své vlády se N. Ceaușescu dostával do mezinárodní izolace, neboť reformátorskou gloriolou se pyšnil Michail S. Gorbačov. Rumunský prezident si nejlépe rozuměl s bulharským Todem Živkovem, německým Erichem Honneckerem a také s československým duem Husák–Jakeš (s. 141). Tato „banda čtyř“ byla imunní vůči reformnímu kursu podporovanému Mosk-

vou. I přes Ceaușeskovo přání o vytvoření osy Praha–Berlín–Bukurešť však k realizaci projektu nedošlo (s. 147), *annus mirabilis 1989* byl příliš rychlý pro komunistické neostalinisty. I když v již jiné Evropě listopadu 1989 dokázal Ceaușescu obhájit svou pozici na sjezdu RKS, jeho bývalí spolupracovníci v čele s Ionem Ilieskem připravovali mocenský převrat. V závěru kapitoly se naznačuje, že za změnou režimu v Rumunsku mohl stát i Sovětský svaz, pro M. Gorbačova byl Ceaușescu krvavým diktátorem (s. 154).

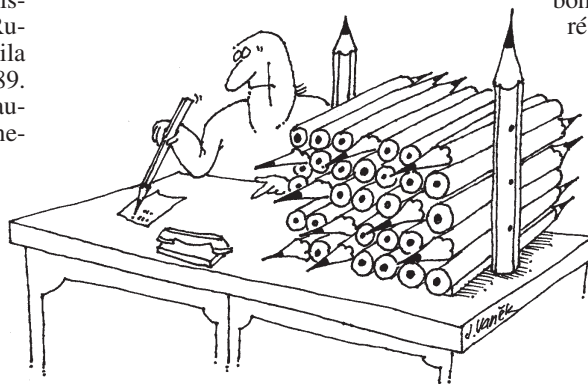
Poslední část knihy *Rumunsko po Ceaușeskovi (zrazená revoluce)* je nejstručnější pasáží knihy a upozorňuje na složité dědictví, které po sobě Nicolae Ceaușescu zanechal. Jeho odsouzení a poprava jako by symbolizovaly problematický rumunský přechod k demokracii. I když v květnových volbách roku 1990 zvítězila hlavní opoziční síla *Fronta națională salvatoare (FNS)* pod vedením Iona Ilieska se

získem až „nedemokratických“ 87 procent (s. 166), hospodářské a politické problémy Rumunska, kterému nyní vládne stále prezident Iliescu, přetrvávají dodnes a Rumunsko stále čeká na členství v Evropské unii.

Celkově lze práci M. Tejchmana o životě a smrti Nicolae Ceaușeska doporučit široké čtenářské obci, je poutavou a poučnou publikací o době nedávno minulé, kdy tisíce československých turistů směřovaly na dovolenou do země, v níž vládl pevnou rukou jeden z posledních evropských stalinistů. I dnes najdeme v Rumunsku nemálo těch, kdo obdivují osobnost bývalého diktátora, uvedená monografie bez skrupulí ukazuje zřůdnost rumunského modelu socialismu, který je spojen s osobností N. Ceaușeska. Lze ocenit i sondy do soukromého života Ceaușeskovy rodiny, v tomto případě prorůstalo soukromí s veřejnou sférou, neboť bylo záměrem rumunského prezidenta vybudovat komunistickou dynastii. Zaznamenat je také třeba bohatou bibliografickou základnu, ze které autor vychází, nechybějí ani rumunské publikace. Podotýkám, že v práci převažuje popis nad analýzou, ovšem při omezeném rozsahu je to pochopitelné. O záporných postavách historie se autorovi recenze čte vždy dobře, věřím proto, že nejenom kvůli atraktivitě tématu, ale i kvalitně provedené práci M. Tejchmana, si najde kniha *Nicolae Ceaușescu. Život a smrt (dílo?) jednoho diktátora* svoje zájemce.

Pavel Orálek

P.Oralek@seznam.cz

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

34
AUTORSKÉ
Autorské právo, průmyslová práva / Ses. Ivo Tellec. – 1. vyd. – Ostrava: Sagit, 2004. – 129 s. – (ÚZ; č. 402). – Pozn.
ISBN 80-7208-398-8	D 51 204	32
FOUCHER, Michel
Evropská republika: Historicko-geografický pohled / Michel Foucher. – 1. vyd. – Praha: Barrister a Principal, 2002. – 135 s. – Bibl.-Pozn.
ISBN 80-85947-79-X	51 152	32
KISSINGER, Henry Alfred
Bouřlivé roky / Henry Kissinger. – 1. vyd. – Praha: BB art, 2004. – 1167 s.: mp. – Pozn.
ISBN 80-7341-206-3	49 476/2
32
BAUD, Jacques
Encyclopédie des terrorismes et violences politiques / Jacques Baud. – 1. éd. – Paris: Lavauzelle, 2003. – 752 s.: gr., mp. – Pozn.
ISBN 2-7025-1135-X	51 162	32
KEANE, John
Violence and Democracy / John Keane. – 1 st ed. – Cambridge: Cambridge University, 2004. – 218 s. – Pozn.-Rej.
ISBN 0-521-54544-7	51 081	33
KÖNIG, Petr
Rozpočet a politiky Evropské unie / Petr König, Lubor Lacina a kol. – 1. vyd. – Praha: Beck, 2004. – 24, 374 s.: gr., tab. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-7179-846-0	51 137
33
CONCEPT
Concept Outline of Slovakia's Economic Policy at the Stage of Integration into the European Union: Summary / Edited by Ivan Okáli et al. – 1 st ed. – Bratislava: Slovak Academy of Sciences, 2004. – 30 s.
ISBN 80-7144-139-2	De 51 146	35
KEEGAN, John
Historie válečnictví / John Keegan. – 1. vyd. – Praha: BETA, 2004. – 364 s.: fot., mp. – 24 cm. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-7306-116-3	51 151 PK	33
KUČEROVÁ, Irah
Ekonomiky členských států Evropské unie / Irah Kučerová. – 1. vyd. – Praha: Karolinum, 2003. – 123 s.: tab. – Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 80-246-0650-X	De 51 150 PK

34 LEXIKON Lexikon: Právo Evropské unie / Autoři: Vladimír Týč, Filip Křepelka, Jindřiška Munková, Bohumil Pikna, Naděžda Rozehnalová, Michal Tomášek. – 1. vyd. – Ostrava: Sagit, 2004. – 322 s. – Příl.-Rej. – 1 CD-ROM. ISBN 80-7208-428-3	51 205	32 REFORMS Reforms and Responsibility: Players, Impact, Communication / Edited by Ol'ga Gyarfášová, Grigorij Mesežnikov. – 1 st ed. – Bratislava: Institute for Public Affairs, 2004. – 125 s.: gr., tab. – (Studies and Opinions). – Pozn. ISBN 80-88935-66-0	De 51 199	34 VLÁDA Vláda strán na Slovensku: Skúsenosti a perspektívy / Editori Ol'ga Gyarfášová, Grigorij Mesežnikov. – 1. vyd. – Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004. – 156 s.: tab. – (Štúdie a názory). – Pozn. ISBN 80-88935-63-6	De 51 198
32 MEZINÁRODNÍ Mezinárodní terorismus – nový nebo starý fenomén: Devadesát let od sarajevského atentátu / Editor Marek Loužek; předmluva Václav Klaus; text Jan Eichler aj. – 1. vyd. – Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004. – 91 s. – Pozn. ISSN 1213-3299	De 51 194	32 SOROS, George Pour l'Amérique Contre Bush / George Soros. – 1. éd. – Paris: Dunod, 2004. – 6, 221 s. – Pozn. ISBN 2-10-007674-4	51 012	32 VOLNER, Štefan Geopolitika pre 21. storočie: Stret morskej a pozemnej sily ako varovanie pre 21. storočie / Štefan Volner; text Jan Eichler aj. – 1. vyd. – Hlohovec: Efekt Copy, 2004. – 226 s.: gr. – Bibl.-Pozn. ISBN 80-969190-3-2	51 163
31 OBRAZ Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století / Editori Jan Křen, Eva Broklová. – 1. vyd. – Praha: Karolinum, 1998. – 314 s. – Bibl.-Pozn. ISBN 80-7184-468-0	51 109	32 VESELÝ, Zdeněk Československá zahraniční politika 1945 – 1989: Dokumenty / Zdeněk Veselý. – 1. vyd. – Praha: Vysoká škola ekonomická, 2001. – 471 s. – Pozn. ISBN 80-245-0213-5	51 113 PK	34 WYATT, David K. Dějiny Thajska / David K. Wyatt. – 2. vyd. – Praha: Lidové noviny, 2004 – 360 s.: fot., mp. – (Dějiny států). – Bibl.-Pozn.-Rej. ISBN 80-7106-492-0	51 110 PK
33 OKÁLI, Ivan Hospodářská politika Európskej únie a Slovenska v EÚ / Ivan Okáli a kol. – 1. vyd. – Bratislava: Ústav Slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, 2004. – 352 s.: gr., tab. – Bibl.-Pozn. ISBN 80-7144-140-6	51 103	32 VESELÝ, Zdeněk Nástin dějin české zahraniční politiky / Zdeněk Veselý. – 1. vyd. – Praha: Vysoká škola ekonomická, 2004. – 77 s. – (Sešity ke studiu české zahraniční politiky; č. 1). – Pozn.-Příl. ISBN 80-245-0658-0	De 51 111/1/2004 PK	32 ZMENY Zmeny na európskej šachovnici = Reshuffling on the European Chessboard / Editori Marek Štastný, Barbora Gábelová. – 1. vyd. – Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004. – 77 s. – (Diskusné zošity). – Pozn.- text též v eng. ISBN 80-88935-67-9	De 51 197
35 PANORÁMA Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003-2004 / Vladimír Tarasovič a kol. – 1. vyd. – Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 2004. – 357 s. – Bibl.-Pozn. ISBN 80-88842-71-9	51 148/2003-2004	32 VESELÝ, Zdeněk Prameny a literatura k dějinám české zahraniční politiky / Zdeněk Veselý. – 1. vyd. – Praha: Vysoká škola ekonomická, 2004. – 50 s. – (Sešity ke studiu české zahraniční politiky; č. 2). – Pozn. ISBN 80-245-0659-9	De 51 111/2/2004 PK	34 ŽALOUDEK, Karel Encyklopedie politiky / Karel Žaloudek. – 3. přeprac. vyd. – Praha: Libri, 2004. – 575 s.: tab. – Příl.-Rej. ISBN 80-7277-209-0	51 154 PK

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

PhDr. Jiří Beránek, CSc., nar. 1955; vystudoval historii na Filozofické fakultě UK, poté v letech 1990–1991 vídeňskou Diplomatickou akademii. Působil jako velvyslanec rady na zastupitelských úřadech v Bonnu a Vídni, v současnosti je pracovníkem kabinetu ministra zahraničních věcí ČR. Autor dvou publikací – o české vládě Leopolda II. (Academia 1989) a o dějinách svobodného zednářství (Mladá fronta 1994) a zhruba třiceti odborných studií, publikovaných zčásti i v zahraničí. (str. 30)

Michaela Freiová, nar. 1942; vystudovala obor religionistiky na UK. Je pracovnící Občanského institutu, kde vede program „Rodinné hodnoty“. Je redaktorkou informačního serveru *Res Catholica* a čtrnáctideníku *RC Monitor*. (str. 4)

Doc. Peter Juza, CSc., Ph.D., nar. 1959; věnuje se problematice postsovětského prostoru. Působí jako diplomat v Taškentu. V Akademii budování státu a sociálního rozvoje Taškentu přednáší mezinárodní vztahy a diplomacii. Autor 7 knižních publikací, z toho 2 v ruském jazyce. (str. 15)

Stanislav Komárek, nar. 1958; vystudoval biologii na UK, V letech 1983–90 byl v exilu v Rakousku. Od 1990 přednáší na UK, 1994 habilitace, 2001 profesura. Četné cesty, zvl. po Asii a Latinské Americe, též žurnalistická a beletristická činnost. (str. 13)

Doc. PhDr. Miloš Mendel, CSc., nar. 1952; arabista a islamista; vystudoval obory arabistika a kulturní dějiny islámských zemí na FF UK. V letech 1976–84 pracoval jako redaktor v ČTK a v arabské sekci zahraničního vysílání Čs. rozhlasu. V té době také příležitostně tlumočil z arabštiny. Je vědeckým pracovníkem Orientálního ústavu AV ČR. (str. 10)

Mgr. Lukáš Novotný, nar. 1979; studium na Západočeské univerzitě v Plzni a Univerzitě Bayreuth. Od roku 2003 doktorand oboru politologie na Technické univerzitě v Chemnitz a spolupracovník na česko-německém projektu „Historické mezníky v identitách regionu pohraničí – sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství“ Centra pro aplikovanou politickou vědu Univerzity Ludwiga Maximiliana v Mnichově a Sociologického ústavu Akademie věd České republiky. (str. 31)

Pavel Orálek, nar. 1980; studuje Katedru politologie a evropských studií na FF UP v Olomouci, zajímá se o americkou politiku a problematiku Balkánského poloostrova. (str. 32)

Mgr. Pavel Sitek, nar. 1979; vystudoval francouzštinu a historii na ZČU. Studoval také FRJ a Historii na Université du Maine ve Francii. V současné době vyučuje francouzštinu a Mezinárodní vztahy na OA a VOS ČR v Karlových Varech. Zabývá se současnou francouzskou společností a jejími problémy. Podílí se na organizaci francouzského kulturního života a podpoře Frankofonie v ČR. (str. 27)

Miroslav Suja, nar. 1968; studoval na Fakultě výrobně-ekonomické na VŠE a konzervatoř J. Ježka – obor kytara. Je absolventem Diplomatické akademie. V současné době je pracovníkem Ministerstva zahraničních věcí, t. č. III. tajemník ZÚ Buenos Aires, vedoucí OEÚ. (str. 22)

Údaje o ostatních autorech tohoto čísla viz MP 1–11/2004

Vážení čtenáři,
rádi bychom znali Vaše názory na Mezinárodní politiku, a proto Vám předkládáme následující anketu. Uvítali bychom, kdybyste jí věnovali trochu času a vyplněnou zaslali na adresu:

Ústav mezinárodních vztahů, Mezinárodní politika – anketa, Nerudova 3, 118 50 Praha 1

Osobní údaje

Jste žena – muž?

Jaký je Váš věk? méně než 18 – /18–25/ – /26–35/ – /36–60/ – více než 60

Jaké je Vaše zaměstnání:

- student/studentka
- vědecký pracovník/pracovnice
- jiné

O mezinárodní vztahy se zajímáte:

- profesionálně
- (náplň zaměstnání) –
- je to náplň mého studia
- laicky

Jakým tématům nebo teritoriím se nejvíce věnujete?

-
-
-

Mezinárodní politiku:

- odebíráte
- čtete pravidelně
- čtete nepravidelně
- čtete výjimečně

Mezinárodní politiku využíváte jako:

- základní nebo důležitý zdroj informací při studiu nebo v zaměstnání
- doplňující zdroj informací
- okrajový, nedůležitý zdroj informací

Anketa

1. Jak jste spokojen/a s úrovní článků v Mezinárodní politice?

- spokojen
- spíše spokojen
- spíše nespokojen
- nespokojen

2. Jak jste spokojen/a s obvyklou délkou článků?

- vyhovuje mi
- měly by být spíše kratší, alespoň některé
- měly by být spíše delší, alespoň některé

3. Jak jste spokojen/a s hloubkou zpracování témat?

- vyhovuje mi
- měly by jít více do hloubky
- jsou příliš zaslíbené, teoretizující

4. Jste spokojen s odbornou úrovní autorů píšících o tématu nebo teritoriu, které Vás nejvíce zajímá?

- ano
- s některými ano, s některými ne
- ne

5. Můžete jmenovat některého autora/autory, kteří Vás zvláště zaujali?

6. Jak Vám vyhovuje tematická skladba časopisu?

- vyhovuje mi
- mám k ní výhrady (jaké – chybějí některé rubriky)
- nevyhovuje mi

7. Vyhovuje Vám obsahové členění s jedním hlavním tématem v každém čísle?

- vyhovuje mi
- nevyhovuje mi
- nevím, je mi to jedno

8. Zdá se Vám, že není dáván dostatečný prostor určitému tématu, případně je některému tématu věnováno příliš pozornosti?

- Málo:**
téma (jaké – například ekonomika – česká zahraniční politika)
teritorium (jaké)
žánr (jaký: rozhovory – jiná publicistika – diskuse – dopisy
čtenářů – překlady zahraničních článků – jiné)
- Mnoho:**
téma (jaké)
teritorium (jaké)
žánr (jaký)

9. Chybí Vám v Mezinárodní politice nějaké téma zcela?
(jaké)

10. Jaká podoba poznámek k článku Vám vyhovuje?

- stačí minimum poznámek, nebo zcela bez poznámek
- dávám přednost kratším poznámkám, chci především vědět o dalších zdrojích informací
- dávám přednost rozsáhlým poznámkám

11. Je podle Vás v časopisu dostatek doprovodných prvků (grafů, map apod.)?

- dostatek
- nedostatek (jakých)

12. Zaujímou Vás titulní strany?

- vždy
- většinou
- někdy
- vůbec, nezajímá mne to

13. Dává Vám Mezinárodní politika dostatečný přehled o mezinárodním dění?

- ano
- částečně
- ne

14. Dozvídáte se z Mezinárodní politiky dostatečně o tématu nebo teritoriu, které Vás nejvíce zajímá?

- ano
- ne

15. Domníváte se, že je Mezinárodní politika příliš ovlivněna určitým politickým nebo metodologickým přístupem?

- ano
- ne

16. Zdá se Vám, že je Mezinárodní politika dostatečně aktuální?

- ano
- jen někdy
- ne, není

NÁSLEDUJÍCÍ ÚDAJE JSOU ZCELA DOBROVOLNÉ

Pokud souhlasíte s dalším dotazováním někdy v budoucnu (nejspíše elektronickou formou), jste ochoten/ochotna uvést o sobě bližší údaje?

- jméno
- příjmení škola/pracoviště
- adresa
- e-mail

Děkujeme za čas věnovaný vyplnění dotazníku.
Věříme, že díky provedené anketě se úroveň časopisu
Mezinárodní politika dále zlepší.

Zdeněk Zbořil
šéfredaktor

Otto Pick
předseda redakční rady

Obsah MP 2004 – ročník XXVIII

	č./str.	Jugoslavijské pět let poté	
		Antonič, S.: Rozkoly v postmiloševičovském Srbsku	3/7
Světový	1–12/2	Cabada, L.: Perspektivy stabilizace Srbska a Černé Hory	3/4
Úvodník		Ehl, M.: Konfederace Srbska a Černé Hory je prozatímní řešení	3/9
Česká zahraniční politika 2003–2004 (-zz-)	1/3	Prtina, S.: Srbsko a parlamentní volby: výsledek, který nešel změnit	3/10
Mezinárodní právo a problémy suverenity (zz-)	2/3	Šanc, I.: Některé problémy místní samosprávy v poválečném Kosovu	3/15
Jugoslavijské pět let poté (-zz-)	3/3	Tesař, F.: Vojvodina, jenom rovina	3/13
Americká politika v roce prezidentských voleb (-zz-)	4/3		
Odložené státy (-zz-)	5/3	Americká politika v roce voleb	
Quo vadis, Polsko? (-zz-)	6/3	Eichler, J.: Vnitroamerická debata o boji proti terorismu	4/8
Boj o vodu (-zz-)	7/3	Khol, R.: Národní bezpečnostní strategie USA	4/5
Sport a mezinárodní politika (-zz-)	8/3	Raus, D.: Soucitný konzervativce Bush	4/4
Indie a Čína v 21. století (-zz-)	9/3	Sehnálová, J.: Jak se volí americký prezident	4/10
Antisemitismus ve věku globalizace (-zz-)	10/3		
Dluhy jako mezinárodní vztahy a závazky (-zz-)	11/3	Odložené státy	
Kultura, civilizace, náboženství a politika (-zz-)	12/3	Fürst, R.: Tchaj-wan a jeho nezávislost	5/13
		Jelínek, P.: Rekonstrukce zhrouteného státu. Případ mosambického distriktu Maringué	5/10
Česká zahraniční politika 2003/2004		Raděj, T.: Somálsko: občanská válka a kolaps státu	5/8
Jelínek, P.: Jak dál s českou rozvojovou spoluprací?	1/8	Tesař, F.: O jadranskou bránu nikdo nestojí	5/6
Jelínek P.: Transformace českého systému rozvojové spolupráce	11/14	Zbořil, Z., Bystřický, J.: Evropa: neviditelná mocnost aneb politika odložená na neurčito	5/4
Krčálová, Š.: Ohlédnutí za českým předsednictvím Valného shromáždění OSN	1/11		
Pick, O.: Uskutečnění původních priorit české zahraniční politiky	1/6	Quo vadis, Polsko?	
Perspektivy české zahraniční politiky (Rozhovor s ministrem zahraničních věcí ČR Cyrilem Svobodou)	1/4	Klípa, O.: Polská politika vůči Ukrajině: Vzájemné vztahy. Není Polsko bez Ukrajiny	6/13
		Kopeček, L.: Konfliktní linie polské společnosti a politiky v éře transformace	6/4
Mezinárodní právo a problémy suverenity		Kubát, M.: Perspektivy polské politiky: Ve znamení skepse, nebo optimismu?	6/7
Herczeg, J.: Meze svobody projevu	2/10	Lang, K.-O.: Střední Evropa: málo vyvinutý vektor v polské zahraniční politice	6/11
Scheu, H. Ch.: Suverenita státu v mezinárodním právu	2/4	Longhust, K., Zaborowski, M.: Polsko a transatlantická bezpečnost	6/9
Svoboda, P.: Mezinárodněprávní subjektivita společenství a EU	2/6		
Tesař, F.: Kládno na diplomacii	2/8		

Boj o vodu

Hlaváček, J.: Mezinárodní spolupráce při ochraně vody	7/9
Krpec, O.: Voda jako relevantní mezinárodněpolitické téma	7/6
Raděj, T.: Otázka vodních zdrojů na Středním východě	7/11
Romancov, M.: Voda: surovina strategičtější než ropa	7/4

Sport a politika

Fernández, C., Sokačová, L.: Fotbal jako součást politického boje. Anarchismus a fotbal	8/11
Novotný, J.: Peníze a sport	8/8
Tesař, F.: Sport jako náhražka války?	8/6
Zbořil, Z.: Svět her a politiky	8/4

Indie a Čína v 21. století

Fárek, J.: Ekonomika Indie: po váhavém startu impozantní nástup	9/4
Filipský, J.: Tichá revoluce: Indie v období globalizace	9/16
Fürst, R.: Konec izolacionalismu v Číně a její nová zahraniční politika	9/11
Kohout, P.: Čína, investice a růst ekonomiky	9/9
Štor, V.: Indická demonstrace demokracie	9/14

Antisemitismus a demokracie

Baršová, A., Barša, P.: Kdo a proč nemá rád Židy a Izrael	10/16
Goldhagen, D. J.: Globalizace antisemitismu	10/4
Kalvach, Z.: Antisemitismus jako definice nenávisi	10/6
Máša, P.: Zvláštnosti života rabínů v Putinově Rusku	10/14
Měšťan, P.: Snahy o nové interpretácie a dezinterpretácie židovskej otázky na Slovensku	10/18
Pavlát, L.: Staronový antisemitismus	10/12
Pojar, M.: Židé a muslimové: nesnadné soužití	10/9

Dluhy a zadluženost

Fárek, J.: Problém zahraniční zadluženosti ve světové ekonomice a politice	11/4
Kohout, P.: Argentinská krize a poučení pro Českou republiku	11/12
Tožička, T.: Mezinárodní dluh	11/9

Kultura, civilizace a politika

Čejka, M.: Židé, Izrael a válka	12/8
---------------------------------	------

Freiová, M.: Katolická církev o míru a válce	12/4
Komárek, S.: Buddhistická každodennost	12/13
Mendel, M.: Islám mezi dialogem a střetem civilizací	12/10
Tesař, F.: Pravoslaví, Rusko a domnělý střet civilizací	12/6

Ekonomický obzor

Kraft, J.: Polsko: opora, či komplikace české prosperity v Evropské unii?	6/16
Kučerová, I.: Politika a ekonomie východního rozšíření EU	1/22
Svoboda, K.: Otřesy ruského bankovního sektoru	9/30
Tošovská, E.: Bude mezinárodní obchod s environmentálním zbožím dále liberalizován?	7/21
Zbíral, R.: Světová banánová ekonomika	4/23
Židek, L.: Současná situace finské ekonomiky	5/29

Vztahy a problémy

Bureš, J.: Hodnocení americké strategie na podporu demokracie na Středním východě	4/17
Calda, M.: Etnické lobby a jejich vliv na zahraniční politiku Spojených států	4/13
Česal, J., Holý, D.: Stav česko-německých přihraničních oblastí v období před vstupem ČR do EU	3/27
Debnár, V. A.: Spojené státy, Turecko a Evropská unie	11/20
Ehl, M.: Venezuela: Chávez vyhrál, USA a opozice se s ním učí žít	10/25
Hlaváček, J.: Mezinárodní otázky ochrany životního prostředí	11/16
Houžvička, V.: Pohraniční oblasti v kontextu bilaterálních vztahů ČR a SRN	2/21
Hudák, J., Sorokin, A.: Politika Spojených států amerických vůči Castrově Kubě	4/15
Jungbauer, R.: Setkání amerických státníků v Monterrey	4/20
Karlas, J.: Vnější vztahy EU a prevence konfliktů	9/22
Karlas, J.: OBSE a boj s terorismem: důsledky pro její roli	1/18
Kirakosjan, A.: Náhorní Karabach jako hlavní aspekt určující zahraniční politiku Arménie	6/21
Kořán, M.: Rakouská tranzitní politika	1/21
Kubáček, J.: Česká strategie v Evropské unii	2/19
Kukan, E.: Miesto a úloha SR v EÚ	1/13

Lahav, J.: Dva iniciátoři Ženevské výzvy odpovídají Mezinárodní politice	4/21	Pavlík, P.: Volby ve Španělsku: výsledky, které nikdo nečekal	5/24
Lang, K.-O.: Má dáti – Dal: Česká zahraniční politika na prahu vstupu do EU – německý pohled	2/13	Raděj, T.: Súdán – mír na obzoru	3/24
Plíšek, J.: Visegrád se osvědčil a má budoucnost	7/19	Rybářková, J.: Operace Irácká svoboda, kulturní válka a americké volby 2004	7/14
Pštross, T.: Iniciativy české zahraniční politiky ke stavu lidských práv na Kubě (I.)	5/26	Souleimanov, E.: Bezpečnostní situace Gruzie po prezidentských volbách	5/17
Pštross, T.: Iniciativy české zahraniční politiky ke stavu lidských práv na Kubě (II.)	6/19	Srb, V.: Slovensko volí prezidenta	3/23
Raděj, T.: Spory o vody syrsko-palestinské oblasti a o vody Nilu	8/15	Šimov, J.: Rusko po parlamentních volbách	2/26
Romancov, M.: Geopolitický význam Indického oceánu v minulosti a dnes	10/22	Šír, J.: Role Lidového shromáždění v ústavněprávním systému postsovětského Turkmenistánu	4/29
Rosová, M.: Volby v Kanadě: poslední šance pro Martina	8/12	Štěpanovský, J.: Břemena rakouského kancléře Schüssela	5/22
Suja, M.: Asociační dohoda EU–Mercosur	12/22	Závěšický, J.: Řecko v EU a NATO: armáda a strategie	4/26
Volner, Š.: ČR a SR v evropském geopolitickom priestore (I.)	1/15	Zbořil, Z.: Reformasi, persatuan Indonesia a třetí pokus o demokracii	11/26
Volner, Š.: ČR a SR v evropském geopolitickom priestore (II.)	2/16		
Zeměmi světa		Volná tribuna	
Arci J.: „Zed“, anebo ohrada?	11/24	Anděl, P.: Pomůže „hvězdný štít“ Spojeným státům v boji proti zbraním hromadného ničení?	1/37
Balabán, M.: Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontext	9/25	Anděl, P.: Zahraniční politika Ronalda Wilsona Reagana	9/34
Beránek, O.: Západní Sahara: Příběh nekonečného referenda	9/29	Bednář, M.: Návrh evropské ústavy zřizuje evropský kvazisuperstát	1/34
Bumbálek, C.: Íránský jaderný program	2/24	Bednář, M.: Demagogie není kritika	5/31
Cabada, L.: Slovinská politika pod novým premiérem	12/18	Bratová, K.: Cesta k demokracii vede přes Haag	10/29
Ehl, M.: Země, kde politici a pašeráci jedno jsou: Zapomenutá Paraguay	5/15	Eichler, J.: Francouzská inspirace. Možnosti a limity	8/27
Gombos, L.: Moldavsko: hledání národních zájmů	5/20	Gedlu, M.: Spojené státy americké a Afrika: minulost a současnost	4/34
Gombos, L.: Očekávat v Bělorusku politické změny prostřednictvím voleb je iluze	12/20	Fučík, J.: Změny ve vojenství a vyzbrojování v euroatlantickém prostoru	12/24
Juza, P.: Geopolitika islamu, demograficko-civilizačné tendencie v Uzbekistane a Strednej Ázii	12/15	Kocmanová, M.: USA – velmoc v kruhu? Teoretická východiska zahraniční politiky George W. Bushe	7/23
Košál, V.: Prokletí Afroditiina ostrova	3/17	Majerčík, L.: Jaký soud pro Saddáma Husajna?	8/29
Kratochvíl, P.: Terorismus a chybná poučení prezidenta Putina: centralizace doma a tvrdost v (blízkém) zahraničí	11/22	Matějka, O.: Antiamerikanismus a Le monde diplomatique	1/40
Leška, V.: Slovensko: země volebních překvapení	6/24	Mudrová, R.: White versus Keynes	1/32
Němečková, T.: Singapur: role autoritativního režimu ve vývoji země	8/23	Mudrová, R.: Pane Keynesi, prohrál jste!	2/32
Novotný, L.: Případ Hohmann – integrovat, nebo vyloučit?	1/30	Novotný, F. P.: Spor o evropské dědictví	2/30
Olša, J.: Islámský terorismus v Pákistánu (II.)	1/26	Pehr, M.: Nová Evropa a nový svět v pojetí českých (československých) politických stran 1945–48	3/34
		Pehr, M.: Slovanství – pilíř poválečné třetí Československé republiky	7/25
		Sitek, P.: Francouzské hledání evropské identity	12/27

Sojka, F.: Konec snu o regionální mocnosti	6/27	Kubeček, M.: Paradox americké moci	8/33
Sviatko, M.: Terorizmus ako osobitný druh vojny	2/37	Leška, V.: Pavol Lukáč o zahraniční politice ve střední Evropě	7/30
Šabacká, Y.: Hnutí Hizballáh	2/34	Mareš, M.: Indiánské povstání v mexickém Chiapasu	8/34
Šedivý, J.: Historik v současné zahraniční politice	4/31	Novotný, L.: České pohraničí – bariéra, nebo prostor zprostředkování?	12/31
Šimov, J.: Politický paternalismus ve střední a východní Evropě	6/29	Orálek, P.: Rumunsko pod vládou Draculeska	12/32
Šimov, J.: Nepřítel před branami	10/26	Ort, A.: Inspirující publikace	8/32
Šonka, J.: Křižovatka loajalit	3/32	Pehr, M.: Paměti diplomata	10/35
Švácha, Z.: Terorismus a jeho prezentace	11/28	Řezanková, I.: Československá zahraniční politika a vývoj mezinárodních vztahů	3/38
Tesař, F.: Reakce na Bednáře	3/31	Řezanková, I.: Churchill a strategická dilemata před světovými válkami	4/37
Tůma, M.: Překročí Spojené státy ve vztahu k OSN svůj stín	8/25	Řezanková, I.: Opozice v NDR v letech 1949–89	9/37
Váhalová, K.: Česká republika v Evropské unii: Budeme následovat příklad Irska?	11/30	Svoboda, J.: Korejská válka: nové pohledy a národní hledisko	3/37
Závěšický, J.: Ozbrojené síly Evropské unie v mírových misích	9/32	Šedo, J.: Od Mečiara k Dzurindovi	6/31
Zetocha, K.: Účast Armády ČR v zahraničních misích: Kuvajt a Afghánistán	7/28	Šír, J.: Ruské produktovody a střední Evropa	7/34
Recenze		Špicar, R.: Think-tanky ve visegrádských zemích	11/35
Beránek, J.: Konec demokracie v Rakousku, 1932–38	12/30	Šonka, J.: Belgie jako pokusná laboratoř Evropy	2/42
Bureš, J.: Budoucnost Středomoří na pozadí konfliktů v období globalizace	7/33	Tesař, F.: Balkán pod lupou	9/39
Cabada, L.: O psychologických příčinách války	5/33	Tůma, M.: Vláda moci, nebo vláda práva?	12/29
Čejka, M.: Massimo Introvigne: Hamás	5/34	Vaníček, V.: Globální hegemon či zdráhavý četník	10/32
Eichler, J.: Atlas války a míru	1/43	Vorel, L.: Peter Glotz a jeho „Vyhnání“	6/33
Eichler, J.: Ročenka SIPRI 2003	4/38	Zbořil, Z.: Zjazený život	6/32
Eichler, J.: Zajímavá a přehledná kniha o geopolitice včerejšího i dnešního světa	7/31	Zipfel, T.: Německá bezpečnostní politika v militární dimenzi	2/42
Eichler, J.: Jak dál v transatlantických vztazích?	10/33	Informace	
Fárek, J.: Mezinárodní finance na mezinárodní úrovni	5/32	Klvaňa, T.: Česká euroatlantická rada chce napomoci lepší komunikaci	4/36
Foltýn, J.: Lze psát beletristicky o mezinárodních vztazích?	1/42	Dokumenty	
Gedlu, M.: Odpor proti neoliberalismu v postapartheidní JAR	11/33	Halaxa, P.: Dohoda z Cotonou	3/20
Handl, V.: Demokratická odpovědnost a užití síly v mezinárodním právu	2/40	Svoboda, C.: Vstup do Evropské unie klade české diplomacii nové výzvy	10/20
Handl, V.: Mezi vstřícností a historickým klišé	10/31	Výběr z novinek knihovny ÚMV	2/43
Holzer, J.: Politika ve středovýchodní Evropě	5/35		4/39
Hřích, J.: Zevrubný pohled na společný rozpočet EU	11/32		6/35
Jeníček, V.: Vnější vztahy Evropské unie	3/35		8/35
Krátký, K.: Vztahy USA – Evropa aneb současný euroatlantismus	7/35		10/35
			12/34